ACADEMIA DE ŞTIINŢE A MOLDOVEI
INSTITUTUL DE FILOZOFIE, SOCIOLOGIE ŞI ŞTIINŢE POLITICE

Cu titlu de manuscris
CZU 316. 356.2:316.42(478) (043.3)

NATALIA ŞARAGOV

PROBLEME SOCIALE ALE FAMILIEI MONOPARENTALE ÎN CONDIŢIILE TRANSFORMĂRII SOCIETĂŢII

(în baza materialelor Republicii Moldova)

Specialitatea 22.00.04 – Structura socială, instituţii şi procese sociale

Teza de doctor în sociologie

Conducător ştiinţific:
membru corespondent al AŞM, profesor universitar în sociologie
Andrei Timuş_____

Autor:
Natalia Şaragov _____

Chişinău – 2008

CUPRINS

Introducere 3

Capitolul I. PRINCIPIILE METODOLOGICE DE CERCETARE SOCIOLOGICĂ A FAMILIEI MONOPARENTALE. 11

1.1. Aspecte teoretico-metodologice de cercetare sociologică a familiilor monoparentale. 11

1.2. Particularităţile şi specificul familiilor monoparentale: delimitări conceptuale. 28

1.3. Metode, tehnici şi procedura cercetării sociologice a familiei monoparentale din Republica Moldova. 40

Capitolul II. FAMILIA MONOPARENTALĂ ÎN CONTEXTUL TRECERII LA RELAŢIILE DE PIAŢĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA. 48

2.1. Evoluţia proceselor social-demografice ce condiţionează formarea familiei monoparentale. 48

2.2. Impactul factorilor social-economici asupra funcţionalităţii familiilor monoparentale. 58

Capitolul III. COMPLEXITATEA REALIZĂRII INTERESELOR VITALE PRIVIND ASPIRAŢIILE FAMILIILOR MONOPARENTALE. 75

3.1. Abordarea situaţiilor vitale ale diferitor tipuri de familii monoparentale. 77

3.2. Efectele monoparentalităţii asupra socializării copiilor . 87

3.3. Familia monoparentală în cadrul schimbărilor orientărilor valorice ale societăţii contemporane. 97

Capitolul IV. FAMILIA MONOPARENTALĂ ÎN CONTEXTUL PROTECŢIEI SOCIAL-JURIDICE ÎN CONDIŢIILE INTENSIFICĂRII RISCURILOR SOCIALE. 108

4.1. Particularităţile cadrului normativ-legislativ al protecţiei social-juridice a familiilor monoparentale. 108

4.2. Protecţia socială a familiei monoparentale în Republica Moldova. 117

Concluzii şi recomandări. 129

Bibliografie 135

Anexe 141

Adnotări 150

INTRODUCERE

Actualitatea temei de investigaţie. Amploarea schimbărilor social-economice a influenţat considerabil toate componentele vieţii sociale, instituind un complex de probleme care vizează crearea noilor structuri statale, trecerea la o societate democratică, statornicia principiilor economiei de piaţă. Modelul crizei, prin care se caracterizează perioada de trecere la economia de piaţă a societăţii moldave, a demonstrat, că organizarea familială deţine un rol esenţial pentru supravieţuire şi adaptare. Capacitatea familiei de a înfrunta probleme noi este, însă, influenţată de factorii de risc, ca: sporirea proporţiei sărăciei, insuficienţa locurilor de muncă, deteriorarea sistemului de protecţie socială, accesul limitat la educaţie, erodarea nucleului valoric.

De asemenea, există o strânsă legătură între viziunea individuală şi structurile noi apărute în cadrul funcţionării familiei, care, în prezent, se formează datorită relaţiilor de piaţă, valorilor noi sau sub influenţa altor fenomene apărute în această perioadă dificilă şi contradictorie. Schimbările intervenite au generat un şir de procese şi tendinţe complexe, influenţând considerabil structura familiei, starea materială, relaţiile dintre soţi şi copii. Familia s-a dovedit a fi cea mai afectată de transformările produse, incapacitatea de mobilizare a resurselor în vederea asigurării unui climat protector şi stabil a condus la dezintegrarea ei.

În contextul acestor metamorfoze sociale se constată o diversificare a modelelor familiale: frecvenţa crescândă a coabitărilor, a căsătoriilor neoficiale, a familiilor homosexuale, a familiilor cu un singur părinte, noile forme coexistând cu modelul clasic al familiei. O mare parte din populaţia adultă trăieşte o altă formă, comparativ cu familia nucleară, cele mai des întâlnite sunt: familia monoparentală, coabitarea, concubinajul şi familia comasată.

Deşi, familia cu un singur părinte nu este un fenomen nou pentru societatea moldovenească şi nici pentru întreaga omenire, reprezentând o formă marginalizată a familiei nucleare sau extinse, în prezent, însă, ea dobândeşte un nou statut şi o altă accepţiune în cadrul societăţii. Familiile monoparentale, proveneau în urma decesului unuia dintre soţi, a divorţului şi, în cazuri excepţionale, a naşterilor în afara căsătoriei, iar în ultimele decenii apar noi circumstanţe ce favorizează apariţia acestora. Societatea contemporană a devenit tolerantă unui început de familie fără un părinte, a abandonului familial al unuia din soţi, naşterile extraconjugale nu mai reprezintă excepţii, dar manifestarea şi realizarea propriei dorinţe a viitoarelor mame etc.

Studiile interdisciplinare la acest capitol au demonstrat, că nivelul mediu de viaţă al familiilor monoparentale este mai scăzut decât al familiilor nucleare complete, iar gradul de satisfacţie al părinţilor singuri privind viaţa familială este mai redus decât al cuplurilor, copii proveniţi din asemenea familii sunt din start dezavantajaţi psihologic şi material.

Deci, apare familia monoparentală ca o realitate ce se impune societăţii moldoveneşti, până nu demult aflată sub semnul accentuat al tradiţiilor şi patriarhalismului pronunţat. Evident, în cazul

familiilor monoparentale apar diverse stiluri şi moduri de viaţă comparativ cu cele nucleare. Se impune întrebarea: cât de mari sunt aceste diferenţe? Afectează acestea relaţiile dintre membrii unui mecanism integru – „familia", încât nu mai putem vorbi despre o structură familială în cazul lipsei unui părinte. Poate oare această structură familială să concureze cu familia nucleară?

Problemele sociale cu care se confruntă familia monoparentală devin foarte actuale în contextul transformării societăţii contemporane. Actualmente, este important de a releva contradicţiile realităţii sociale, a proceselor social-demografice, economice, educative şi condiţiile în care funcţionează familia monoparentală.

În această ordine de idei, familia monoparentală apare şi se impune ca un fenomen foarte dificil pentru Republica Moldova, împovărat cu un şir de probleme sociale ce se reflectă negativ asupra membrilor şi a funcţionării familiei ca institut social fundamental.

În baza celor afirmate mai sus, subliniem actualitatea acestui studiu sociologic, care nu a fost abordat sub acest aspect, menţionând necesitatea unei analize şi examinări profunde a problemei, ţinând cont de realitatea în care trăim.

Opiniile şi viziunile părinţilor singuri, ale asistenţilor sociali, ale factorilor de decizie, ale experţilor din domeniu constituie un suport esenţial în evidenţierea direcţiilor principale de modernizare şi desăvârşire a funcţionalităţii şi viabilităţii acesteia, fapt ce demonstrează repetat actualitatea acestei cercetări sociologice.

Gradul de investigaţie a temei. Tendinţa de a explica procesele şi evoluţia structurii familiale ocupă un loc central în studiile filosofilor, psihologilor, demografilor, pedagogilor şi sociologilor. Principiile teoretice de bază ale sociologiei familiei au fost elaborate de clasicii sociologi – A. Comte, E. Durkheim, M. Weber, P. Sorokin, H. Spencer, F. Le Play, care, alături de problemele sociale fundamentale, au cercetat funcţiile familiei, tipurile şi structura acesteia, socializarea şi formarea tinerelor generaţii.

În anii 1970-1990, în spaţiul sovietic, în baza cercetărilor sociologice privind familia, a structurilor familiale, a rolului copiilor în familie au fost elaborate lucrările lui G. Narceov (teorie), M.C. Maţcovschii (sociologia familiei: metodologie de cercetare), A. Antonov (demografia familiei), S.S. Segelnicov (motivele şi cauzele divorţului), L. Rujje (tipologia grupurilor familiale), I. Bestujev-Lada (prognozarea familiei) etc. Problemele sociale ale familiilor monoparentale au fost abordate de unii cercetători aparte, ca: A. Mitrica (a. 2004), A. Baraşcova (Генезис неполных семей республики Саха, a.1998), T. Kameneva, N. Stepaşov (Неполные материнские семьи, Курск, a.2001), L. Luneacova (О современном уровне жизни семей одиноких матерей, a.2001), I. Dementieva (Негативные факторы воспитания детей в неполной семье, a.2001) etc.

În România, problemele sociologiei familiei au fost şi sunt cercetate de mai mulţi savanţi, ca: D. Gusti, T. Herseni, C. Zamfir, E. Stăncilecu, Iolanta Mitrofan, Nicolae Mitrofan, Adina Băran Pescaru, M. Voinea etc. În lucrările acestor cercetători sunt analizate fenomenele, procesele dintre

familie şi societate, precum şi cele din interiorul familiei: funcţionalitatea familiei, educaţia copiilor, relaţiile dintre soţi, evoluţia structurii familiale, schimbările orientărilor valorice ce au loc în societate şi influenţa acestora asupra familiei. Familia monoparentală a fost cercetată de către M. Preda în contextul politicilor sociale (a. 1999) şi C.Ştefan (Familia monoparentală, abordare politică, a.2006).

În Republica Moldova, de cercetarea problemelor familiei, ca institut social fundamental, se ocupă mai mulţi colaboratori ai Institutului de Filozofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, ca: Iulia Bejan-Volc, A. Timuş, M. Bulgaru, T. Danii, V. Blajco, Ch. Călcâi, T. Spătaru, M. Srechie-Dilion, T. Fornea, V. Mîndru, L. Malcoci, O. Găgăuz, T. Comendant. În ultimii cincisprezece ani, s-au efectuat investigaţii sociologice cu privire la schimbarea şi evoluţia familiei, calitatea vieţii familiale în contextul reformelor sociale, urmărind schimbările valorice ale familiei. În concluziile cercetărilor se menţionează rata înaltă a familiei cu un singur părinte.

În prezent, familia este cercetată foarte minuţios la Centrul de Cercetări Medicale şi Socio-Demografice ale Familiei al Institutului de Filozofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice, studiile fiind axate pe problemele medico-sociale şi psiho-pedagogice ale familiilor social-vulnerabile, influenţa migraţiei de muncă asupra relaţiilor conjugale şi stabilităţii familiale etc.

Organizaţiile internaţionale (Banca Mondiala, UNDP, TACIS, OMS, FISM, UNICEF, EVERY CHIILD etc.), care activează în Republica Moldova, au cercetat problemele actuale ale familiei şi copilului. Studiile efectuate au constatat, că printre familiile monoparentale cu 29,6% sunt mai multe familii defavorizate decât printre cele complete [64].

Complexitatea abordărilor a condiţionat faptul, că problemele familiei sunt elucidate atât în literatura de sociologie, cât şi în cea socio-pedagogică şi psihologică. În ultimii ani, un număr impunător de lucrări, articole, cercetări au fost consacrate cu prioritate examinării familiei şi transformării acestora. În aceste lucrări sunt analizate obiectivele privind familia, dar şi influenţa formativă, având ca scop determinarea naturii, mediului social şi cel socio-psihologic, ce determină evoluţia şi structura familiei şi afirmarea noilor tipuri familiale în societatea tradiţională.

Problematica prezentei investigaţii constă în relevarea contradicţiei ce există între situaţia actuală a familiei monoparentale, determinată de circumstanţele social-economice, social-demografice şi social-spirituale, intervenite în rezultatul transformărilor sociale şi trecerii la relaţiile de piaţă, pe de o parte, şi interesele reale sociale, materiale şi spirituale ale familiei, ale generaţiilor viitoare şi maternităţii, pe de altă parte.

Am constatat, că dezmembrarea familiei nucleare influenţează apariţia unui număr mare a familiilor cu un singur părinte – monoparentale. Transformarea societăţii a condus la multe dezintegrări, rupturi şi separării, divorţuri, migrări, astfel, astăzi, unul din patru copii din Republica Moldova este crescut de un singur părinte.

Deşi sunt mai multe publicaţii referitor la familie, menţionăm faptul, că, în Republica Moldova, nu există lucrări fundamentale despre monoparentalitate. Publicaţiile existente abordează problema cercetată doar fragmentar şi superficial. Există şi o lipsă a investigaţiilor sociologice reprezentative privind familiile monoparentale, protecţia socială a celor aflaţi în dificultate, calitatea vieţii acestor grupuri familiale care constituie peste ¼ din familiile societăţii noastre. Noi ne-am propus să completăm acest gol, conştientizând faptul, că problema poate fi rezolvată doar parţial, şi nu multilateral şi complet.

Investigaţia întreprinsă pune în relief gradul de percepere şi sesizare a problemelor dificile ale familiei monoparentale în mediul contemporan.

Obiectul cercetării îl reprezintă familiile monoparentale, domiciliate atât în zonele urbane, cât şi în cele rurale ale Republicii Moldova.

Subiectul cercetării constituie starea reală a situaţiei familiei monoparentale în Republica Moldova. O importanţă deosebită o deţin implicaţiile socio-juridice de protecţie socială a acestor familii în contextul formării relaţiilor de piaţă ce ar oferi un nivel real de bunăstare şi securitate socială în condiţiile actuale dificile ale Republicii Moldova.

Scopul şi sarcinile cercetării.

Scopul prezentei investigaţii constă în elucidarea realităţiilor sociale ale familiei monoparentale în Republica Moldova: capacitatea funcţională, interacţiunea cu instituţiile sociale din republică; gradul reuşit de încadrare socială; dificultăţile cu care se confruntă; determinarea orientărilor valorice; locul şi rolul copilului; determinarea mecanismului de protecţie social-juridică.

Reieşind din scopul cercetării, a fost necesar de a realiza următoarele sarcini:

- Dezvăluirea conceptului „Familie monoparentală” în condiţiile stabilirii relaţiilor de piaţă;
- Definirea metodelor şi tehnicilor, procedeelor de studiere sociologică a problemelor familiilor monoparentale;
- Evidenţierea fenomenelor, cauzelor şi factorilor social-economici şi demografici, ce duc la apariţia familiilor monoparentale;
- Relevarea situaţiei social-obiective a familiei monoparentale în perioada de trecere la relaţiile de piaţă;
- Analiza comparativă a realităţii sociale ale familiilor monoparentale din mediul urban şi cel rural;
- Elaborarea tipologiei şi a stereotipurilor comportamentului familiilor monoparentale în Republica Moldova;
- Evaluarea posibilităţilor de acces la valorile vitale şi sociale a membrilor familiei monoparentale;

- Analiza cadrului legislativ de protecţie socială a familiei monoparentale, a mecanismului de aplicare şi a efectelor juridice ale acestora;
- Relevarea principalelor tendinţe şi contradicţii în procesul de protecţie socială a familiilor monoparentale în Republica Moldova;
- Evidenţierea rolului administraţiei publice locale şi al societăţii civile în soluţionarea problemelor privind protecţia familiei monoparentale.

Suportul metodologic şi teoretico-ştiinţific al lucrării a fost edificat în baza studierii a mai multor teorii privind comportamentul uman în familie. La baza cercetării se află operele şi monografiile clasicilor ştiinţei sociologice: M. Weber, G. Tarde, E. Durkheim, H. Spencer, A. Comte, T. Parsons etc. În studierea problematicii familiei monoparentale au fost utilizate lucrările sociologilor renumiţi din a doua jumătate a sec. al XX-lea: M. Wynn, R.Holman, D.Marsden, V. Polakow, MacCashin, Sheila B. Kamerman, O.Zdravomîslova, I.Tartakovscaia, A. G. Harcev, N. V. Malearova, T. I. Gurco, A. Iancova etc.

În acelaşi scop s-au cercetat şi lucrările fundamentale din domeniul asistenţii sociale ale familiei şi copilului, de actele juridice internaţionale şi naţionale cu privire la drepturile părintelui singur, de actele normative în domeniul protecţiei sociale a familiei monoparentale, adoptate de către Parlamentul Republicii Moldova, de datele statisticii oficiale, de rezultatele unor investigaţii realizate de UNICEF, de Centrul de Cercetări Medicale şi Socio-Demografice ale Familiei al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Banca Mondială, UNDP, TACIS, OMS, FISM, Serviciul Independent de Sociologie şi Informaţii „Opinia" şi de alte cercetări autohtone şi străine.

Un loc important în cadrul general al lucrării îl ocupă principiul abordării sistemice a fenomenelor şi proceselor examinate, metodele de bază ale cunoaşterii ştiinţifice, cum sunt: analiza şi sinteza, inducţia şi deducţia, metoda comparativă etc.

Baza empirică a lucrării a cuprins: analiza datelor statistice la nivel internaţional şi naţional ale Biroului Naţional de Statistică al Republicii Moldova, rezultatele investigaţiilor sociologice cantitative şi calitative, efectuate de autor, în perioada 2004-2007, pe teritoriul Republicii Moldova conform eşantionului elaborat.

Cercetarea cantitativă s-a efectuat ţinându-se cont de opiniile şi comportamentul familiei monoparentale după un eşantion reprezentativ de 850 de respondenţi, investigaţia cantitativă se bazează pe abordarea biografică, ce surprinde monoparentalitatea ca fiind o „situaţie de fapt" şi o practică familială, utilizând metoda biografică . Pentru o relevanţă şi mai mare a rezultatelor, a fost aplicată chestionarea pentru experţii din domeniul asistenţei sociale a familiei şi copilului, precum şi a celor din domeniul protecţiei social-juridice a familiei.

Studiul a fost realizat prin aplicarea diverselor metode şi tehnici de cercetare, ca: analiza comparativă a datelor statistice şi a legislaţiei juridice în domeniu, analiza teoretică a literaturii

ştiinţifice din domeniile: sociologie, filozofie şi psihologie, relevante în problemele actuale ale temei cercetate.

Ipoteza cercetării. Soluționarea problemelor sociale ale familiei monoparentale, în mare măsură, depinde de corelația dintre starea economică a societății, de posibilitățile reale de încadrare în spațiul social al membrilor familiei monoparentale, de buna funcționare a familiei, pe de o parte, şi politica socială a statului, responsabilitatea şi rolul socializator al familiei, al instituțiilor educaționale şi al sistemului de protecție social-juridică a familiilor monoparentale, pe de altă parte.

Totodată s-a ținut cont de faptul, că soluționarea problemelor sociale este imposibilă fără elaborarea unor concepții, ca strategii privind dezvoltarea durabilă a sistemului de protecție socială, deoarece ignorarea factorului uman duce spre intensificarea decalajului social, cu efecte imprevizibile pentru viitor, creşterea considerabilă şi nemotivată a costurilor sociale.

Ipotezele de lucru

- Eficiența protecției sociale a familiei monoparentale depinde, în mare măsură, ritmurile depăşirii stării de sărăcie în societatea pe cale de transformare;
- Ajustarea legislației la necesitățile şi interesele familiei monoparentale depinde de nivelul promovării reale a valorilor umane şi democratice în țară;
- Favorizarea proceselor de socializare a copiilor proveniți din familiile monoparentale, depinde, în mare măsură,de nivelul de perfecționare a sistemului de servicii sociale şi dezvoltarea celor de alternativă;
- Consolidarea unui mecanism pentru elaborarea unei strategii sociale de lucru dintre stat şi societatea civilă va constitui o garanție pentru asigurarea stabilității şi sporirea gradului de funcționare a familiei monoparentale.

Noutatea ştiinţifică a lucrării se relevă în faptul, că prezentul studiu se profilează a fi drept una dintre primele lucrări autohtone, care cercetează aprofundat problemele sociale ale familiei monoparentale în contextul transformării societății contemporane. Însăşi termenul „de familie monoparentală" este un concept nou, care deja se aplică în cercetările din mai multe țări ale lumii.

Conform analizei rezultatelor cercetării sociologice, a fost elaborată tipologia şi stereotipurile de comportament, au fost evidențiate cele mai acute problemele sociale, au fost relevate orientările valorice în funcție de nivelul studiilor, a vârstei, a conştiinței şi rolul părintelui din familiile monoparentale cu în situații dezavantajoase şi în afara atenției cuvenite din partea subiecților sociali cu funcții de educație şi protecție socială.

În lucrare sunt studiate problemele şi fenomenul protecției familiei monoparentale prin intermediul metodelor şi tehnicilor sociologice, axate pe mecanismul de protecție socio-juridică în perioada de trecere la economia de piață. Este prima încercare de a analiza efectele reformelor economice asupra sistemului de protecție socială a familiei, evaluând rolul şi aportul statului, al

societăţii civile în promovarea şi asigurarea funcţionalităţii acesteia. Astfel, am constatat factorii socio-economici, socio-demografici şi spirituali care influenţează structura familiei şi, în deosebi, a comportamentului membrilor familiei monoparentale în diferite situaţii ale realităţii sociale.

Au fost evidenţiate principalele direcţii ce determină decalajul social dintre situaţia de facto şi cea de jure, relevându-se mecanismele de realizare a protecţiei social-juridice şi a asistenţei sociale a familiilor monoparentale.

Valoarea teoretică şi aplicativă a lucrării. Importanţa investigaţiei constă în studierea extinderii fenomenelor sociale, generate de procesele reformelor, ce conduc la apariţia familiei monoparentale şi care afectează, în mod direct, familia ca institut social fundamental.

Studiul evidenţiază tendinţele principale ce generează situaţia de risc social pentru familia monoparentală, având ca efect negativ marginalizarea socială a acesteia.

Investigaţia contribuie la evaluarea promovării şi implementării reformelor în vederea instituirii unor servicii sociale de ameliorare a situaţiei familiei monoparentale, la promovarea modelelor durabile în domeniul protecţiei drepturilor membrilor familiei monoparentale, la determinarea rolului administraţiei publice în promovarea şi implementarea politicii sociale în bază de parteneriat cu comunitatea.

Importanţa practică a lucrării constă în elaborarea cursurilor universitare cum ar fi: „Sociologia familiei", „Protecţia socială a copilului", „Asistenţa socială a familiei", „Reintegrarea socială a familiilor monoparentale" şi „Protecţia social-juridică a familiilor monoparentale".

Aprobarea lucrării. Rezultatele investigaţiei, conţinutul principiilor şi al concluziilor de bază ale lucrării au fost expuse de către autor la mai multe conferinţe ştiinţifice republicane şi internaţionale. Ideile principale ale lucrării au fost reflectate în 9 articolele ştiinţifice, publicate în diferite culegeri şi reviste, iar rezultatele cercetării efectuate au fost oglindite în monografie, ce constituie un volum de 12,6 coli de autor. Recomandările elaborate de către autor în vederea perfecţionării protecţiei sociale a familiilor monoparentale au fost prezentate organelor de conducere ale republicii, care, sperăm, că vor soluţiona următoarele probleme: ameliorarea funcţionalităţii mecanismelor de aplicare a legilor, promovarea unor aspecte cu privire la perfecţionarea politicii sociale în domeniul familiei şi al copiilor, elaborarea unor programe naţionale şi locale în scopul asigurării protecţiei şi funcţionalităţii familiei monoparentale.

Rezultatele obţinute în urma investigaţiilor efectuate au fost prezentate şi discutate în cadrul următoarelor reuniuni ştiinţifice:

- coferinţei ştiinţifico-practice republicane din cadrul A.Ş.M., „Politica socială şi problemele ameliorării calităţii vieţii populaţiei Republicii Moldova" din decembrie 2001;
- coferinţei ştiinţifico-practice republicane din cadrul A.Ş.M., „Ameliorarea sănătăţii şi modului de viaţă al populaţiei: probleme sociale" din noiembrie 2002;

- conferinţele ştiinţifice anuale ce s-au desfăşurat în cadrul Universităţii Libere Internaţionale din Moldova, (Chişinău 2004, 2005, 2006);
- coferinţei ştiinţifico-practice internaţionale din cadrul A.Ş.M., „Dezvoltarea umană: impactul proceselor de transformare a societăţii moldave" din mai 2007;
- coferinţei ştiinţifico-practice internaţionale din cadrul A.Ş.M, „Intensificarea activităţii civice şi autoafirmării tineretului – imperativul timpului", din aprilie 2008.

Teza a fost recomandată spre susţinere la şedinţa Secţiei de Sociologie şi Seminarului de Profil al Institutului de Filozofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice, de către Consiliul Ştiinţific Specializat DH 18 22.00.04 (proces verbal № 3 din 22 mai 2008).

Structura lucrării. Teza constă din introducere; patru capitole, care reflectă conţinutul de bază al cercetărilor efectuate; concluzii şi recomandări; bibliografie, anexe şi adnotări.

Cuvinte-cheie: familie, structură familială, familie incompletă, familie monoparentală, mamă solitară, divorţ, copil, traiectorie familială, probleme sociale, sărăcie, valori, orientări valorice, integrare socială, nivel de trai, stil de viaţă, politică socială, asistenţă socială, servicii sociale, protecţie socială.

Capitolul I
PRINCIPIILE METODOLOGICE DE CERCETARE SOCIOLOGICĂ A FAMILIEI MONOPARENTALE

1.1. Aspecte teoretico-metodologice de cercetare sociologică a familiilor monoparentale

Familia constituie instituţia socială fundamentală, care contribuie la existenţa umanităţii şi condiţia principală de asigurare a continuităţii neamului omenesc. În cadrul familiei, odată cu transformările social-economice, intervin modificări structurale şi influenţe educative asupra tinerei generaţii.

Schimbările în comportamentul nupţial, asociate cu factorii economici, sociali şi culturali, au condus, în multe societăţi, la apariţia unor noi tipuri de familie sau la extinderea unor tipuri de familie anterior marginalizate. Modificările intervenite în modelele familiale, au luat o amploare foarte, încât termenul „familie" nu mai acoperă decât o parte a unei mari diversităţi de situaţii pe care le cuprindea familia clasică. Dacă prin «familie», în mod obişnuit, se înţelege un grup uman format din soţ, soţie şi copiii acestora, grup care realizează anumite funcţii reglementate social, atunci familia astfel definită nu mai cuprinde, în unele societăţi din Europa de Vest şi de Nord, decât o parte a populaţiei. Politicile familiei din unele ţări au fost nevoite să ţină seama de noile schimbări. În cercetările ştiinţifice şi în activitatea unor organe guvernamentale termenul de «familie» a asimilat o accepţiune nouă, mai largă, pentru a putea îngloba şi alte forme de convieţuire, decât familia nucleară. De aceea, intervine o problemă nu numai de ordin teoretic, dar şi de ordin practic: cât de mult poate fi extinsă sfera noţiunii de «familie». Dacă termenul de «familie» ajunge să denote situaţii foarte diverse, nu apare oare riscul de a o îndepărta de semnificaţie? Desigur, procesul de analiză a familiei trebuie să se adapteze terminologic la schimbările obiective ce se produc în prezent, dacă tinde să fie un mijloc valid de diagnosticare a realităţii [86].

În cadrul evoluţiei istorice a sociologiei familiei privind exercitarea autorităţii, distribuirea rolurilor, funcţionalitatea şi structura familiei, se disting câteva etape:

Prima etapă cuprinde perioada din antichitate din prima jumătate a sec. al XIX-lea, când predomina familia monogamă, care era considerată ca prototip al societăţii, iar societatea – ca o familie lărgită. Filosofii şi istoricii, cum ar fi: Rousseau, Kondorset, Hegel, Kant, deduceau relaţiile sociale din familie, făcând scheme teoretice în care nu era loc pentru analize comparativ istorice.

A doua etapă de studiere a familiei cuprinde a doua jumătate a sec. al XIX-lea până la începutul sec. al XX-lea. În această perioadă, de studierea familiei s-au ocupat antropologii şi etnografii, care se bazau pe materialul empiric, acumulat în timpul cercetărilor şi observărilor de pe teren a societăţilor primitive. Modelele teoretice au fost înlocuite cu cele factologice. Are loc

întocmirea conceptuală a sociologiei familiei, pe prim plan fiind axate noțiunile antropologice care şi-au păstrat importanța până în prezent.

Iogan Iacob Bahofen (anii 1815-1887), pentru prima dată, a dezmințit schema teoretică a familiei în lucrarea sa „Dreptul matern" şi a pus temelia studierii istoriei familiei şi problemei matriarhatului. Matriarhatul a dezvoltat două forme familiale:

- Acapararea femeilor din alte grupuri (exogamia);
- Poliandria.

La rândul său, poliandria se dezvoltă sub două aspecte:

- Soții făceau parte din acelaşi grup;
- Soții erau frați (cazul din Tibet).

În cazul exogamiei şi poliandriei femeia locuia cu rudele bărbatului, fiind supusă acestuia. Iar în cazul în care relațiile de rudenie se stabileau doar după mamă, îşi face apariția dreptul matern, considerat ca un instrument de reglementare a generațiilor înrudite cu o importanță social-existențială (I. I. Bahofen).

La etapele precedente de studiu se evidenția doar aspectul istorico-teoretic al familiei – ca institut social. Sociologul şi filosoful E. Durkheim („Introducere în sociologia familiei", a.1888) a adus un mare aport în cercetarea structurilor şi funcțiilor familiei, fixând un pilon important în trecerea definitivă de la schemele teoretice spre cercetarea pragmatică a familiei, care constituie un fapt important pentru evidențierea realităților existente din familii de diferite tipuri. La tratarea acestei probleme au contribuit şi sociologii: M. Weber („Soție şi mamă în dezvoltarea dreptului ."), F. Minller-Luepa („Familia", a.1919), U. Gudsella („Istoria căsătoriei şi familiei", a.1915), S. Țimmerman („Familia şi civilizația", a.1917).

La concepția autorului E. Durkheim aderă compatriotul său F. Le Play, împreună fiind considerați pionierii cercetării familiei ca institut social fundamental. Ulterior cercetărilor lui E. Durkheim, continuă activitatea dată Demolain prin abordarea concepției integrale a familiei se întemeiază şcoala numită mai târziu „Le Play". Dacă E. Durkheim reuşeşte să formuleze legea „contracției mecanice„ a familiei de la forma extinsă la cea nucleară, atunci Le Play primul atenționează necesitatea cercetării familiei ca matrice a timpului social. Conform ideilor lui Le Play, organizarea socială, tipul şi coloritul familiei au o importanță decisivă în determinarea tipului specific de existență al fiecărui popor. Cât priveşte teoria tipurilor familiale, Le Play a procedat într-un mod surprinzător pentru perioadă respectivă. El a încercat să suprapună peste harta drumurilor europene harta tipurilor familiale. Această metodă, numită „metoda cartografiei", i-a permis autorului să conchidă asupra unei corelații genetice ce există între rețeaua drumurilor şi cea a tipurilor familiale.

Deci, în cercetare Fr. Le Play s-a orientat spre familiile muncitoreşti, formulând două aspecte metodologice:

1. familia trebuie să fie completă, formată din părinți, copii şi bătrâni;
2. familia respectivă să-şi asigure existența în exclusivitate prin muncă.

Modelul de cercetare include două părți: prima parte – „mediul", adică totalitatea condițiilor materiale şi sociale ale zonei; partea a doua – calitatea vieții reflectată, în fiecare familie, mijloacele de existență, bugetul familiei, alimentația, locuința, mobilierul etc. [24, pag. 98].

Ca rezultat, Fr. Le Play obține elaborarea următoarelor tipologii ale familiei:

1. Familia patriarhală → patriarhală pură;
   → patriarhală slăbită;
2. Familia tulpină;
3. Familia particularistă;
4. Familia instabilă [5 pag. 119-136].

Sociologii americani T. Parsons şi C. Devis au scos în evidență un alt aspect metodologic al studiului familiei, aplicând concomitent „macroanaliza" şi „microanaliza". Ei au ajuns la concluzia, că stabilitatea familiei depinde de factorii externi – influența socio-culturală şi de cei interni, constituind, de fapt, esența familiei ca fenomen şi probleme, reprezentată prin utilizarea adecvată a matricelor şi termenilor conceptuali. După Parsons, familia nu opune rezistență societății, ea constituie un subsistem al acesteia, care asigură stabilitatea socială, datorită interacțiunii instrumentale cu alte sisteme şi structuri, precum şi a relațiilor expres ce au loc în cadrul familiei, astfel, asigurându-se un echilibru în dinamica interpersonală şi ăstrându-se tendința integrativă a acesteia. C. Devis a manifestat intuiție de sociolog în cadrul schimbărilor intervenite concomitent în societate şi familie. El consideră, că trecerea de la familia tradițională la cea contemporană este condiționată de schimbarea normelor socio-culturale, adică se modifică sistemul de valori şi norme sociale ale familiei, schimbări care nu au un caracter violent asupra familiei.

A treia etapă cuprinde perioada sec. al XX-lea, în prima jumătate a căruia în sociologia familiei se adună date empirice despre etapele, formele şi tipurile de relații conjugale (alegerea partenerului, divorțuri, copii etc.). Perioada care începe u a doua jumătate a secolului XX şi până în prezent se caracterizează prin studierea familiei planificată a institut social primar. Se întreprind studii teoretice şi se organizează cercetări empirice. G. Cristensen numeşte această perioadă „renaşterea conştiinței". În anii 1974-1975, cincizeci de savanți, din douăzeci şi cinci de universități din SUA, au participat la un proiect, al cărui scop era formarea unui sistem de explicare teoretică a tipologiei şi funcționării familiilor. Ei au identificat 24 de direcții în cercetarea familiei: comunicarea în familie, încărcătura de rol şi conflictul, tânăra familie, familii monoparentale etc.[105]. Sociologul V. Polacow a studiat realitatea familiei monoparentale în America. Cercetarea

sociologului a expus situaţia marginalizată a familiilor monoparentale, care se aflau într-o situaţie social-deplorabilă [105, pag. 97-110].

În fosta Uniune Sovietică, în acest domeniu, s-au efectuat cercetări sociologice începând cu anii ’60-70. În perioada 1968-1983, au fost publicate aproximativ trei mii de lucrări la tema respectivă, unele dintre care abordau următoarele subiecte: reproducţia în familie, distribuţia obligaţiilor între soţi, demografia familiei, familia urbană şi familia rurală, încărcătura profesională şi cea familială a femeii. La începutul anilor ’80, a sporit atenţia cu privire la modul de trai al familiei, relaţiile emoţionale dintre soţi, conflictele familiale, ajutorul statal acordat familiilor, educarea copiilor în familie etc. În această perioadă, s-a constatat criza familiei nucleare şi apariţia unor tipuri noi de familii şi extinderea tipurilor considerate deviante, temporare şi incomplete. Astfel, familia, ca structură, începe să reprezinte o diversitate de forme şi se combină cu alte tipuri de convieţuire, care sunt foarte diferite de familia nucleară. Această realitate impunea o examinare a familiei din alte puncte de reper decât cele utilizate anterior, reieşind din metodologia marxistă.

Republica Moldova, în fostul sistemul sovietic, prin teoreticienii ei, nu s-a inclus amplu în asemenea cercetări. De aceea, în continuare vom atenţiona doar abordarea teoretico-metodologică a problemelor sociale ale familiei monoparentale, menţionând faptul, că nu au fost publicate lucrări fundamentale în acest domeniu, doar pe parcursul ultimilor ani, în Moldova, au fost efectuate mai multe studii, în care s-a relevat specificul tendinţelor sociale, aşa ca: accesul la educaţie, situaţia familiei şi a copilului, procesele demografice, respectarea drepturilor familiei şi copilului etc. Problemele enumerate se află în centrul atenţiei multor specialişti în drept, în economie, în sociologie, în psihologie şi în pedagogie şi prezintă preocupările următorilor autori din Moldova: A. Timuş, A. Roşca, L. Malcoci, N. Romandaş, M. Bulgaru, A. Racu, S. Milicenco, M. Dilion, I. Bejan, A. Mocanu, V. Mîndru, O. Găgăuz, I. Bejan-Volc şi alţii. Diverse aspecte ale acestor cercetări au elucidat importanţa studierii integre a familiei monoparentale ca fenomen social în spaţiul moldav, fapt ce denotă o apropiere de problematica familiei monoparentale, care, de fapt, rămânând într-o abordare sporadică.

În cele ce urmează ne vom axa pe literatura străină, deoarece, în Occident, s-au făcut mai multe încercări teoretice şi practice de a descrie situaţia familiei monoparentale la nivel macrosociologic şi s-au efectuat cercetări calitative la nivel microsociologic. M. Wynn (anii ’60 ai sec. al XX-lea) a întreprins cercetarea familiei monoparentale, în care lipsea soţul-tată, indiferent de cauza absenţii lui. Studiul include o cercetare detaliată a vieţii acestui tip de familie. Una dintre cele mai importante concluzii a cercetării a fost: “Urmările negative în procesul funcţionării acestor familii sânt condiţionate de sărăcia şi nivelul scăzut de viaţă cu care se confruntau membrii acestora” [146].

Un alt cercetător, R. Holman, anii ’70 ai aceluiaşi secol, a efectuat un studiu a mamelor singure, printr-o metodă de investigare numită „prin poştă”, selectând pentru cercetare o categorie

de mame în vârstă de peste 35 de ani, care aveau în custodie un copil dorit, dar fiind necăsătorite. Cercetarea prezenta o novație vis-a-vis de ceea ce se studia de obicei. Eşantionul cercetării îl alcătuiau femeile-mame, care aveau profesii prestigioase şi puteau să-şi permită un asemenea lux – un copil în afară familiei. Jumătate dintre mame au evidențiat, că, la momentul îngrijirii copilului, sunt copleşite de sărăcie, o mare majoritate din ele întâmpinau greutăți financiare [65].

Sociologii englezi, D. Marsden, A. Scottish, cercetând familia monoparentală, au scos în evidență alte aspecte de cercetare a familiei monoparentale. D. Marsden a investigat familiile dependente de susținerea statului. Concluziile sale au fost categorice: sistema susținerii statului este insuficientă şi foarte controversată în esența sa [78, pag. 92-94]. La rândul său, A. Scottish a studiat familia monoparentală, care educă copii până la un an, cercetare care include foarte multe aspecte: starea financiară, locuința, încadrarea socială, folosirea instituțiilor medicale etc. Au fost chestionate mamele tinere, care aveau primul copil, fiind uneori şi adolescente. Prin urmare, a evidențiat faptul că aceste familii monoparentale depindeau emoțional şi economic de părinții lor. În majoritatea cazurilor, venitul familiei date era foarte mic şi, în asemenea situație, deveneau dependente de susținerea sistemică a statului [78, pag. 68-73].

Investigații sociologice a familiilor monoparentale au fost întreprinse şi în Irlanda. Studiile minuțioase efectuate au arătat, că 2/3 din familiile monoparentale au datorii; se simt izolate – 65%; 35% trăiesc „de azi pe mâine". Iar în cercetarea lui Mac Cashin se menționa, că toți banii familiei monoparentale acopereau numai produsele alimentare necesare, neavând posibilitate să-şi procure îmbrăcăminte, cărți, să-şi petreacă timpul liber în oraş [73, pag. 123]. În ediția irlandeză „Mame singure – strategie şi schimbare" se analizează tendințele fundamentale legate de extinderea fenomenului părinților singuri, menționându-se că este necesară o susținere statală a acestor familii şi sunt elaborate strategii pentru perfecționarea legislației în domeniu şi pentru elaborarea politicilor sociale de susținere a acestora [145, pag. 56].

Menționăm existența cercetărilor situației familiei monoparentale în context internațional, fapt afirmă despre amploarea fenomenului, importanța extinderii şi abordării sociologice. Astfel, sub redacția lui S. Dunkan şi R. Edward, în anul 1997, a fost editată o lucrare în care se analizează situația părinților singuri în context internațional. S-a abordat situația în următoarele țări: Marea Britanie, Germania, Franța, Japonia şi SUA [41].

Pentru o prezentare integră a fenomenului, larg răspândit în Europa, ne referim la spațiul românesc, unde se pune accentul pe constituirea unui mediu adecvat şi înlăturarea situațiilor de risc, care constituie o prerogativă esențială a securității sociale.

Deci, D. Gusti nu se axa pe importanța mediului familial intern, ci definea realitatea socială ca pe un ansamblu de fenomene economice, juridice, politice şi spirituale, evidențiind în cercetările sale: căsătoria, femeia şi copiii, situația copiilor nelegitimi etc. Ceea ce, de fapt, constituie o parte a obiectului cercetării familiei monoparentale [63, pag. 46-70].

Astfel, am prezentat o viziune a metodologiilor utilizate şi aplicate în Occidentul Nou şi Vechi. Pentru o completare teoretico-metodologică a investigaţiei necesită a fi evidenţiată abordarea familiei monoparentale în modelele clasice şi cele neoclasice existente în sociologia familiei. Menţionăm, că, în funcţie de modelul de familie căreia i se subordonează, familia monoparentală posedă o configurare specifică a raporturilor dintre persoanele ce o compun. Raporturile pot fi instaurate de dominaţie (în cazul de faţă, între adult şi copii) sau, dimpotrivă, raporturi de tip sportiv unul faţă de altul, astfel să fie susţinută dezvoltarea şi realizarea fiecărui membru al familiei.

Modelul patriarhal descrie o societate în care domină relaţiile de autoritate, în care există o ierarhie a rolurilor potrivit căreia cineva este dominator şi altcineva dominat (astfel, femeile şi copiii sunt subordonaţi autorităţii soţului, a tatălui). În acest context, femeile sunt puternic discriminate, alături de alte grupuri sociale (de vârstă, de ocupaţie, religioase, etnice etc.), fiind aduse, prin mecanisme economice, sociale, culturale şi politice, nu doar într-o situaţie de inferioritate în raport cu bărbaţii, dar şi într-o stare de pierdere a identităţii. Diferenţele dintre indivizi sunt temeiuri ale stabilirii unor ierarhii valorice, normative şi comportamentale [130, pag.132].

Dacă familia monoparentală reproduce relaţiile de tip patriarhal, atunci se poate anticipa, că părintele îşi asumă rolul dominator, de autoritate, impus prin diferenţă de vârstă, calităţile şi abilităţile aferente şi, nu în ultimul rând, prin faptul, că este cel care aduce venit familiei. Într-o astfel de situaţie, unicul părinte decide hotărârile obligatorii pentru familie (de la hotărâri privind instituţionalizarea copilului până la cele legate de tipul de şcoală, pe care o va frecventa etc.). În cazul, când femeile au fost socializate într-un astfel de model, acestea tind să-l reproducă în propria familie.

Starea de monoparentalitate este adesea receptată ca situaţie de criză de către modelul patriarhal, presupunând măsuri speciale de ajutorare din partea familiei extinse. În cazul de faţă, femeile tind să restabilească ordinea pierdută fie prin dispariţia partenerului, fie prin înlocuirea acestuia. Relaţiile lor cu copiii sunt dificile, graţie autorităţii impuse de către părinţi, a intersecţiei de roluri pe care aceştia şi le asumă [130, pag. 133-134].

Modelul partenerial este opus modelului patriarhal, bazat pe două caracteristici:

- orice grup specific din societate îşi asumă deosebirea ca pe o identitate;
- această identitate este recunoscută, acceptată, valorificată şi permite accesul echitabil la putere şi este valorizată de către toate celelalte grupuri sociale.

Spre deosebire de abordarea, în care egalitatea dintre femei şi bărbaţi se întemeia pe presupusa identitate dintre aceştia, în modelul partenerial, femeile îşi asumă o identitate proprie, diferită de cea a bărbaţilor. Relaţiile parteneriale sunt relaţii de reciprocitate. Partenerii nutresc respect faţă de diferenţă, faţă de libertatea şi efortul spre autonomie al celuilalt.

Într-o familie monoparentală de tip partenerial, părintele singur se află în situația de a conferi suport pentru dezvoltarea copiilor şi îi educă cu ideea de a-l sprijini la rândul lor. Pe măsura dezvoltării psihofiziologice, familia permite copilului asumarea responsabilităților, se exercită roluri din ce în ce mai complexe, pentru ca în viitor să devină un adevărat partener de viață al părintelui său [130, pag. 134].

În modelul tradițional, familia este receptată drept o asociere naturală, cu caracter privat, fiind constituită dintr-un bărbat, o femeie şi copiii lor naturali. În famila dată, soțul îşi exercită rolul asupra soției şi copiilor, este responsabil pentru asigurarea mijloacelor economice necesare gospodăriei sale, reprezintă familia la nivelul sferei sociale. Mama/soția răspunde de organizarea vieții gospodăreşti/casnice, conduce gospodăria, îngrijeşte şi educă copiii. În cadrul acestui model, familia monoparentală apare ca o excepție, ca o situație de limită (prin care unul dintre soți sau a decedat, sau este plecat pentru perioade îndelungate, sau se află în ipostaza de a fi separat sau divorțat de celălalt părinte), în care femeile şi copiii riscă să rămână fără un suport financiar şi să fie constrânse de a solicita sprijin familiei de origine a soției [89, pag. 121].

Una dintre particularitățile familiei monoparentale din cadrul modelului tradițional constă în necesitatea acută de suport a familiei extinse, mai ales atunci, când familia devine incompletă dintr-o cauză obiectivă şi spontan. În condiții normale, diviziunea rolurilor este bine articulată: în cazul dispariției unuia dintre parteneri ceilalți membri ai familiei preiau rolul celui absent. Iar în ceea ce ține de statutul social, acesta suportă o degradare, cei rămaşi singuri, fiind tratați drept victime, neajutorați de către comunitate [130, pag. 136].

Un alt model de familie este cel contractualist. Punctul de pornire este individul autonom, stăpân pe sine şi legat de ceilalți doar prin acorduri. Căsătoria este un parteneriat încheiat conform voinței părților. Soții pot decide între ei modul de administrare a relațiilor personale şi financiare în timpul căsătoriei şi în eventualitatea unui divorț. Bazele căsătoriei, ale activității reproductive şi ale vieții de familie devin omogene de acelea ale altor asocieri de tip civil sau economic. Statul nu intervine în încheierea contractelor [89, pag. 124].

Susținătorii ordinii contractuale asupra vieții de familie argumentează, că aceasta este modalitatea prin care libertatea indivizilor este limitată doar de obligațiile autoasumate. Relațiile umane sunt opționale, selective şi susceptibile de a fi negociate şi tratate ca subiecte ale unor înțelegeri de tip contractual. Teoriile bazate pe contract promovează libertățile individuale.

Familia monoparentală rezultată după un astfel de model este una independentă, în care părintele singur şi-a propus în mod deliberat să fie părinte şi se receptează drept compatibil cu situația creată. Aceasta nu înseamnă că el nu resimte dificultățile legate de ipostaza de părinte singur, ci doar că sunt create premise de abordare pozitivă din partea lui şi de depăşire a neajunsurilor [130, pag. 137].

Conform modelului comunitar, familia constituie expresia relaționărilor personale şi sociale mai ample decât cele individuale; ea nu se sprijină, în primul rând, pe înțelegeri contractuale şi acorduri intrafamiliale, ci se supune legilor comunitare. Teoreticienii comunitarieni relatează că nici o persoană nu poate fi autonomă fără a parcurge mai întâi o perioadă îndelungată de dependență şi sumare a valorilor comunitare. Personalitățile individuale sunt modelate de apartenența la anumite comunități etnice, regionale şi religioase, ale căror valori pot fi diferite de cele ale societății predominante [89, pag. 28].

Autorul Jean B. Elshtain afirmă, că „familia constituie precondiția oricărei forme de viață socială", iar „un ideal specific al familiei este necesitatea de a crea o societate mai umană" [44, pag. 268]. Mariajul, în viziunea lui, nu este şi nici nu a fost, în primul rând, o relație între doi oameni, ci posibilitatea perpetuării generațiilor. Rolurile şi îndatoririle familiale sunt privite ca o sarcină de ordin social, apar probleme referitoare la formularea opțiunilor şi de valorile pe care acestea le implică. Teoriile comunitariene astfel, articulează valorile comune, dar păcătuiesc limitând libertățile individuale şi pluralismul social.

Într-o astfel de abordare, familia monoparentală va primi un sprijin important din partea familiei extinse, a vecinilor, a colegilor, a comunității, formându-se, probabil, un tip de solidaritate analogic oricărei stări de criză, resimțită de unul dintre membrii comunității [130, pag. 138].

Modelul bazat pe drepturi recunoaşte natura socială şi caracterul negociabil al normelor şi valorilor sociale. Deoarece în această perspectivă se ține cont de faptul, că indivizii sunt implicați în diferite relații, drepturile acestora trebuie gândite, astfel, încât să se țină cont de inegalitățile şi dependențele existente în rândul membrilor familiei. Drepturile specifice relațiilor de familie (dreptul la divorț, drepturile maternale şi paternale, drepturile la custodie, vizite şi întreținerea oferită copiilor) se circumscriu în dimensiunile normative ale relațiilor familiale [89, pag. 132].

Autorul român C. M. Crăciunescu consideră, că căsătoria produce mai multe efecte patrimoniale asupra persoanei, decât orice altă relație familială. Printre considerentele juridice există două poziții mai importante privind drepturile:

- prima concepe familia ca o entitate unitară, care merită a fi ocrotită de intervenția din partea statului;
- a doua atribuie drepturile fiecărui individ, care trebuie protejat de prejudiciile pe care statul le-ar putea înainta în calea opțiunilor şi comportamentelor sale intime [34, pag. 3].

Conflictul, care se conturează în acest model, are loc între drepturile individului şi cele ale familiei. Spre exemplu, violența domestică impune intervenția statului pentru protejarea victimei. Dreptul la contracepție este un drept al cuplului, dar şi al individului, chiar împotriva deciziilor partenerului său. Drepturile articulează relațiile dintre oameni: fiecare libertate de acțiune a unui

individ impune o constrângere – cea de a fi respectată de către ceilalți. Din perspectiva respectării drepturilor, familia monoparentală înaintează probleme, cum ar fi: discriminarea între familiile biparentale şi monoparentale, între drepturile asupra copiilor, între cele ale părinților căsătoriți şi ale celor necăsătoriți, problemele drepturilor părinților naturali, care nu au drept de custodie asupra copiilor, drepturi patrimoniale, de respect față de viața de familie etc. [130, pag. 139].

În atenția autorilor M. Minow, M.L. Shanley s-a plasat şi modelul bazat pe drepturi şi responsabilități relaționale. Familiile reprezintă asociații cu caracter social şi entități modelate de ordinea socială, persoana este o entitate distinct individuală, dar şi o ființă puternic implicată în relațiile de dependență, de îngrijire şi responsabilitate. De exemplu, respectarea gradelor de rudenie prohibite, adopțiile legale, care permit constituirea unei familii fără a avea neapărat descendență biologică, măsura în care nelegitimitatea unui copil conduce la ignorarea legală a relațiilor părinte-copil. Relațiile din cadrul familiei se înscriu în contextul celor de vecinătate, religioase, etnice etc., până la cercuri foarte largi de indivizi. Deci, apare necesitatea de a stabili o relație între viața de familie şi comunitate, de a răspunde aşteptărilor membrilor societății [89, pag. 137].

Familia monoparentală în acest model poate fi reprezentată ca una responsabilă, față de care conservatorii (adepții familiei tradiționale) nu au de ce să se mai teamă. Moralitatea în cadrul grupurilor şi crearea unui mediu optim pentru dezvoltarea copiilor sunt în conformitate cu aşteptările sociale, pot constitui garanții ale legăturilor dintre familie şi comunitate [130, pag. 141].

Am evidențiat unele din cele mai relevante modele, care abordează situația familiilor monoparentale. Sigur, se impune observația, că ar fi dificilă delimitarea cu precizie cărui model de familie aparține o familie sau alta dintr-o comunitate. Pentru a evita această situație, ar fi oportun să se creeze alternative de intervenție, astfel încât fiecare familie să prefere forma cea mai adecvată profilului său. Familiile nu ar mai fi tratate identic, iar abordarea diferențiată ar permite forme de specifice sprijin din partea societății.

Apariția a mai multor modele de familie constituie un argument pozitiv al realității, că familia nu dispare, ci doar se metamorfozează [66, pag. 209-227]. Dintr-un model dominant, familia nucleară, structurată patriarhal, se diversifică în mai multe modele posibile. Unele dintre acestea au şanse bune de a fi parteneriale, fapt ce se referă şi la familiile monoparentale.

Cu intenția de a sugera existența unor alternative la familia nucleară, am expus stabilirea unor repere teoretice privind familia în câteva modele posibile.

Suportul tudiului concret a fost completat de teoriile ce abordează familia ca valoare, institut social şi structură. Oricare dintre teoriile, ce urmează a fi analizate, includ cel puțin un concept despre familie, ceea ce presupune o clarificare a situației ei reale. Unele dintre caracteristicile distincte ale structurilor familiilor ca grupuri sociale constau în faptul, că: durează mai mult decât orice alt grup social; sunt intergenerații şi conțin atât relații biologice cât şi de rudenie, care le leagă de organizația extinsă – familia.

Aşa dar, constatăm, că teoriile referitoare la familie variază în funcţie de câteva dimensiuni: 1) acestea se centrează pe diferite nivele de analiză, încorporează dimensiunea de timp în grade diverse şi localizează sursele schimbării în locuri diferite, ce diferă în centrarea relativă pe descriere, explicare şi prescripţie; 2) o distincţie se realizează între teoriile materialiste, centrate pe structura familiei şi cele idealiste – pe cultura familiei. 3) teoriile date parcurg un stadiu formativ şi tind să explice structurile familiale noi apărute din multitudinea de strategii, combinaţii, interacţiuni, valori ce sunt impuse de realităţile sociale [1].

Teoria socialistă a familiei s-a dezvoltat din analiza critică a capitalismului industrial, în special, din opera lui F. Engels. Pornind de la teoria neconformă cu realitatea lui Lewis Morgan, referitoare la evoluţia istorică a monogamiei, Engels a legat dezvoltarea capitalismului de cea a familiei burgheze [47].

Sistemul socialist a încercat să deconstruiască familia prin emanciparea femeilor şi oferirea unui sprijin mai mare pentru copii din partea comunităţii, dar, în cele din urmă, au apărut tipuri de familii diferite de cele ale societăţilor capitaliste. Conform teoriei socialiste, familia monoparentală, în mare măsur, constituie o structură marginalizată şi dependentă, preponderent, de susţinerea statului. Ideologia socialistă trata femeia ca pe mamă, ca pe un cetăţean cu un post de muncă permanent. În cazul familiei monoparentale, părintele singur poseda un post de muncă şi nu primea indemnizaţii sociale, care i-ar asigura minimul social fără să lucreza, dar să se ocupe de educaţia copiilor săi, concomitent, copilul era încadrat în activitatea socială de către instituţiile statale fără plată, conform vârstei: la grădiniţă, la şcoală, în activităţile extraşcolare obligatorii, la studiile superioare, adică statul îşi asumă responsabilitatea educativă a viitorului cetăţean.

Teoria liberalismului clasic feminist exprimă ideile capitalismului democratic şi pune un accent deosebit pe respectarea drepturilor omului, în principal, sunt vizate drepturile naturale, dreptul la exprimare, la liberă asociere şi, bineînţeles, dreptul la vot. În dependenţă de măsura fundamentată pe capitalism, se observă o tentă conservatoare şi recunoaşte o diviziune clară a rolurilor în familie (prin extinderea ideii de raţionalitate, care cuprinde toate sferele sociale) în măsura, în care este democratică, ea se doreşte deschisă spre emancipare [33, pag. 56].

În ceea ce priveşte familia, liberalismul clasic se menţine tradiţionalist, aceasta trebuie respectată ca spaţiu al libertăţii negative, iar privitor la indivizi, ei sunt invitaţi să activeze într-un spaţiu social concurenţial. Liantul relaţiilor din familie îl constituie proprietatea. Celelalte drepturi, ca: naturale, libertatea şi căutarea fericirii, rămân asociate prioritar indivizilor ca individualităţi, iar nu în calitate de participanţi în diferite grupuri. Aici se remarcă diferenţe: unde îşi vor exercita femeile şi bărbaţii drepturile lor la libertate, unde îşi vor căuta fericirea? Liberalismul, presupunând o natură umană raţională, permite să se înţeleagă că fiecare îşi va urmări, cel mai adecvat, interesele, astfel, încât va dobândi împlinirea personală. Orice individ va fi abordat ca agent social

capabil de autonomie. Lumea abandonată rămâne, exclusiv, pe seama celor care trăiesc acolo [102, pag. 5].

Munca industrială nu i-a antrenat deopotrivă pe bărbaţi şi pe femei. S-a produs o diviziune a muncii în care bărbaţii desfăşurau o activitate remunerată în afara casei, iar femeile acopereau volumul de muncă de acasă, având grijă ca necesităţile membrilor familiei, pentru a fi cât mai satisfăcute. Ceea ce constituie un statut de subordonare, erau şi se receptau ca atare vulnerabile şi dependente de soţii lor. Femeile sunt purtătoare ale încărcăturii de gen a trecutului lor. Au fost socializate astfel încât să nu fie capabile de competiţie, fiind tratate ca sensibile şi emoţionale. De aceea, femeile vor prefera spaţiul protejat al familiei.

John Stuart Mill şi Harriet Taylor afirmă, că problemele femeilor vor putea fi depăşite printr-o bună educaţie, prin realizarea unor câştiguri proprii muncind în afara casei, totuşi, munca casnică rămâne în sarcina lor. Soluţia pentru împlinirea personală repezintă realizarea unei combinaţii între familie şi carieră. Deci, familia se păstrează şi reprezintă în continuare prima sferă de interes pentru femei. Emanciparea acestora constituie posibilitate de a avea o educaţie corespunzătoare, acces pe piaţa muncii, apoi o carieră [88].

Din perspectivă liberală, privind conceptualizarea familiei monoparentale, se pot remarca deschideri importante: un agent raţional ar promova un model de familie, bazat pe drepturile, ce ar pleda, de exemplu, pentru drepturile indivizilor la autonomia lor ca persoane. De aici, s-ar putea vorbi despre drepturile părinţilor naturali, despre drepturile privind viaţa de familie. De asemenea, în spirit liberal, se poate acredita ideea responsabilităţii faţă de familie. Agenţii raţionali sunt agenţi responsabili. Opţiunile în sfera socială ar fi favorabile unui parteneriat real între membrii ei. În cazul aplicării, consecvent, parteneriatului, acestea permit apariţia strategii de autoafirmare a persoanei, de dezvoltare a autonomiei.

Abordarea familiei monoparentale, în prezenta investigaţie, impune reflectarea unui set de noţiuni ce elucidează complexitatea fenomenului social supus cercetării. Din punct de vedere conceptual, familia nu posedă o noţiune statică, definiţia ei variază de la o epocă la alta şi dintr-un loc în altul.

În viziunea eminentului savant Cl. Levi-Strauss, familia reprezintă un grup, având la bază căsătoria, alcătuită din soţ, soţie şi copiii născuţi în acest cadru, pe care îi unesc drepturi şi obligaţii morale, juridice, economice şi sociale [87].

V. Goodfe definea familia ca o unitate socială de bază în societate, în care relaţiile culturale şi sociale se definesc fie prin dragoste, fie prin tradiţie, religie şi/sau printr-o combinaţie a acestora [139].

O definiţie formulată de către Burgess, Locke şi Thomas (apud Hartman, Laird, a.1983), care ţine cont de legăturile dintre membrii familiei, este următoarea: un grup de persoane, unite prin

legături de căsătorie, sânge sau adopție, gospodărindu-se împreună, interacționând şi comunicând între ele de pe poziția rolurilor sociale de soț şi soție, mamă şi tată, fiu şi fiică, frate şi soră, creând şi menținând o cultură comună.

N. Sillamy consideră familia o instituție socială, bazată pe sexualitate şi pe tendințele materne şi paterne, a cărei formă variază de la o cultură la alta [139].

În concepția lui F. Manoi şi V.Epureanu, familia reprezintă o formă superioară de comunitate – în principal al soțului, soției şi copiilor lor, care se bazează pe relațiile sociale şi biologice, având ca scop principal pregătirea unei generații viitoare, sănătoasă şi temeinic educată, pentru a participa la dezvoltarea societății [74].

Hartman şi Laird elaborează o definiție fenomenologică a familiei, afirmând că: o familie devine familie când doi sau mai mulți indivizi decid că ei formează o familie, ceea ce înseamnă, că, în perioada trăită împreună, ei dezvoltă o intimitate, în care îşi împărtăşesc necesitățile emoționale de apropiere, de a trăi într-un spațiul numit de ei „căminul lor" şi în care se definesc roluri şi sarcini necesare pentru a satisface nevoile biologice, sociale şi psiho-sociale ale indivizilor implicați [64]. Această definiție ține cont de funcțiile familiei ca unitate socială, totodată, cu responsabilități față de fiecare membru, precum şi față de societate în general şi permite definirea ei de către specialişti a celor mai surprinzătoare forme structurale şi funcționale, numite neofamiliale, ce derivă din familia clasică nucleară.

Diferența dintre definiția juridică şi cea sociologică a familiei trebuie precizată clar. Potrivit legii, o familie este aceea în care există un cuplu, soț – soție, legal căsătorit. Definiția sociologică a familie poate fi mult mai largă, „ținând cont de structura (componența), dar şi de interacțiunile dintre subiecți". Pe când numai căsătoria încheiată la organele de stat de stare civilă generează drepturile şi obligațiile soților prevăzute de Codul Familiei al Republicii Moldova [150, art. 2, al. 2, pag.3]. Astfel, căsătoria este modalitatea acceptată, la nivel social, prin care două sau mai multe persoane constituie o familie. Căsătoria poate comporta un aspect juridic (sancționare formală de către o instituție legitimă a uniunii maritale) şi un aspect religios (sancționare formală, prin sacralizare, de către o instituția religioasă legitimă a uniunii maritale) [46].

Din punct de vedere juridic, familia monoparentală apare ca un grup de persoane înrudite între care s-au stabilit drepturi şi obligații reglementate prin norme legale [158, art. 45, pag.23]. Copii născuți în afara familiei au aceleaşi drepturi şi obligații ca cei născuți de la persoane căsătorite [158, art.50, pag. 25].

În a doua jumătate a sec. al XX-lea, apare noțiunea de căsătorie civilă, sancționarea juridică fiind de dată relativ recentă. Mult timp, unirea maritală era sancționată doar religios, în prezent, însă, căsătoria religioasă este facultativă şi nu poate fi făcută decât după sancționarea juridică. Recunoaşterea socială a uniunii maritale este esențială în ambele tipuri de sancționare. Prin urmare, căsătoria împreună cu filiația reprezintă mecanismele sociale de transmitere a moştenirii, a

bunurilor materiale şi imateriale de tip religios, spiritual şi cultural. Funcţia principală a căsătoriei constă în unirea a două neamuri, între care, în mod obişnuit, nu există legături de consangvinitate. În majoritatea societăţilor, legătura este realizată prin intermediul femeii.

În viziunea adepţilor creştinismului, căsătoria constituie o promisiune sacră, o uniune de inimi şi suflete ce trebuie păstrate intacte şi în siguranţă. Cuvântul „divorţ" ar trebuie eliminat din „dicţionarul societăţii". Cei doi, femeia şi bărbatul, odată căsătoriţi, ar trebui să ştie, că, exceptând moartea, nimic nu-i poate separa [1, pag. 110],

Menţionăm faptul, că susţinătorii acestei teorii rămân tot mai puţini în întreaga lume. Nu este nici o îndoială, că mariajul reprezintă o legătură sacră şi că ar trebui să dureze. Dar poate fi păstrat doar atât timp, cât cei doi parteneri cooperează reciproc. Există situaţii în care nu e posibilă înţelegerea reciprocă între soţi. În asemenea circumstanţe forţa legii nu ar trebui folosită pentru ai ţine alături unul de celălalt, doar în numele legăturii conjugale.

O căsătorie poate înceta să existe în urma decesului a unuia dintre soţi sau a divorţului acestora. Divorţul reprezintă o modalitate prescrisă social şi legal de disoluţie a căsătoriei. Disoluţia legală, conform legislaţiei în vigoare, se presupune a fi reglementarea relaţiile dintre soţi apărute în urma iniţierii procesului (procedurii) de divorţ. Căsătoria este un contract legal între cuplu şi stat, disoluţia căsătoriei nu se poate face, din punct de vedere legal, fără participarea statului. Decizia de divorţ este luată de către o curte sesizată prin petiţie de unul dintre soţi. Principalele probleme care intervin în cazul divorţului sânt: stresul emoţional, încredinţarea şi îngrijirea copiilor, divizarea proprietăţii. Încredinţarea copiilor în urma disoluţiei legale a căsătoriei se atribuie, în mod tradiţional, mamei [1, pag. 147].

Începând cu anii 1960-1970, în majoritatea societăţilor europene sau de cultură europeană s-au intensificat presiunile din partea bărbaţilor pentru a se modifica prevederile legale discriminatorii. În această acţiune, bărbaţii au fost sprijiniţi de organizaţiile feministe, care au considerat practicile legale tradiţionale ca forme ale sexismului instituţionalizat. Numărul taţilor, cărora li s-au încredinţat copiii, a crescut în majoritatea societăţilor. A sporit , de asemenea, numărul cazurilor în care copiii au fost încredinţaţi ambilor părinţi [1, pag. 103-106].

Lipsa înregistrării căsătoriei constituie o caracteristică distinctă a structurilor neofamiliale contemporane. Este evident faptul, că dacă nu există căsătorie nu putem iniţia divorţul în cazul disoluţiei familiilor ce s-au format în afara căsătoriilor. Disoluţia cuplului necăsătorit se realizează prin separarea soţilor. Separare este un fenomen frecvent, dar greu de surprins în studiile sociologice, presupune situaţia în care cuplul se distram, iar relaţiile părinţilor cu copii sunt marcate de conflictele dintre adulţi. În literatura de specialitate, unii autori consideră separarea ca fiind perioada premergătoare divorţului în cazul căsătoriei oficiale. Menţionăm faptul, că nu toate separările conduc la disoluţia căsătoriei, dar majoritatea disoluţiilor sunt premerse de separare.

Practicarea separării posedă funcţie şi de aspecte independente de relaţiile dintre parteneri: nivelul veniturilor, posibilitatea de a găsi o locuinţă, regimul juridic al proprietăţii familiale [66].

Familia monoparentală, ca fenomen social, constituie o derivată a familiei, în mod clasic fiind concepută ca o situaţie „de fapt" rezultată din motive obiective, ca: decesul unuia dintre părinţi, neîntoarcerea tatălui de la război, naşteri „ruşinoase" în afara căsătoriei, ce generează probleme şi disfuncţii sociale, pentru conotarea lor se întrebuinţau diferiţi termeni, precum: familii incomplete, dezorganizate şi, în cazurile naşterilor în afara căsătoriei, mame singure sau solitare.

Familii incomplete, noţiune ce denumea familiile alcătuite dintr-un singur părinte şi copiii săi, rezultată din motive obiective, fiind considerată de societate ca o deviantă a familiei nucleare.

Familii dezorganizate, în literatura de specialitate, această sintagmă se foloseşte pentru a denumi familiile în care părinţii sunt divorţaţi/separaţi sau care se confruntă cu probleme de notorietate publică.

În opinia cercetătorului M. Bulgaru, dezorganizarea familiei întruchipează multiple variante şi aspecte, şi poate fi generată de următoarele cauze principale:

❖ lipsa de supraveghere a copiilor, consecinţele fiind: greutăţi la învăţătură, vagabondaj, delincventă, tulburări de caracter şi comportament, până la dezorganizarea relaţiilor de familie, care se răsfrânge, în mod inevitabil, şi asupra relaţiilor de muncă. Toate acestea duc la scăderea nivelului de trai al individului şi, implicit, al familiei;

❖ locuinţa suprapopulată, care constituie unul din factorii, ce favorizează apariţia unor boli, conflicte, ce conduce la dezechilibrul economic şi stresul psihic;

❖ reducerea veniturilor şi, respectiv, agravarea stării economice a familiei. Deficitul de venituri în familie sau lipsa acestora duce la dezorganizarea parţială sau totală a familiei. Insuficienţa de câştig poate fi determinată, uneori, de unele utilizări iraţionale ale veniturilor, de risipă, de lipsa de prevedere, lipsa de educaţie gospodărească a mamei sau al tatălui etc. Declinul factorului economic deţine cea mai mare influenţă asupra stabilirii dezechilibrului în familie;

❖ structura dificilă a familiei este o altă cauză care favorizează apariţia dezorganizării familiei. În viaţa socială, familia poate fi supusă la deficienţe variate legate de structura sa. Familia se poate dezorganiza din lipsa „capului" familiei, dintr-o cauză sau alta (deces, abandon etc.). Dezorganizarea familiei poate fi condiţionată şi de fenomenul «fetele-mame».

Orice proces de dezorganizare a familiei începe cu tensiuni familiale, care se manifestă prin neînţelegeri, lipsă de afecţiune, discordii şi chiar violenţe. Aceste tensiuni familiale, ca rezultat, se soldează cu divorţ, părăsirea căminului, separarea între soţi şi abandon [19, pag.108-109]. În concordanţă cu această definiţie, din start, familia monoparentală este rezultatul unei „structuri dificitare" a familiei nucleare provenite în urma dezorganizării ei, fapt ce presupune o anumită negativitate, nonfuncţionalitate şi incapacitatea de a înfrunta realitate de sine stătător.

Mame singure (sau solitare), acest termin pentru prima dată apare în Decretul Prezidiumului Sovietului Suprem al U.R.S.S de la 08. 07. 1944 cu privire la ajutorul material pentru mamelor cu mulți copii şi cele singure, în vederea ocrotirii maternității şi a copilăriei şi pentru decernarea titlului onorabil de „Mamă-eroină", decorarea cu ordinul „Slava Maternității " şi medaliei „Maternitatea". Deci, reiese, că mamele singure sânt femeile care nu au fost căsătorite niciodată, dar care au născut copii în afara căsătoriei. Savantul sociolog rus S.I.Golod este de părerea că familia monoparentală nu poate fi egalată cu cea a mamei singure deoarece proveniența acestora este diferită, mamele singure alcătuiesc familii în afara căsătoriei, pe când cele monoparentale sunt un rezultat al monogamiei [150, pag. 189].

În sens larg, în literatura de specialitate, termenul „mame singure" denumeşte o categorie mai largă de mame, care îşi educă copiii în absența tatălui, inclusiv cele divorțate şi văduve. Se formează un paradox, pe de o parte, statul sovietic stimulează maternitatea şi, totădată, copilul născut în afara căsătoriei este considerat ca fiind răspunderea mamei (pentru această situație se folosea expresia „copil din flori"), iar statutul marital este un indice al bunăstării şi atribut important pentru legitimarea socială a individului. Această situație poate fi explicată prin criza demografică exprimată prin mortalitatea înaltă a bărbaților în timpul Războiului pentru Apărarea Patriei, acțiunile căruia se desfăşurau la momentul apariției decretului. După redresarea situației demografice, familia monoparentală, în cadrul societății socialiste, este considerată o deviantă de comportament socio-familial, expusă opiniei publice, dar cu un set de măsuri protectoare din partea statului.

Cercetarea dată se axează pe una dintre formele familiale, anterior marginalizată, care, însă, capătă o largă răspândire şi un nou statut în societatea noastră în perioada de constituire a relațiilor de piață. Trecerea de la triada unică – soț-soție-copil spre diade, ca: mamă-copil, tată-copil, atestă apariția familiei monoparentale. Astfel, în mod fundamental, am constatat, că familia monoparentală este un grup social primar format dintr-un părinte şi copiii săi minori, caracterizat prin stări afective, aspirații şi valori comune. Familia monoparentală poate rezulta ca urmare a unor experiențe diferite: naşterea unui copil în urma unei experiențe sexuale juvenile, ce nu se concretizează într-o căsătorie; decizia unor femei (de regulă, peste 30 de ani) de a avea un copil în afara unei căsătorii legale; divorțul; separarea; decesul unuia dintre parteneri.

Un alt concept cheie al investigației noastre este noțiunea problemă socială. Există o mare varietate de definiții ale acestei noțiuni. Elementul comun al definițiilor constă în faptul, că un aspect social poate fi considerat problemă socială dacă îndeplineşte anumite condiții. O problemă socială este definită în dicționarul de sociologie, editat la Bucureşti (a.1993), de către autorii C.Zamfir şi L.Vlăsceanu, ca o „caracteristică, situație apărută în dinamica unui sistem social, care afectează negativ funcționarea sa şi necesită intervenția pentru modificarea, eliminarea sa" [146, pag. 446].

Astfel, Johne Farley consideră, că „o problemă socială se caracterizează prin următoarele aspecte:

- este considerată, în mare măsură, o sursă de dificultăți;
- afectează s-au se presupune, că va afecta un număr mare de persoane;
- este cauzată de acțiunea sau inacțiunea oamenilor sau a societății în general" [48].

În opinia altor specialişti în domeniu, E. Rubington şi M. S.Weinberg, o problemă socială reprezintă „o anumită situație ce este incompatibilă cu valorile unui număr semnificativ de oameni care consideră, că este nevoie să acționeze pentru schimbarea acestei situații". Elementele evidențiate de această definiție sunt:

- situația care există şi este cunoscută de oameni;
- incompatibilitatea cu valorile acelor oameni;
- faptul că o parte a societății consideră necesar să acționeze pentru schimbarea acestei situații nefavorabile unui număr semnificativ dintre membrii ei [119].

O noțiune importantă pe care s-a axat cercetarea este „schimbarea socială". Termenul de „schimbare" ca fenomen social reprezintă un proces de trecere a obiectelor şi fenomenelor dintr-o stare în alta, acestea însuşindu-şi noi caracteristici, funcții şi relații. Schimbarea socială constituie „trecerea obiectului dintr-o stare în alta; orice modificare în organizarea socială a societății, a instituțiilor sociale şi structurii sociale, a modelelor de comportament stabilite".

Potrivit caracterului, structurii interne, gradului de influență asupra societății, schimbările sociale pot fi divizate în schimbări evolutive şi schimbări revoluționare. Schimbările evolutive (trecerea dintr-o stare în alta, schimbarea conținutului în timp) au loc în virtutea legilor generale ale sistemului şi cu timpul conduc la apariția unei formații sociale noi.

Schimbările sociale revoluționare se produc cu o rapiditate maximă şi atrag după sine o reînnoire profundă a sistemului, oferindu-i noi posibilități de auto realizare, de regulă survin prin violență. În concepția comportamentală propusă de P. Sorochin, revoluția este determinată drept formă de comportament deviat, provocat de reprimarea reflexelor condiționate [146, pag. 521].

Schimbările din societate au modificat semnificativ structura familiei, lucru simțit de toți membrii acesteia. În acelaşi timp, familia continuă să reprezinte o instituție fundamentală în societate, fapt pentru care familia monoparentală este privită ca un fenomen de alternativă şi acceptabil. Acest lucru se datorează schimbărilor evolutive ce au loc în societate, dar familia monoparentală este mai mult o schimbare revoluționară, deoarece s-a impus cu maximă rapiditate şi reprezintă o formă structurală şi atrage după sine o reînnoire a structurii familiei.

În concluzie, menționăm, că literatura analizată vizează, în mod direct sau tangențial, familia monoparentală, stabilind statutul ei, componența, problemele cu care se confruntă, remarcând amploarea statistică în ultimii 15 ani. Familia monoparentală a devenit o parte a mediului socio-

familial extins, acceptat ca termen şi structură. Deşi, acest model promovează noi drepturi, noi roluri, noi obligaţii, adeseori fiind împovărătoare pentru membrii săi, gradul ei de funcţionalitate a devenit comparabil cu cel al familiei nucleare, prin implicarea a unor politici sociale şi în contextul promovării egalităţii şanselor de realizare a indivizilor într-o societate democratică.

1.2 Particularităţile şi specificul familiilor monoparentale: delimitări conceptuale

Fiecare societate conţine un anumit sistem familial, adică un sistem de reglementare a relaţiilor dintre bărbaţii şi femeile de vârstă matură şi dintre aceştia şi copii. Sistemele familiale pot fi foarte diferite de la o societate la alta, dar există peste tot. Sistemele familiale se diferenţiază după gradul de cuprindere al grupului familial, forma de transmitere a moştenirii, modul de stabilire a rezidenţei noilor cupluri, modul de exercitare a autorităţii în cadrul familiei.

Schimbările din ultimele decenii din societatea occidentală au influenţat funcţionarea instituţiei familiei şi căsătoriei, cea mai spectaculoasă schimbare fiind marcată tendinţei de abandonare a modelelor clasice de menaj – extins sau nuclear – şi preferinţa pentru alte tipuri de menaj. Cunoscute în literatura de specialitate sub denumirea de modele familiale alternative, (modelele neoclasice) s-au impus, în special, în ultimele decenii ale anilor ’90 cu precădere în societăţile dezvoltate şi în cele în curs de dezvoltare, ca stiluri distincte de viaţă. Familia formată dintr-un cuplu, rezultat din căsătorie şi copiii acestuia, şi-a pierdut caracterul dominant în societate. Referindu-se la aceste tendinţe, unii autori relevau despre „a doua tranziţie demografică“ [137], evidenţiind, astfel, semnificaţia sociala şi, totodată, istorică a schimbărilor ce se înregistrează la nivelul familiei. De asemenea, se remarcă mecanismul de particularizare a unor aspecte din viaţa de familie, precum: sexualitatea, căsătoria şi naşterea copiilor, care au devenit realităţi distincte şi pot reprezenta scopuri în sine fără a avea o legătură directă cu ideea de familie. Tot mai mulţi indivizi caută, în prezent, parteneri cu intenţia de a-şi satisface interesele personale fără a avea în vedere, în mod obligatoriu, întemeierea unei familii prin intermediul căreia sa-şi realizeze dorinţele.

„Într-o societate, aflată în mişcare rapidă, în care multe lucruri se schimbă în mod repetat, în care totul urcă şi coboară pe o diversitate de scale economice şi sociale, în care familia este iar şi iar despărţită de cămin şi comunitate, în care indivizii pleacă din ce în ce mai departe de părinţi, de religia de origine şi din tot mai departe de valorile tradiţionale, este aproape un miracol dacă doua persoane se dezvoltă în ritmuri cât de cât asemănătoare“ [135, pag. 38]. Toffler remarcă referitor la cazul dat dificultăţile în demersurile de a prognoza pe termen mediu şi lung evoluţia şi caracteristicile familiei, precum şi direcţia spre care aceasta se îndreaptă.

Aceste schimbări, în plan obiectiv, au fost precedate de mutaţii în planul valorilor şi atitudinilor – schimbări grupate sub genericul „revoluţia personală“ – preeminentă individului în raport cu grupul, a satisfacţiei personale în raport cu aşteptările şi normele sociale, a afectivităţii şi dragostei în raport cu motivaţiile de altă natură (economică, socială etc.). Această „revoluţie personală„ a fost posibilă odată cu îmbunătăţirea nivelului de trai, sporirea veniturilor, a posibilităţilor oricărui adult (chiar tânăr, bătrân sau femeie) de a avea venituri proprii (societate „salarială“ susţinută de mecanismele securităţii sociale), deci, de a fi independent [134, pag. 67].

O cauză principală a acestor mutaţii o reprezintă creşterea ponderii femeilor ocupate în activităţi permanente în afara familiei. Acest fenomen, caracteristic tuturor societăţilor dezvoltate sau în curs de dezvoltare, este foarte controversat. Ca aspecte pozitive se menţionează: creşterea independenţei economice a femeilor şi, prin aceasta, creşterea posibilităţilor de egalizare a poziţiilor de putere şi autoritate în cadrul familiei:

- creşterea posibilităţilor femeilor de a avea o carieră socială şi profesională proprie şi, prin urmare, creşterea gradului de satisfacţie psiho-socială a femeilor;
- creşterea avuţiei naţionale prin intermediul activităţii extrafamiliale a femeilor.

Ca aspecte negative se anunţă:

- diminuarea funcţiilor familiei;
- sărăcirea vieţii de familie;
- diminuarea îngrijirii copiilor în termeni de afecţiune, supraveghere, îmbogăţire cognitivă.

Ocuparea femeilor în activităţi extrafamiliale poate conduce la supraîncărcarea lor cu muncă, pe lângă activitatea profesională, trebuie să realizeze o bună parte din activităţile exercitate, în mod tradiţional. Dobândirea independenţei economice poate conduce la conflicte privind rolurile în cadrul familiei. Familia modernă se caracterizează printr-o accentuată flexibilitate a structurii de autoritate şi putere dintre rolurile conjugale. După cum spunea Cristian Ciupercă, în studiul „Viitorul familiei – perspective şi ipoteze“ (a. 2000), realizarea unei incursiuni prin evoluţia familiei este, în fapt, o istorie a dezvoltării şi modificării rolurilor conjugale. Consecinţele sunt evidente asupra cuplului conjugal. Cristian Ciupercă susţine, ca modificările rolurilor s-au materializat în schimbări lente şi, în mare parte, nesemnificative. Excepţii se înregistrează în ultimele decenii care au obligat, practic, partenerii la o adaptare rapida, din mers, fără prea multe menajamente. Astfel, se pot explica, de altfel, şi sincopele care au apărut pe parcurs la nivelul organizării şi funcţionării familiei. În prezent, vorbim despre cariera femeii şi impactul acesteia asupra vieţii de familie, afirmăm despre egalitatea între parteneri în ceea ce priveşte drepturile, dar şi obligaţiile sociale ale partenerilor, de schimbările în structura de roluri [194, pag. 135-142].

Sociologii remarcă dispariţia unui model familial unic. Ideologia egalitaristă a creat însă un paradox: orice diferenţă este văzută ca o sursă de inegalitate. Astfel, observăm, deopotrivă, tendinţa de a considera, că bărbaţii şi femeile îşi pot asuma toate sarcinile, indiferent de complexitatea acestora, iar pe de altă parte remarcăm tendinţa exagerată de competiţie. Prejudecăţile şi stereotipurile impun diferenţieri între cele două categorii de persoane care alimentează atitudinea înverşunată cu scopul de a demonstra contrariul, atât din partea femeilor, cât şi a bărbaţilor. Mitrofan şi Ciupercă (a.1997) critică această interpretare, susţinând, că există elemente de specificitate care diferenţiază cele două sexe. De asemenea, exista diferenţe şi în ceea ce priveşte rolurile asumate, în funcţie de particularităţile persoanelor aflate în relaţie şi a modelelor culturale în materie de comportamente maritale, conjugale şi parentale.

Paralel, climatul social a devenit mai permisiv la diversitatea modelelor culturale şi a comportamentelor etice. Schimbările din sfera familiei impun regândirea rolului familiei în societate. Ioan Mihailescu enumera o serie de modificări ce au apărut la nivelul familiei, referindu-se la preluarea de către alte instituţii sau grupuri sociale a unor funcţii tradiţionale ale familiei, precum este funcţia de reproducere, modificarea comportamentelor nupţiale, a comportamentelor familiale şi apariţia noilor tipuri de menaje [85].

Relaţiile sexuale înainte de căsătorie nu mai constituie un tabu, devenind o realitate generalizată ce se impune, în paralel, cu un demers evident de amânare a căsătoriei în favoarea alegerii unui stil de viaţă libertin, desprins de rigorile impuse de familie. Remarcăm, totodată, orientarea spre celibat, spre coabitare consensuală şi familie monoparentală, care devin stiluri de viaţă alternative la familia tradiţionala. Căsătoria nu mai este debutul constituirii uniunilor conjugale şi, prin aceasta, debutul procrearii.

Începând cu anii ’70 s-au extins considerabil modelele alternative de viaţă familială. Dintre acestea, mai răspândite sânt celibatul, coabitarea consensuală, căsătoriile fără copii şi familiile monoparentale. Cu o extindere relativ scăzută sânt cuplurile de homosexuali şi asociaţiile familiale de tip comunitar. Reculul căsătoriilor a început în ţările scandinave în a doua jumătate a anilor '60, după care s-a extins în Elveţia, Austria, Germania, pentru a cuceri apoi vestul Europei şi, mai târziu, sudul. Se estimează, că: 20% dintre femeile născute, după a.1955, vor rămâne celibatare, în Suedia – chiar 30%. De asemenea, circa doua treimi din primele uniuni conjugale sunt coabitări şi numai o treime căsătorii [207].

În privinţa coabitărilor remarcăm extinderea acestora, pe de o parte, iar pe de altă parte, creşterea duratei de coabitare. În Europa, acestea tind să renunţe la aspectul juvenil (adică sa fie prezente doar sub 30 de ani, ca o formă de uniune premaritală), dar să reprezinte cu adevărat o alternativă la căsătorie, fiind alcătuite din cupluri conjugale relativ stabile, cu o descendenţă la fel de numeroasă ca a cuplurilor căsătorite.

Extinderea cu precădere a familiilor monoparentale i-a determinat pe unii autori să susţină că viitorul în ceea ce priveşte sfera familiei îl reprezintă forma de „cuplu mama-copil (copii)“. Societatea viitorului ar fi, în această perspectivă, „matricentrică“, plecând de la ideea, că legătura dintre mamă şi copii constituie singura legătură naturală dintre relaţiile familiale care va rezista pe fondul instabilităţii cuplurilor. În literatura de specialitate occidentală „termenul familie monoparentală” (single-parent family) a devenit unul general, acceptat pentru un anumit tip particular de structură, cea în care doar un părinte trăieşte şi are responsabilitatea principală pentru îngrijirea copiilor dependenţi de el” [233, pag. 337].

De-a lungul timpului au existat mai multe concepţii privind funcţionalitatea acestui tip de familie, mentalităţile fiind acelea ce au susţinut diversele păreri contradictorii. Astfel, societatea tradiţională, bazată pe familia extinsă, dezaproba monoparentalitatea şi încuraja tendinţele de

stigmatizare şi etichetare faţă de cei ce alegeau, voit sau nu, acest „stil de viaţă». Ca orice deviaţie, familia monoparentală este considerată, de unii unii cercetători, un tip special de famile, în timp ce alţi specialişti consideră că familia dată nu poate fi numită familie. Argumentele sunt diverse, de la simţul comun şi tradiţie, care afirmă, că pentru a exista o familie este nevoie de cuplul soţ-soţie şi până la statisticile care demonstrează, că, fiind foarte răspândite în anumite ţări sau regiuni, familiile monoparentale au devenit şi au fost acceptate social ca un nou tip de familie.

Pe de altă parte, în societatea modernă, datorită generalizării familiei nucleare (formată din ambii părinţi şi copii), s-a realizat mai uşor ruptura faţă de comunitate, schimbându-se şi viziunea asupra acestui tip de menaj. Cu alte cuvinte, a fost înlocuită concepţia, potrivit căreia este dezavantajos pentru copii să fie crescuţi doar de mamă sau doar de tată.

Conform altei perspective, putem aprecia, că familia monoparentală prezintă o serie de particularităţi faţă de tipul clasic complet de familie, aceste particularităţi vizând, în special, redimensionarea funcţiilor pe care ar trebui să le îndeplinească [139].

Cu alte cuvinte, părintele rămas cu copiii nu mai poate realiza, la nivel optim, funcţiile pe care societatea le atribuie instituţiei familiale clasice.

În comparaţie cu familia nucleară, care îndeplineşte mai multe funcţii cu impact pozitiv asupra societăţii (funcţia de reproducere, de socializare a copiilor, de îngrijire, protecţie, mediu securizat şi climat afectiv sportiv, conferirii statusului, reglementarea comportamentelor sexuale), familia monoparentală constituie un efect al funcţiei reproductive, se regăseşte prin socializarea copiilor, oferă îngrijire şi protecţie membrelor ei, un climat de strânsă afectivitate, dar este deficitară sub aspectul realizării mediului securizat şi în modul de conferire a statusului.

Funcţia economică este, poate, elementul cel mai vizibil care influenţează viaţa familiilor monoparentale, valoarea sporită a vieţii antrenând eforturi deosebite din partea părintelui rămas cu copiii. O situaţie aparte o implică funcţia de socializare. Desigur, lipsa unui părinte are repercusiuni negative, plecând de la lipsa afectivităţii şi ajungând la realizarea unei socializări fireşti şi integrarea viitorilor adolescenţi în societate. Însă, nu trebuie să ignorăm faptul că şi familiile complete se implică din ce în ce mai puţin în acest proces complicat al socializării, deoarece sistemul şcolar înlocuieşte, în mare măsură, procesul instructiv educativ al familiei, substituire datorată atât unor cauze obiective, cât şi subiective.

În acest context, putem aminti faptul, că părinţii nu mai pot asigura transmiterea cunoştinţelor specializate copiilor săi, nu le mai pot satisface nevoia de instruire la standardul exigenţelor actuale, deoarece părinţii, nu numai că nu dispun de timpul necesar realizării procesului instructiv-educativ, de multe ori, nici nu au conştiinţa necesităţii acţiunilor educative.

Nu îndeplineşte funcţia de reglementare a comportamentelor sexuale, deoarece separarea fizică dintre soţi şi greutatea părintelui rămas cu copiii în a-şi găsi un partener care i-ar accepta

situaţia dată sunt factori care împiedică manifestarea şi exercitarea ei. Părintele singur (fără partener în cadrul familiei) caută relaţii afective şi sexuale în afara familiei.

Evident, că familia monoparentală duce un anumit stil de viaţă, diferit de cel al familiei nucleare. Întrebarea este: cât de mari sunt diferenţele? Afectează ele relaţiile dintre membrii gospodăriei într-atât, încât să putem spune, că dacă unul dintre părinţi lipseşte, nu mai putem vorbi de familie?

Familia variază, nu doar ca structură, dar şi ca relaţii de interacţiune şi prezenţă psihologică a membrilor săi. Preluând ideile lui Laing (a.1972), adoptate şi de P.A. Gongla, E.H. Thomson (a.1983), vom considera, că o familiei include 3 dimensiuni:

1. dimensiunea structurală se referă la numărul şi calitatea familiei în cadrul structurii realităţilor de familie (de rudenie);
2. dimensiune interactivă a organizării familiei, ce se referă la procesele de comunicare şi contact dintre membri şi variază deopotrivă în interiorul familiei şi în afara ei, de aşteptările privind menţinerea limitelor (graniţelor), frecvenţa contactelor, precum şi calitatea lor;
3. dimensiunea psihologică, ce include atât particularităţile fiecărui membru, cât şi sistemul ataşamentului şi identităţii comune a membrilor familiei.

Este evident, că dacă o familie nu dispune de unul dintre părinţi, ea nu este exclusă de a mai fi numită familie. Faptul că grupul părinte-copil (copii) se consideră pe sine însuşi familie, are o identitate comună, include modele clare de schimb şi reciprocitate, îşi dezvoltă reguli de rezolvare a conflictelor, satisface nevoile membrilor de afiliere şi suport emoţional, toate aceste devin criteriile de bază pentru a decide dacă o familie există sau nu din punct de vedere sociologic [233, pag. 400].

Folosind aceste criterii, putem aprecia, că familiile monoparentale, într-adevăr, sunt considerate familii şi dacă acestea se deosebesc de familiile clasice, nucleare, diferenţele ţin, în primul rând, de dimensiunea structurală. În privinţa celorlalte două dimensiuni (psihologică şi interactivă) putem spune, că familiile monoparentale sunt la fel de complexe şi diverse ca familiile cu ambii părinţi. Acum, devine şi mai clar faptul, că familia monoparentală nu diferă uneori de familia cu ambii părinţi în care, spre exemplu, tatăl este absent pentru o lungă perioadă din diverse motive. Dacă tatăl din familia monoparentală este separat (divorţat) de soţie, dar îşi vede regulat de copii în weekend-uri şi întreţine bune relaţii cu aceştia, influenţa lui poate fi mai mare decât a tatălui din familia nucleară care lipseşte mult timp de lângă copii. Oricum, dimensiunile interactive şi cea psihologică nu diferă prea mult în cele două situaţii.

În această ordine de idei, utilizând cele trei dimensiuni amintite anterior, poate fi creată o tipologie comparativă a familiilor mono- şi biparentale, luând în consideraţie extensia implicării părintelui în cadrul fiecăruia dintre cele 3 dimensiuni.

În abandonarea proprie a acestei tipologii, Gongla şi Thompson fac următoarele precizări:

a) Cu toate că se face referire doar la prezența sau absența implicării unuia părinte în fiecare dimensine în parte, gradul de implicare al acestuia se află, în realitate, pe un continuum. Acest grad de implicare, extrem de important în realitate, nu este luat în considerare de această tipologie care, ca orice demers de acest fel, simplifică foarte mult realitatea:

b) Se consideră că părintele despre care se vorbeşte poate să sau poate să nu fie prezent (fizic) în familie.

În ambele tipuri de structuri familiale: mono- şi biparentale, putem ține cont, că părintele în discuție este sau nu implicat psihologic şi interacțional în familie.

Desigur, există (în realitate) tipuri de familii care corespund fiecărui tip ideal prezentat mai jos, dar unele sunt mai răspândite decât altele.

Prezentăm în continuare tipologia amintită, cu câteva explicații pentru fiecare tip de familie în parte:

Figura 1.2.1.

Tipurile familiei mono- şi biparentale

Structural			
Doi părinți		Părinte singur	
Interacțional		Interacțional	
Prezență	Absență	Prezență	Absență
Psihologic Prezență A	B	Psihologic Prezență E	F
Absență C	D	Absență G	H

Sursa: P.A. Gongla, E.H. Thompson, 1983, pag. 401.

Tipul A: Reprezintă famila nucleară, tradițională şi „intactă" – doi părinți căsătoriți, locuind împreună, interacționând în mod continuu cu familia şi fiind implicați psihologic în familie. În mod normal, societatea consideră acest tip de familie ca fiind familie ideală (dezirabilă), o normă socială cu ajutorul căreia sunt caracterizate toate (prin comparați), cele care se deosebesc, în general, sunt considerate deviante de către oamenii obişnuiți.

Tipul B: Reprezintă tipul de familie în care unul dintre părinți interacționează foarte puțin sau deloc cu ceilalți membri ai familiei, deşi rămâne din punct de vedere psihologic, un membru al familiei. Astfel de familie poate exista dacă unul dintre aceştia este spitalizat sau la închisoare, ori activează în altă localitate pentru o perioadă îndelungată.

Tipul C: În acest tip de familie unul dintre părinți interacționează ca familie doar în aparență. Acesta îşi canalizează atenția şi energia spre altceva (de exmplu, în profesie, într-o relație extraconjudală etc.). De fapt, el este absent din cadrul familiei în punct de vedere psihologic.

Tipul D: Acest tip de familie se întâlneşte foarte rar. Un exemplu, situația când un părinte care a suferit serioase afecțiuni psihice (de exemplu, depresie psihică profundă) şi nu participă nici psihologic, nici interacțional la viața de familie. Un alt exemplu îl constitui familiile bogate, în care

relația de căsătorie dintre soți este menținută doar formal, din motive economice, unul dintre părinți renunțând total la îndatoririle şi drepturile de soț şi părinte.

Se observă, că familiile care sunt social etichetate ca „normale", cu ambii părinți prezenți, pot cuprinde o varietate de forme, în funcție de tipul de implicare al părinților în viața de familie.

Tipul E: Reprezintă tipul de familie în care ambii părinți, deşi separați sau divorțați, păstrează relații intense cu copiii şi sunt implicați în viața acestora atât psihologic, cât şi interacțional. Poate fi cazul părinților, care, după divorț, au obținut în parte dreptul cu custodie asupra copiilor.

Tipul F: Se referă la situația în care unul dintre părinți încetează să interacționeze cu familia, dar rămâne ataşat de ea din punct de vedere psihologic. El (ea) încă îi priveşte pe membrii familiei ca fiind importanți pentru el (ea) şi îşi modifică comportamentul în funcție de modul în care el (ea) petrece aşteptările lor. Pe de altă parte, acest tip de familie monoparentală cuprinde şi familiile în care unul dintre părinți a murit, dar ceilalți membri ai familiei îi păstrează amintirea vie şi o evocă uneori pentru a-şi orienta, în funcție de ea, comportamental, gândurile sau emoțiile. Părintele absent este, de fapt, prezent în familie din punt de vedere psihologic, chiar dacă fizic el nu mai este prezent.

Tipul G: Familia monoparentală este rar întâlnită şi greu de imaginat. Tipul dat se referă la un părinte separat de familie în mod formal, absent psihologic (nu se mai consideră responsabil şi nu se mai implică în problemele de familie), dar care, totuşi, are contracte, interacționează cu membrii familiei. Poate fi un părinte care locuieşte în aceeaşi casă cu fosta familie şi deşi nu-i mai pasă de ea se întâlneşte, în mod repetat, cu ceilalți membri ai ei.

Tipul H: Este tipul clasic de familie monoparentală, recunoscut şi de societate şi în literatura de specialitate. El se referă la acea familie în care numai unul dintre părinți se ocupă de copii şi este implicat atât psihologic cât şi interacțional în viața acestora. Celălalt părinte a părăsit familia (divorț, moarte etc.) sau nu a fost niciodată a acelei familii [233, pag. 401-403].

Desigur aceste opt tipuri de familii sunt ideale. În realitate, există situații diverse, care poate că nu pot fi încadrate în nici unul dintre acestea, fiind tipuri intermediare. De asemenea, rămâne problema gradului de implicare al părinților. Când putem afirma că un părinte este suficient de mult implicat într-o familie? Pe de altă parte, este foarte important modul în care ceilalți membri ai familiei percep implicarea părinților. De exemplu, un părinte se poate considera implicat în familie din punct de vedere psihologic, dar copiii pot fi indiferenți la eforturile lui, ceea ce înseamnă că nu există o legătură psihologică reală, biunivocă. Considerăm această clasificare destul de amplă pentru a o utiliza în abordările teoretice ulterioare.

Familia, fiind considerată un grup primar, inevitabil, se compune din membrii săi, între care se stabilesc un set de relații distincte, formând propria sa structură. În general, structura familiei are două semnificații: o componență numerică (structura pe generații, precum şi setul de statusuri şi roluri aferente) şi o componentă ce ține de diviziunea rolurilor în interiorul familiei şi

exercitarea autorității [139, pag. 32]. Familia monoparentală presupune cel puțin două generații: părinte şi copil/copii. Ea poate avea, însă, mai multe generații, incluzând şi bunicii. În ultimul caz afirmăm despre existența unui nucleu familial monoparental în cadrul familiei extinse ce presupune relații directe intergeneraționale.

Numărul persoanelor care constituie familia, luându-se drept criteriu, acesta poate fi o familie monoparentală binară (doi membri), terțiară (trei membri) etc. La o primă evaluare, familia monoparentală (formată din mamă şi copil sau tată şi copil) este calificată drept o structură familială atipică 139, pag.33].

Familia monoparentală se consideră structură aparte, ce presupune o asimetrie între membrii ei, cu o proeminență ierarhică, determinată de statutul de susținător şi ocrotitor al părintelui şi cel dependent al copilului. În funcție de statutul părintelui singur, deosebim: familii materne (întreținătorul şi răspunzătorul familiei fiind mama copilului/copiilor); familii paterne (întreținătorul şi răspunzătorul familiei fiind tata copilului/copiilor).

Femeile şi bărbații fiind părinți singuri se ciocnesc cu un set de dificultăți, apărute în urma cumulului de roluri profesionale şi paternale. Ca părinte singur, mamele îşi extind rolul cu sarcini auxiliare nespecifice, rolul sexului. Această acoperire de roluri simultane parentale necesită timp, energie şi angajează cereri conflictogene din punct de vedere psihologic. Experiența stresantă a mamei singure este generată de faptul, că ea trebuie să participe la cea mai mare parte a activităților familiale, sarcină gospodărească, îngrijirea copilului, timp personal de autoângrijire şi activități sociale şi recreative. Ca rezultat, individul este capabil să obțină performanță în îndeplinirea eficientă şi efectivă a anumitor sarcini ale rolului, ceea ce caracterizează conduita parentală a mai multor părinți. Mamele singure manifestă câteva schimbări în relația cu copilul. Astfel, unele dintre mamele divorțate îşi schimbă comportamentul în care se relaționează cu copilul, ceea ce violează barierele între rolurile de adult şi copil. În multe cazuri, mama îşi împarte rolul parental cu primul născut, treptat şi subtil mama îi atribuie copilului rolul de partener, de suport emoțional, substituitiv al părintelui absent. Ca urmare, copilul este forțat în cadrul paternelor interacționale să-şi dezvolte maturitatea în devans, în perioada în care el/ea nu este pregătit s-o facă. Când unele dintre mamele date atribuie copilului rolul tatălui absent conflictul părinte – copil ajunge până la a imita conflictele maritale ale mamei cu fostul ei soț. Mamele exercită un rol extins parental, incluzând simultan componente concurențiale în conducerea familiei. De aici rezultă o serie de schimbări în relațiile cu copiii, ce pot fi observate în stabilirea granițelor dintre rolurile previzibile de adult şi copil şi care se reflectă într-o valoare a acestora. Multe femei găsesc extrem de stresant acest statut, dar încearcă să se adapteze printr-o varietate de metode [92, pag. 63-64].

Ideia, că bărbatul poate conduce şi îşi poate asuma activitățile parentale la fel ca femeia, este relativ nouă şi reflectă creşterea numărului de bărbați care sunt în situații de custodie. Familia monoparentală, condusă de tată, constituie o minoritate în cadrul acestui tip de familie. In cultura

noastră nu este obişnuit asumarea de către tată în întregime a sarcinelor parentale şi a responsabilităţilor faţă de copii. În trecut, până la moartea soţiei, soţul era responsabil de sarcini de îngrijire parentală, recunoscându-i-se doar răspunderea pentru suportul economic şi, eventual, moral. Motivaţiile care îi determină pe bărbaţi să dorească sau să accepte postura de părinte singur sunt diferite. Pe de o parte, sunt bărbaţii care susţin dreptul lor de a-şi exercita parentalitatea, întrucât se simt capabili şi motivaţi afectiv pentru aceasta. Pe de altă parte, cei care sunt obligaţi să consimtă la exercitarea custodiei, ca urmare a poziţiei tribunalului sau mamei, care se dovedeşte incapabilă să-şi îngrijească copiii, atât fizic cât şi emoţional. În structura lor intră, mai curând, băieţii decât fetele, ei preferind adesea să locuiască împreună cu tatăl custodial. Unele cercetări atribuie explicaţia faptului, că atitudinea socială tinde să promoveze ideia că băieţii pot prezenta dificultăţi disciplinare mai mari decât fetele, ceea ce le favorizează mamelor acordul de încredinţare a custodiei băieţilor mai curând tatălui. Taţii singuri dispun de o mai mare libertate financiară decât mamele singure, ca urmare a nivelului în general mai crescut de educaţie care le permite asigurarea unei securităţi economice mai sporite şi o mai mare flexibilitate în folosirea resurselor financiare. Ei, în general, nu sunt implicaţi în sarcinile gospodăreşti mai mult decât în asumarea rolului lor de bază. Puţine dificultăţi sunt experimentate de aceştia în această privinţă, dintre care prepararea hranei este considerată problemă majoră. Dar majoritatea sarcinilor casnice sunt îndeplinite de către copii sau de ajutorul social din afară. În locul copilului mai mare (primul copil născut), tatăl poate să se bizuie pe un copil mai capabil în privinţa anumitor sarcini. Cei care au fiice primesc mai mult ajutor în îngrijirea căminului, decât cei care au fii, ca urmare a diferenţelor practicii şi expectaţiile de socializare.

Taţii singuri pot fi performanţi în mod afectiv în rolul parental. Multe cercetări confirmă abilitatea bărbatului de a-şi conduce activităţile parentale cu competenţă, când este sănătos şi benefic pentru copii. Natura şi cantitatea relaţiei tată-copil, în familia tatălui singur, sunt influenţate de doi factori:

- ❖ Interacţiunea timpurie dintre tată şi copil, încă din copilărie, favorizează o adaptare mult mai rapidă la noul statut de părinte singur;
- ❖ Dorinţa şi iniţiativa proprie a tatălui de a asigura custodia copilului, comparativ cu acei, cărora li se încredinţează creşterea copilului de către tribunal.

Taţii singuri au un rol adecvat în susţinerea nevoilor emoţionale, fiind recunoscută abilitatea lor de a furniza hrană emoţională copilului, ceea ce se consideră un, aşa numit, rol funcţional-maternal, şi mulţi dintre ei se autopercep foarte satisfăcuţi în rolul parental. Copiii acestora sunt mult mai ataşaţi şi afectuoşi decât cei cu taţii din familiile biparentale.

Există anumite diferenţe între paternurile interacţionale ale familiilor cu un părinte şi cele ale familiilor cu ambii părinţi. Părinţii singuri cer mai multă independenţă de la copiii lor, comparativ cu alţi părinţi. În strânsă legătură cu aceasta, se raportează schimbări în atitudinile şi deprinderile

copiilor care îşi asumă acest nou statut. Taţii singuri abandonează tradiţionalismul în abordarea copiilor, sunt mai puţini directivi în disciplinarea acestora, fiind mai preocupaţi de calitatea factorilor de îngrijire a copiilor, mai interesaţi de experienţele educaţionale ale acestora şi mult mai protectivi faţă de ei. Majoritatea taţilor se simt satisfăcuţi şi fericiţi de noul lor statut de părinte singur. Cei mai mulţi afirmă, că au o relaţie bună cu copiii şi se consideră bine adaptaţi. Acesta este cazul particular al bărbaţilor divorţaţi. Bărbaţii văduvi au, însă, mult mai multe dificultăţi de adaptare în perioada de tranziţie la noul statut, datorită lipsei lor de pregătire pentru această experienţă.

Diferenţa între cele două tipuri de reacţii (înalt pozitiv la bărbaţi şi înalt negativ la femei) faţă de statutul de părinte singur este explicabilă prin factorii economici care afectează, în mare măsură, femeile decât bărbaţii în asemenea circumstanţe. În general, se apreciază, că experimentul monoparental la taţi este mai puţin distructiv pentru stilul de viaţă decât în cazul mamelor [92, pag. 65-66].

Luându-se în consideraţie faptul, că părintele singur, la rândul sau, poate să se căsătorească sau să se recăsătorească, unii autori au încercat să contureze o tipologie a familiei cu un singur părinte în funcţie de statutul marital al acestuia, care poate fi modificat pe parcursul vieţii. De exemplu, Hill R. (a.1986) a identificat opt tipuri de familii monoparentale şi anume:

1. Patru tipuri de familie cu un statut temporar:
   a. Soţul divorţat şi recăsătorit;
   b. Soţul văduv şi recăsătorit;
   c. Soţii separaţi din cauza războiului şi apoi reuniţi;
   d. Căsătoria postsarcina.
2. Patru tipuri de familie cu un statut permanent:
   a. Soţul divorţat şi nerecăsătorit;
   b. Soţul văduv şi nerecăsătorit.;
   c. Soţii separaţi permanent;
   d. părintele singur cu un copil neligitim şi necăsătorit [92].

Fiecare tip de familie reprezintă caracteristici specifice cu implicaţii şi efecte diferite. În deosebi, în ce priveşte creşterea şi influenţa psihocomportamentală a copiilor. În funcţie de raportul relaţional dintre adulţi, prin care unul dintre ei a abandonat, s-a separat, a divorţat de familie sau nu a dorit legalizarea relaţiei, a decedat, se pot imagina dificultăţi pe care familia monoparentală le va avea de depăşit pe viitor. De exemplu, o situaţie mai favorabilă ar constitui când soţul tutore menţine relaţii de rudenie cu familia soţului decedat, precum şi cu propria familie de origine, şi mult mai dificilă o situaţie în care părintele singur este izolat prin divorţ atât de soţ/soţie, cât şi de restul familiei.

Pe de altă parte, Boss (a.1974) a arătat, că „Nu putem concluziona automat că tatăl (sau mama) este absent doar pentru că el (ea) nu este vizibil(ă)”. Un tată divorțat, de exemplu, va avea contacte cu copii săi crescuți de mama lor şi influențele asupra acestora pot fi notabile chiar dacă nu va fi prezent în familie. Situația este, de altfel, asemănătoare cu cea a unei familii, în care soțul lucrează la distanță mare de casă ori este foarte ocupat şi nu se ocupă de copii.

Chiar şi un părinte mort poate avea o influență notabilă asupra copiilor şi celuilalt părinte prin amintirea pe care aceştia o poartă şi poate fi considerat prezent în familie prin intermediul reamintirii de către familie a evenimentelor la care el a participat ori prin obiectele (fotografii, cadouri) lăsate de către aceasta. Specialitatea dificultăților ține de fiecare familie în parte, deoarece membrii ei sunt personalități unice, iar relațiile dintre ei au configurații particulare.

În societățile occidentale puternic industrializate, problema familiei cu un singur părinte devine din ce în ce mai acută şi se acordă o mare atenție în publicații şi în lucrările de specialitate.

Începând cu anii ’70, numărul familiilor monoparentale este în continuă creştere. Dacă la începutul sec. al XX-lea şi până în anii 1970, proporția acestora a fost relativ constantă (aproximativ 6-7% din totalul familiilor), în a.2005 a ajuns în unele țări până la 46%.

Tabelul 1.2.1.

Raportul familiilor monoparentale față de numărul familiilor în unele țări ale lumii

Țara	Familii monoparentale (% față de toate familiile din țara respectivă)
SUA	38%
Elveția	44%
Norvegia	46%
Franța	29%
Bulgaria	28%
Marea Britanie	27%
Polonia	24 %
Republica Moldova	23,8%
România	19%

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică. The European, 25.11.2005.

Numai în Marea Britanie sunt peste 2 milioane de mame singure, dintre care aproximativ 2/3 trăiesc în sărăcie (J. Millar, a.1992), fapt ce a determinat specialiştii să acorde o importanță aparte părinților singuri.

Situația părinților singuri a generat nenumărate discuții. În majoritatea țărilor lumii, dintre părinții singuri aproximativ 70% de copii sunt crescuți de femei. Alături de şomeri mamele singure

sunt tot mai des considerate parte componentă din subclasa săracilor. Cert este faptul, că situaţia economică a mamelor singure este din ce în ce mai gravă, comparativ cu cea a taţilor singuri.

În Republica Moldova familiile cu un singur părinte cunosc accente specifice. Numărul copiilor născuţi în afara căsătoriilor a crescut, de la 11,0% în a.1990 la 23,8% în a.2003. În ultimii 4 ani fiecare al 5 nou născut are ca mamă o femei necăsătorită pe fondul general de scădere a căsătoriilor la mia de locuitori de la (9,2 în a.1989 la 6,0 în a.2002) [231, pag.113].

Pe lângă constatările de ordin cantitativ, pot fi invocate drept argumente corecte pentru analiza problematicii familiei monoparentale efectele declinului economic şi ale şomajului, care constituie sursele principale generatoare de probleme pentru aceste familii. În Republica Moldova, familiile cu copii sunt predispuse, în prezent, unui risc accentuat la sărăcie. Explicaţiile sunt legate de creşterea cheltuielilor de întreţinere cu fiecare copil în parte (copiii nu sunt aducători de venituri pentru familie, alocaţia pe care o primesc este nesemnificativă faţă de costurile presupuse pentru creşterea lor). Situaţia este şi mai gravă în cazul în care lipseşte unul din părinţi.

În Moldova, procentul copiilor aflaţi în stare de sărăcie este mai mare decât al adulţilor, numărul femeilor aflate în sărăcie este mai mare decât al bărbaţilor, deoarece, marea majoritate a familiilor monoparentale (conform eşantionului cercetării: 92,2% din 100) sunt conduse de către femei, respectiv putem concluziona despre veniturile acestor familii. În această ordine de idei, situaţia familiilor monoparentale, conduse de mame, pot fi reprezentate ca cazuri de discriminare a femeilor prin mecanisme socioculturale. Acest fapt rezultă din încredinţarea copiilor, în urma disoluţiei legale a căsătoriei, abandonului sau separării, în mod tradiţional, a mamei.

În studiile referitoare la familia monoparentală, un accent deosebit este pus pe consecinţele asupra evoluţiei copiilor: starea de sănătate, succes sau eşec şcolar, abandon şcolar şi stabilitatea familiei care le formează. Mult mai puţin au fost studiate efectele asupra adulţilor, puşi în situaţia de a îndeplini în cumul de roluri atât în plan public, cât şi în cel privat, părintele unic – adesea munceşte mai mult pentru a susţine economic familia, rezolvă mai greu şi îndelungat treburile administrativ-gospodăreşti, este solicitat mai mult în sprijinirea copiilor etc.

Valorile trecutului dispar continuu şi reversibil şi, odată cu acestea, se diminuiază importanţa şi ataşamentul faţă de instituţia familiei, se redimensionează structura şi funcţiile fundamentale ale ei. Prezentul ne oferă seturi de valori diferite, iar diversitatea se impune în faţa uniformităţii. Din această perspectivă, familia s-a adaptat cu uşurinţă pulsiunilor schimbării, cu toate că mulţi specialişti o vedeau impenetrabilă şi indistructibilă, baza unei stabilităţi într-o lume guvernată de haos. Investigarea familiei din perspectiva specifică sociologiei, psihologiei şi pedagogiei conduce la o concluzie clară şi anume faptul că, familia străbate o etapă critică.

1.3. Metode, tehnici şi procedura cercetării sociologice a familiei monoparentale din Republica Moldova

Societatea este organizată în unităţi sociale de dimensiuni diferite, de la cele mai mici până la cele mai mari. Pentru a fi operaţional, discursul sociologic se distinge între macrosocial şi microsocial în raport cu tipul unităţilor sociale la care se referă. În sociologia contemporană, distincţia macrosociologie/microsociologie este larg acceptată, desemnând, în primul rând, nu mărimea obiectului analizat, dar modurile diferite de analiză, ceea ce face ca sociologia teoretică, sociologia aplicată şi sociologia experimentală să fie justificată. Macrosociologia se referă la dimensiunea structurală a vieţii sociale, la componentele şi relaţiile existente şi dinamice, în timp ce microsociologia se aplică asupra detaliului şi concretului în manifestările acestora.

Analiza macrosociologică poate fi supusă cercetării prin prisma a două nivele relativ distincte: ca sistem (perspectivă sistemică) şi ca proces (perspectivă procesuală).

Analiza, desfăşurată la nivel macrosocial, obligă sociologia familiei să aprofundeze organizarea instituţională a familiilor monoparentale la nivel naţional. Ca sistem, familia monoparentală se prezintă sub următoarele forme: ca parte componentă a sistemului familial naţional, în calitate de institut social, ca tip şi structură familială.

Analiza implicării familiei monoparentale în macrosocial, la nivel de proces, cuprinde încercarea de a înţelege acţiunile membrilor familiei monoparentale de mare amploare, cu deschidere spre întregul sistem social, cu efecte asupra tuturor componentelor vieţii sociale. Ca proces, familia monoparentală poate fi studiată sub multiple aspecte, ca: evoluţia fenomenului monoparentalităţii, politici familiale, socializare şi educaţie, protejarea maternităţii etc.

Microsocialul nu este un domeniu inventat al vieţii sociale, dar există, posedă o viaţă proprie, legată, în mod firesc, de cea a macrosocialului în care se integrează şi este populat de diverse procese, este domeniul în care indivizii componenţi, ca forţe umane, au legături directe, se întâlnesc şi sunt „actorii” a unor relaţii preferenţiale. Din acest punct de vedere, familia monoparentală reprezintă o componentă semnificativă, face posibilă dezvoltarea şi funcţionarea domeniului.

La nivel microsocial, familia monoparentală nu mai cuprinde aspectul său general, doar forme concrete ale manifestării sale. În atenţia sociologilor apar intră expresii concrete ale unor procese specifice de interacţiune, de instruire, de îngrijire cu specificul lor în spaţii sociale primare, de mică anvergură. Astfel, sunt oferite nu numai interpretări, dar şi soluţii pentru îmbunătăţirea impactului în microsocial al modurilor concrete de desfăşurare a fenomenului „familiei monoparentale”.

Conţinutul şi caracterul interacţiunilor dintre individ şi societate la macro- şi microniveluri, dintre factorii obiectivi constituie în cele din urmă calitatea relaţiilor sociale. Semnificaţia modelului ce urmează constă în faptul, că scoate în relief legăturile reciproce dintre familia monoparentală şi diferite niveluri ale existenţei sale sociale, ceea ce contribuie la cunoaşterea mai

profundă a acestui grup important, dificil din cauza structurii sale, în cadrul structurii social-generale. În cadrul socializării sarcina sociologiei este de a cerceta diverse verigi ale realității sociale şi de a descoperi fundamente ştiințifice şi mecanismul trecerii de la individual la social şi viceversa.

Schema 1.3.1

Încadrarea în mediul social al familiei monoparentale

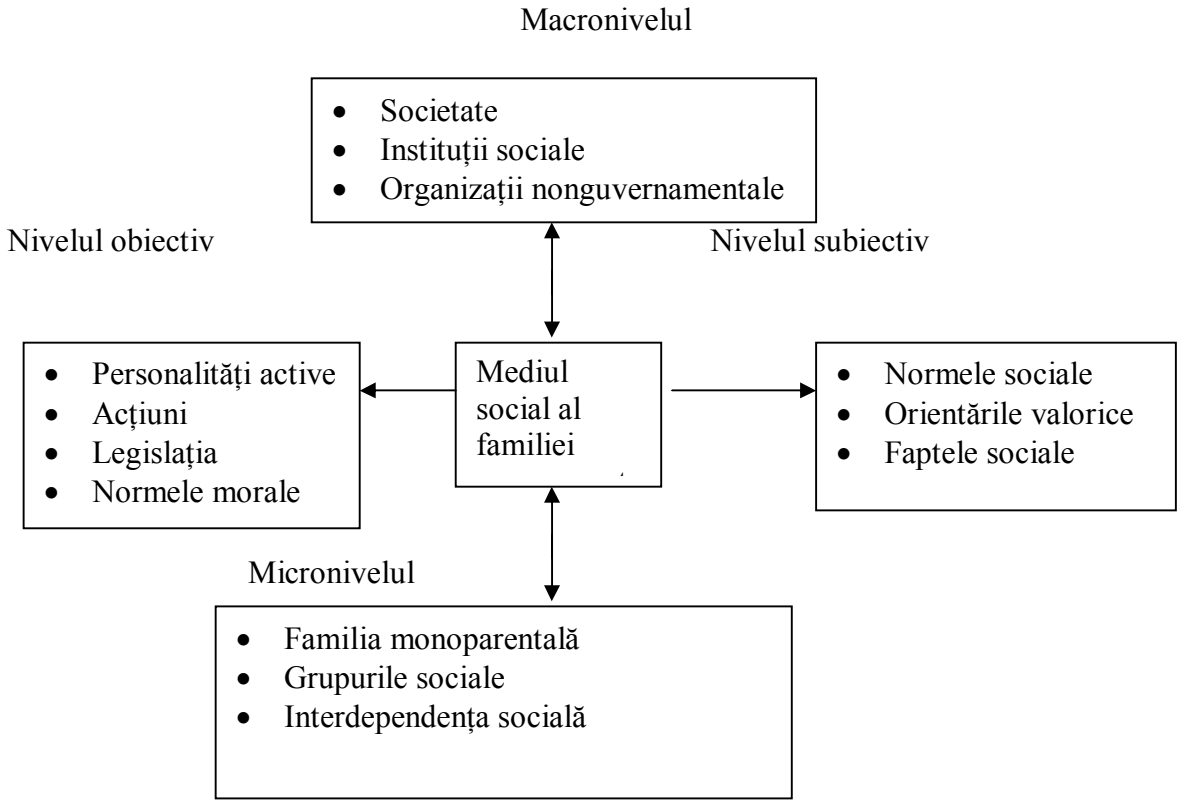

Extinderea monoparentalității este una dintre transformările actuale şi denotă emergența unor noi forme de viață familială. Astfel, fenomenul „familiei monoparentale" implică o serie de întrebări: ce semnificație are acest fenomen în contextul de schimbare social-globală a societății? Ce trăsături specifice caracterizează creşterea monoparentalității în Moldova față de alte societăți? Este vorba de o structură familială definită de lipsa unui părinte sau de o nouă formă familială, care relevă o nouă definiție a parentalității? Există anumite situații şi traiectorii monoparentale tip, anumite categorii specifice?

O altă sursă de inspirație, care a contribuit la formularea cadrului metodologic, provine dintr-o tradiție sociologică şi antropologică cu o istorie bogată şi anume – studiului rețelelor sociale. Această perspectivă se fondează pe ideea, că „actorul" social nu acționează singur, izolat, ci în cadrul unor rețele sociale de care aparține. „Actorul" utilizează resursele ce aparțin rețelelor sociale diverse, adoptă practicile specifice din cadrul acestora şi contribuie la menținerea şi funcționarea lor.

Claude Martin a realizat un bilanț al studiilor, care utilizează o abordare bazată pe rețelele sociale, aplicând-o în analiza recompoziției universului familial după separare [79, pag. 83].

Socialul este definit ca o rețea de relații interdependente. În cadrul rețelelor se efectuează schimburi de informații şi bunuri, iar normele sunt rezultatul interacțiunilor interindividuale. Studiile care analizează rețelele familiale contrazic teza lui Parsons, care afirma, că procesul de industrializare a contribuit la izolarea grupului conjugal de rețeaua de rudenie şi, astfel, a contribuit la generalizarea modelului familiei nucleare, bazat pe menajul conjugal.

Sociologul francez, Agnes Pitrou, depăşeşte această fază, analizând caracteristicile sociabilității în cadrul diverselor categorii sociale, adică forța relațiilor de rudenie, densitatea şi frecvența lor, deoarece constituie mediul multiplelor schimburi de servicii, bunuri, informații şi sfaturi. Aceste schimburi se structurează diferit în funcție de categoriile sociale: ajutor pentru subzistentă (în mediile populare) sau ajutor pentru promovare (în clasa mijlocie), în funcție de etapa ciclului de viață. Solidaritatea familială funcționează ca sprijin cotidian şi protecție în caz de dificultăți socio-economice [104]. În aceeaşi direcție, un grup de cercetători din Quebec au evidențiat reconstituirea rețelelor de sociabilitate şi solidaritate familială în contextul urbanizării, persistența şi diversificarea lor în condițiile reorganizării teritoriale la nivel de cartier [36].

În concordanță cu această abordare, fenomenul monoparentalității necesită a fi investigat la nivelul fiecăreia dintre componentele organizării societății. Cadrul metodologic, utilizat în cercetarea noastră, va include aspecte macrosociale şi microsociale ca domenii de răspândire şi funcționalitate a familiilor monoparentale, încercând de a răspunde la întrebările ce stau la baza acestui studiu.

Cercetarea empirică s-a axat pe principiile metodologice generale, cum ar fi: unitatea dintre teoretic şi empiric, unitatea dintre înțelegere şi explicație, unitatea dintre cantitativ şi calitativ, unitatea dintre judecățile constative şi cele evolutive. S-a aplicat modelul liniar al cercetării, care s-a desfăşurat după etapele: ipoteza – operaționalizare – eşantionare – colectarea datelor – interpretare – validare [226, pag. 530-542].

În cadrul investigației au fost înaintate următoarele obiective teoretico-aplicative:

- În legătură cu extinderea familiilor monoparentale, se impune necesitatea cercetării semnificației acestui fenomen în contextul schimbărilor sociale;
- Relevarea trăsăturilor specifice ce caracterizează monoparentalitatea în Republica Moldova;
- Determinarea problemelor sociale cu care se confruntă familia monoparentală în perioada trecerii la relațiile de piață în Republica Moldova;
- Elucidarea posibilităților de angajare în câmpul muncii, deoarece lipsa locurilor de muncă reduce posibilitățile familiei monoparentale de asigurare a existenței la nivelul bujetului minim;
- Determinarea tipologiei orientărilor social-economice şi valorice ale familiei monoparentale;
- Relevarea factorilor de dezvoltare şi educație, care influențează negativ asupra comportamentului şi aspirațiilor copilului din familia monoparentală;

• Elucidare tendinţelor principale a dezvoltării familiilor monoparantale, măsura în care este susţinută din partea administraţiei publice şi din partea statului la nivelul necesar pentru buna sa funcţionare, ce ar trebui întreprinse pentru ameliorarea situaţiei acestui tip de familie.

• De a determina eficienţa mecanismului de protecţie juridico-socială a familiei monoparentale.

Pornind de la obiectivele investigaţiei, pentru evaluarea amplă a fenomenului a fost concepută şi realizată o strategie metodologică, ce presupune selectarea metodelor şi tehnicilor de cercetare sociologică a problemelor sociale ale familiilor monoparentale. Datele provocate sunt obţinute cu ajutorul instrumentelor elaborate ad hoc pentru investigaţia respectivă: cercetătorul impune tipul şi forma răspunsului, fapt care permite compatibilitatea datelor şi prelucrarea lor neambiguă.

În cadrul cercetării date, au fost utilizate următoarele metode: observaţia;analiza comparativă a datelor statistice referitoare la dinamica familiilor monoparentale din Republica Moldova în context naţional şi internaţional; interpretarea empirică a noţiunii de bază; ancheta sociologică; interviul standartizat, aplicat experţilor în domeniu; metoda biografică; prelucrarea şi analiza datelor s-a efectuat cu ajutorul programului S.P.S.S, apoi au fost interpretate şi s-au elaborat concluziile şi recomandările.

Menţionăm, că datele invocate sunt cele interioare sau exterioare cercetării, iar natura, suportul şi forma lor sunt independente în raport cu cercetătorul: datele Biroului Naţional de Statistică, documentele de la secţia de învăţământ, datele de la direcţia de asistenţă socială a familiei din localităţile cercetate, datele de la Casa Naţională de Asigurări etc. Ţinând cont de scopul investigaţiei, în prima fază a fost efectuată interpretarea empirică a noţiunilor cheie în contextul evidenţierii cauzelor de amploare a fenomenului „familii monoparentală" şi a evidenţierii problemelor sociale cu care se confruntă asemenea familii.

Deci, una dintre metodele, utilizate în cadrul cercetării, a constituit-o observaţia, care înglobează în sine procesul cunoaşterii, examinarea cu atenţie a unui obiect sau proces. În contextul epistemologic şi metodologic este necesar de a menţiona, că A. Comte consideră observaţia una din cele patru metode fundamentale ale sociologiei (alături de comparaţie, analiză istorică, experiment). A. Comte susţine că nu există o separaţie absolută între observaţie şi raţionament, ceea ce ar însemna nu doar a înregistra, dar şi a „inventa" şi „a construi realitatea". Observaţia este totdeauna „selectivă şi interpretativă": selectivă – deoarece este premeditată, interpretativă – deoarece promovează cunoaşterea [26].

În cadrul investigaţiei noastre, observaţia a constituit noţiunea faptelor sociale prin intermediul mijloacelor de investigare utilizate. Astfel, acest proces a avut ca scop importanţa lucrărilor şi proceselor sociale percepute, verificarea ipotezei, identificarea şi evidenţa regularitaăţii legilor sociale. În acest sens, observaţia a constituit, înainte de toate, observarea funcţionării a unei

structuri sociale de către om ceea ce reprezintă o relaţie socială. În cazurile studiat de către noi, s-a aplicat atât observaţia directă, cât şi indirectă, s-a efectuat atât din punct de vedere calitativ, cât şi cantitativ. În procesul investigaţiei sociologice, observaţia a servit ca un izvor de fapte concrete şi obiective despre fenomenele sociale cercetate. Cu ajutorul observaţiei s-a produs o acumulare de fapte, ce au contribuit la verificarea autenticităţii şi ilustrării empirice a concluziilor teoretico-aplicative.

De asemenea a fost efectuat studiul sociologic „Probleme sociale ale familiei monoparentale", (2005-2007) utilizând ancheta cu aplicarea chestionarului în teren (anexa1). Volumul eşantionului l-a constituit 850 de familii monoparentale cu copii până la 18 ani. Tehnica de realizare a avut un caracter standardizat, numărul şi ordinea de formulare a întrebărilor, precum şi efectivele de persoane, cărora li s-au adresat aceste întrebări, au fost clar stabilite şi nu s-au produs abateri de realizare a chestionarului. Chestionarul s-a constituit din întrebări actuale, care furnizează informaţii importante pentru cercetarea sociologică iniţiată de autor. Au fost incluse diverse întrebări de tip închis, semideschis şi întrebări deschise, dintre care unele au fost de control pentru a verifica veridicitatea răspunsurilor. Întrebările din chestionar, după conţinutul lor, au fost grupate în blocuri.

Primul bloc de întrebări reflectă relaţiile sociale ale familiilor monoparentale cu societatea.

Al doilea bloc de întrebări determină nivelul social-economic al familiei monoparentale (condiţiile de trai, nivelele sociale, starea materială), întrebări ce elucidează orientarea valorică şi aprecierea posibilităţilor de afirmare pe viitor (valorile fundamentale, aspiraţiile, efortul propriu al familiei monoparentale în promovarea propriilor valori), timpul dedicat copiilor (petrecerea timpului liber, comunicarea zilnică, discuţii educative, orientări profesionale).

În anchetă se delimitează statutul atribuit şi cel dobândit ce se referă la dependenţele de variabile: sex, vârstă, studii, stare socială, proveniența familiei monoparentale.

Identificarea faptelor sociale şi asigurarea obiectivităţii ştiinţifice a cunoaşterii sociologice se pot realiza doar prin intermediul unui eşantion reprezentativ. Presupoziţia fundamentală a eşantionării constă în faptul, că investigarea unui eşantion a populaţiei de referinţă conduce la rezultatele similare cele obţinute prin investigarea întregii populaţii, respectând anumite criterii tehnico-statistice, teoretice şi practice. Astfel, reprezentativitatea eşantionului constă în „capacitatea lui de a reproduce cât mai precis structurile şi caracteristicile populaţiei din care este extras" [117, pag. 44-59]. Gradul de reprezentativitate a eşantionului depinde de următoarele aspecte: caracteristicile populaţiei, care urmează a fi studiate, mărimea eşantionului şi procedura de eşantionare aplicată.

Prezenta investigaţie, în mod efectiv, s-a axat pe eşantionarea probabilist-aleatoare, unde fiecare „unitate primară" este selecţionată, în mod independent, de celelalte, având şanse egale. Selecţia unităţilor primare în eşantion ar fi mult mai uşurată dacă am dispune de suficiente date

prealabile despre distribuția valorilor specifice criteriilor de referință la nivel de populație. Astfel de date, însă, nu sunt cu uşurință disponibile. Situația se explică prin faptul, că monoparentalitatea, fiind un fenomen de amploare recentă, ce s-a manifestat în contextul trecerii la relațiile de piață a Moldovei, nu a fost monitorizat de statistica oficială a statului din a.1990 până în a.1997, fapt ce nu ne permite să urmărim dinamica fenomenului în această perioadă. Iar datele precise, ce estimează procentul familiilor monoparentale din totalul familiilor, sunt cele înregistrate de recensământul anului 1989. Aceste date nu sunt relevante pentru cercetarea dată, întrucât nu caracterizează fenomenul investigat în contextul schimbărilor care s-au produs imediat după anii 1990. Datele statistice existente, ce se referă la familie, sunt insuficiente pentru cercetarea noastră, nu precizează numărul familiilor monoparentale, structura menajelor monoparentale în funcție de diverse criterii, precum statutul matrimonial al părintelui singur, venitul său, numărul de copii etc. O altă critică se referă la modalitatea de calcul a acestui procent, prin raportarea la totalul familiilor cu sau fără copii şi nu prin raportarea la totalul familiilor cu copii, ceea ce conduce la ignorarea dimensiunii reale a fenomenului.

În calitate de bază de date pentru determinarea universului eşantionulu, ținând cont de aceste limite inerente, ne-a servit Cercetarea Bugetelor Gospodăriilor Casnice (C.B.G.C.), 2006.

Având în vedere sarcinile cercetării, condițiile tehnice şi posibilitățile de desfăşurare a cercetării, dimensiunea eşantionului în cazul nostru alcătuieşte opt sute cincizeci de familii monoparentale din localitățile urbane şi rurale. Eşantionul a fost calculat conform formulei:

$$h = \frac{G2t2}{\Delta 2}, \text{ unde}$$

G – dispersia sau difuziunea indicelui studiat în populația de referință;

t – coeficientul de încredere;

Δ - eroarea eşantionului.

Erorile de eşantion sunt în limitele admisibile: ± 3%. Familiile monoparentale intervievate reprezintă, în limitele admise, trăsăturile particulare specifice celorlalte. Eşantionul a inclus trei zone ale Republicii Moldova: zona de Nord, zona de Centru, zona de Sud. Localitățile s-au determinat condiționat prin tragerea la sorți în baza criteriilor stabilite: centru urban (mare şi mijlociu) şi, respectiv, regiunea rurală – satele.

Tabelul 1.3.1.

Repartizarea eşantionului în funcţia variabilelor:

de reşedinţă, sex, vârstă şi studii

Volumul eşantionului constituie: 850 de familii monoparentale cu copii până la 18 ani.

Variabile		Universul familiilor monoparentale (%)	Eşantionul cercetării (%)	Devierea (%)
Mediu de reşedinţă	urban	43,6	45,9	+2,3
	Rural	56,4	54,1	-2,3
Sex	bărbaţi	7,8	7,8	-
	femei	92,2	92,2	-
Vârstă	până la 25 ani	10,9	11,2	+0,3
	25-34 ani	22,9	25,4	+2,5
	35-44 ani	42,7	41,5	-1,2
	45-54 ani	23,5	21,9	-1,6
Studii	medii incomplete şi primare	15,6	17,6	+2,0
	medii generale şi medii speciale	73,8	72,3	-1,5
	superioare şi superioare incomplete	10,6	10,1	-0,5

* Datele Cercetarea Bugetelor Gospodăriilor Casnice.

În cadrul studiului s-a efectuat, de asemenea, evaluarea opiniilor experţilor din domeniul protecţiei sociale familiei monoparentale, au fost cercetate aspectele ce ţin de aprecierea, evaluarea în perspectivă, programarea pe viitor a diferitor măsuri, aprecierea priorităţilor şi propunerea soluţiilor pentru redresarea situaţiei.

La selectarea experţilor, în procesul investigaţiei s-a ţinut cont de următoarele criterii:

- Au fost selectaţi pentru cercetare, specialişti din domeniile protecţiei sociale, din pedagogie, administraţie publică cu studii superioare;
- Persoanele intervievate reprezintă specialişti în domeniul respectiv şi au vechime în muncă nu mai puţin de zece ani;
- Experţii au fost selectaţi din diferite zone ale Republicii Moldova. În total au fost intervievaţi 55 de experţi.

Interviul utilizat în cadrul investigaţiei este standardizat, scopul căruia este determinat în programul şi sarcinile cercetării sociologice. Utilizarea interviului a avut mai multe scopuri: de explorare, de identificare a variabilelor şi a relaţiilor dintre acestea; de acumularea informaţiilor adecvate în cazul experţilor; de culegerea unor informaţii complementare obţinute în baza altor metode şi tehnici.

Atenționăm faptul, că interviul depinde mai mult de modalitatea concretă de interacțiune dintre cei aflați față în față, de răspunsul dat şi de felul cum răspunde subiectul şi, mai puțin, de schema de investigație construită anterior.

Din perspectiva microsocială, cercetare se bazează pe primordialitatea acordată actorului social, văzut în cadrul rețelelor de sociabilitate din care face parte, pentru a reconstitui complexitatea universului cotidian în care evoluează. Rețelele în care „actorul" evoluează joacă un rol important în configurarea situației acestuia, întrucât „actorul" acționează în concordanță cu normele vehiculate în cadrul rețelelor. În plus, actorul utilizează nu numai resursele personale, ci şi cele ale rețelelor de care aparține, ceea ce i-a influențat pe unii autori să vorbească de capitalul de rețea, gradul de inserție într-o rețea de sociabilitate [36]. În concordanță cu această abordare, cadrul metodologic, utilizat, se înscrie în tradiția individualismului metodologic.

Prezenta investigație invocă şi o abordare biografică, ce surprinde în profunzime semnificația monoparentalității şi a practicilor familiale observate. „Biografia socială este o metodă explicativă de cercetare sociologică, ce desemnează istoria vieții, sursă documentară privilegiată de cercetătorii în ştiințele sociale pentru analiza relațiilor între individ şi cultura acestuia. Biografia este o reconstrucție intalectuală a unui trecut sau a unei epoci reflectată cu ajutorul conversațiilor, a mărturiilor sau a arhivelor" [26, pag. 523-526].

Aspectul microsocial al investigației se bazează pe abordarea biografică, care surprinde în profunzime monoparentalitatea ca fiind o „situație de fapt" şi o practică familiară. Metoda selectată, istoria de viață permite, de asemenea, recuperarea dimensiunii dinamice a situației familiale, care este rezultatul unei întregi evoluții. Astfel, monoparentalitatea va fi analizată ca secvență a evoluției familiale, pornind de la faptul, că situația actuală se înscrie într-o istorie familială care îşi pune amprenta asupra configurației, definirii situației şi contribuie la înțelegerea sa. Conceptele operaționale sunt grupate în două dimensiuni: subiectivă şi obiectivă. Această distincție e justificată de faptul, că imaginarul şi realul sunt inseparabile şi întrețin raporturi complexe; definirea situației modelează atât comportamentul individului, cât şi reacțiile sale față de ceilalți (principiul lui Thomas), valorile interiorizate orientează acțiunea şi atitudinea individului. Dimensiunea obiectivă vizează practicile familiale şi condițiile de viață, în timp ce dimensiunea subiectivă se referă la reprezentările, valorile, atitudinile şi percepțiile care influențează practicile. Cele doua dimensiuni sunt în strânsă legătură, întrucât configurarea unei situații depinde nu doar de condițiile obiective, ci şi de percepția asupra situației şi de valorile şi reprezentările care determină acțiunile individului.

Capitolul II
FAMILIA MONOPARENTALĂ ÎN CONTEXTUL TRECERII LA RELAȚIILE DE PIAȚĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

2.1 Evoluția proceselor social-demografice ce condiționează formarea familiilor monoparentale

Această abordare porneşte de la ideea, că starea demografică este rezultatul acțiunii complexe şi combinate a unor factori macrosociali, a căror acțiune este filtrată în comportamente individuale, prin prisma situației obiective a fiecărei persoane în parte. Vorbind de relevanța problematicii abordate în lucrare, avem în vedere nu atât consistența datelor, ci importanța socială a fenomenului demografic legat de familie, constituind un institut social în plină evoluție şi transformare. Evoluțiile demografice şi sociale au condiționat modificări fără precedent în formele familiale şi compoziția gospodăriilor casnice şi au înregistrat următoarele fenomene:

- S-au deteriorat rapid şi profund ratele conjuncturale de nupțialitate, căsătoria devenind un fenomen cvasi-universal, cu incidență mult mai redusă.
- Au crescut rapid ratele conjuncturale ale divorțialității, fenomenul mai intens de desfacere a căsătoriei nu numai că se realizează mai puține căsătorii, dar acestea prezintă o instabilitate sporită.
- S-a amplificat practica traiului în cuplu fără căsătorie (coabitarea), acest lucru fiind valabil şi pentru vârstele tinere (persoane celibatare), cât şi pentru cele mai în vârstă (divorțate sau văduve). Deci, coabitarea devine, în bună măsură, un înlocuitor al căsătoriei, şi nu doar o fază prealabilă, pregătitoare acesteia, aşa cum s-a crezut la început, neavând nici o influență pozitivă asupra stabilității cuplurilor intrate ulterior în căsătorie.
- A sporit semnificativ ponderea copiilor născuți în afara familiei, atât de mamele aflate în coabitare cât şi de către femeile singure.
- S-a schimbat poziția femeii în gospodărie, prin reducerea volumului de sarcini casnice şi implicarea ei mai puternic în activitatea profesională.

Teoria care explică aceste modificări este cunoscută sub numele de „a doua tranziție demografică». Ideile subsumate acestui concept au fost sistematizate, începând cu anii ’80, în principal, de către doi demografi, care au lansat sintagma respectivă, olandezul Dirk Van de Kaa şi belgianul Ron Lesthaeghe [138]. Această teorie se întemeiază pe ideea, că schimbările menționate mai sus, ca şi altele legate de acestea, se datorează unei modificări în sistemul de valori al lumii occidentale, care, în esență, constă în trecerea de la valorizarea familiei, a grupului familial centrat pe copii, la valorizarea individului, accentuându-se nevoile acestuia de împlinire, familia pierzându-şi locul şi rolul avute anterior. Referirea la tranziția demografică are, în concepția autorilor, sens deoarece această nouă perioadă începe odată cu încheierea „primei» tranziții, cea clasică, şi

continuă o tendință demografică pe care vechiul model al tranziției nu o anunța: în locul celebrului echilibru, prevăzut în finalul tranziției, realizat printr-un spor natural nul, în ultimele decenii ale veacului trecut populația a urmat o pantă descrescătoare din punct de vedere al raportului naşteri/decese, Această rupere a echilibrului demografic nu este consecința continuării vechiului model familial, ci presupune o schimbare mai profundă, care reclamă şi, în plan conceptual, un alt model prin care să înțelegem realitatea.

Astfel, evoluția familiei înregistrează tendințe noi care se reflectă simțitor asupra situației demografice, caracterizată prin reducerea sporului natural direct influențat de nupțialitate şi de divorțialitate.

Tabelul 2.1.1.

Dinamica mişcării naturale a populației urbane şi rurale a Moldovei în anii 1990 -2006

Anii	Născuți vii	Decedați	Sporul natural	Căsătorii	Divorțuri
1990	77085	42427	34658	40809	13135
1995	56411	52969	3442	32775	14617
1999	38501	41300	-2,8(2800)	23500	8900
2000	36939	41200	-4,3(4300)	21700	9700
2001	36448	41100	-4,6(4652)	21065	10808
2002	35705	41852	- 6,1(6147)	21685	12698
2003	36471	43079	-6,6(6608)	24961	14672
2004	38272	41668	-3,3(3396)	25164	14918
2005	37695	44689	-6,9(6994)	27187	14521
2006	37582	43137	-5,5(5555)	27128	12594

Sursa: Biroul Național de Statistică (începând cu a. 1999 datele sunt fără raioanele de est ale republicii).

Conform datelor din tabel 2.1.1., în țara noastră, în perioada de trecere la economia de piață, mişcarea naturală a populației a cunoscut o evoluție negativă. Indicii demografici au fost în descreştere, asigurând o dinamică pozitivă a mişcării naturale a populației, dar s-au majorat cei care contribuie la stagnarea acestui proces.

Natalitatea s-a redus, de exemplu, dacă în anii '90 s-au înregistrat 77085 de născuți vii, apoi în a.2004 – doar 38272, în schimb a s-a majorat mortalitatea. Numărul deceselor a sporit, în anul 1990, de la 42427 până la 52969 de cazuri, în a.1995, iar în anul 2000 au fost înregistrate 41200 de cazuri de deces. Anul 2006 a înregistrat 43137 de cazuri de deces, mai puține comparativ cu anul 2005, iar sporul natural rămâne a fi negativ constituind -5,5. În anul 1999, sporul natural devine negativ -2,8 (2800), menținându-se constant ascendent până în prezent.

Anual se înregistrează o reduce a numărului căsătoriilor, deci, scade nupțialitatea şi, direct proporțional creşte divorțialitatea. Dacă, în anul 1990, în țară s-au produs 40809 de căsătorii şi

13135 de divorţuri, în a.1995 numărul acestora a fost de 32775 şi, respectiv, 14617 de divorţuri, iar în anul 2000 s-au încheiat 21684 de căsătorii, înregistrând 9707 de divorţuri. În anul 2006 a crescut neesenţial nupţialitatea până la 27128 de căsătorii, şi, totodată, s-a mărit divorţialitatea, înregistrând 12594 – cel mai mare număr de divorţuri [189, 2007].

Compararea coeficienţilor nupţialităţii şi natalităţii arată. că aceşti doi indici se află într-o corelaţie reciprocă. Deci, schimbarea mărirea sau scăderea numărului de căsătorii se reflectă asupra nivelului natalităţii. Coeficienţii nupţialităţii reflectă schimbările sociale, economice şi politice ce s-au produs în perioada trecerii la economia de piaţă a Republicii Moldova, tinerii preferând celebatul şi menţinerea relaţiilor sexuale libere cu partenerul (tab. 2.1.2.). Asemenea comportamente demografice duc la schimbarea numărului copiilor născuţi în afara căsătoriei, care, evident, este în creştere.

Tabelul 2.1.2.

Coeficienţii căsătoriilor şi natalităţii în Republica Moldova în anii 2003-2006 (la 1000 de locuitori)

Nr.		Anii			
		2003	2004	2005	2006
1.	Căsătorie	6,9	7,0	7,6	7,6
2.	Natalitate	10,1	10,6	10,5	10,5

Sursa: Biroul Naţional de Statistică.

Astfel, în Republica Moldova, familia, ca structură demografică, a cunoscut evoluţii semnificative pe fonul unor tendinţe accentuate de disoluţie a familiei standard, au apărut modele familiale noi, unele fiind considerate ca generatoare de distincţii sociale, altele de simplificări şi reduceri numerice a familiilor tradiţionale. Pentru prima dată, recensământul populaţiei din 2004, a fixat structurile familiale ce dezmiţesc standardul şi rigiditatea familiei tradiţionale şi celei nucleare.

În cadrul recensământului, în calitate de unitate de observare a fost utilizată "gospodăria casnică", dar nu "familia", cum se practica la recensămintele anterioare. Categoria "gospodărie casnică", fiind un standart internaţional, presupune convieţuire mai multor familie într-o gospodărie, în cadrul gospodăriei casnice fiind studiate nucleele familiale. „Nucleul familial" se consideră cuplul fără copii sau cu copii necăsătoriţi, ori un părinte cu copii necăsătoriţi. Din repartizarea gospodăriilor casnice pe tipuri rezultă, că, în Republica Moldova, predomină gospodăriile familiale, care la data recensământului constituiau 870 de mii (77% din total), urmate de cele nefamiliale, în număr de 262 de mii (23%). Printre gospodăriile familiale, ponderea cea mai mare o deţineau gospodăriile constituite dintr-un cuplu conjugal cu şi fără copii (79%) şi peste 16% (140,7 mii) din gospodăriile casnice erau familii monoparentale, alcătuite din mamă sau tată cu

copii, cu alte rude ori persoane neînrudite sau fără ele. În componența tuturor gospodăriilor au fost înregistrate 949,6 mii nuclee familiale. Aproximativ un sfert din ele erau alcătuite din cupluri conjugale fără copii (234,2 mii), 56,8% (539,2 mii) – din cupluri cu copii şi 18,6% (176,2 mii) – din mamă sau tată cu copii. Ponderea nucleelor familiale, alcătuite dintr-un părinte cu copii în mediul rural, depăşea cu 9,1% ponderea celor din mediul urban [www.statistica.md].

În această ordine de idei, menționăm, că familia monoparentală apare ca structură demografică în calitate de unitate statistică, oficializată şi înregistrată ca gospodărie casnică (dispune de locuință proprie) şi nucleu familial (locuieşte cu alte persoane) de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. În acest context, familia monoparentală reprezintă un fenomen socio-demografic, fiind rezultatul următoarelor procese demografice, ce s-au intensificat în ultimele decenii: decesul, divorțul, naşterea în afara căsătoriei şi migrația. În continuare, vom trece în revistă principalii indicatori demografici, relevanți în apariția familiilor monoparentale în Republica Moldova.

Decesul, fiind un factor obiectiv, independent de voința şi conştiința umană, determină structura şi statutul social al familiilor. Datorită obiectivității acestui fenomen, familia monoparentală a existat de-a lungul vremii în cadrul tuturor societăților ca formă de organizare familială. În cazul decesului unuia dintre soți, familia nucleară cu copii devine monoparentală, iar celălalt soț este numit văduv (văduvă), fiind responsabil de copiii săi şi gospodărie. Conform datelor recensământului, persoanele văduve deținеau o pondere de 10,1% din totalul populației în vârstă de 15 ani şi peste, iar femeile văduve de 3,8 ori depăşeau numărul bărbaților văduvi. Această situație poate fi explicată prin faptul, că femeile au o mai mare speranță de viață decât bărbații. În mediul, rural persoanele văduve sunt mai numeroase decât în mediul urban.

Un alt fenomen demografic, care direct participă la formarea familiei monoparentale, este divorțul. La motivele tradiționale ale divorțului, astăzi, s-au mai adăugat şi cele subiective, bunăoară: lipsa dragostei, insatesfacție sexuală, fapt ce confirmă trecerea de la valorizarea familiei, la valorizarea individului, menționată de „a doua tranziție demografică».

Rata divorțului, la o mie de căsătorii, variază cu o uşoară creştere, descreştere din an în an, de exemplu: a.1990 – 3,0; a.1995 –3,4; a.1999 – 2,4; a.2000 – 2,7; a.2002 – 3,5; a.2004 – 4,1; a.2005 – 4,0. Aceşti indici sunt de două ori mai mari decât în România, unde, în anul 1990 au fost înregistrate 2,1; a.1995 – 2,7; a.1999 – 2,6; a.2000 – 2,6; a.2002 – 2,5 şi în anul 2004 – 2,6, şi este considerabil mai mic decât în Rusia, care a înregistrat un coeficient al divorțurilor de 4, 4 în anul 1990; a.1995 – 6,9; a.1999 – 5,4; a.2000 – 7,0; a.2002 – 7,2; a.2004 – 8,7. Analiza comparativă a numărului divorțurilor din unele țări relevă creşterea intensivă a acestora. Conform datelor din tabelul 2.1.3., Republica Moldova s-a plasat pe locul şase, divorțialitatea fiind cu mult mai mare decât în România, Armenia şi Azerbaidjan, şi mai mică decât în țările Baltice, Belorusia şi Ucraina.

Tabelul 2.1.3.

Dinamica coeficienților generali de divorțuri în unele țări (numărul de divorțuri la 100 de căsătorii)

Nr.		a.1990	a.1995	a.2000	a.2002	a.2004
1.	Estonia	49,1	106,4	77,1	76,4	60,6
2.	Lituania	45,7	70,6	66,6	62,0	61,1
3.	Rusia	42,4	61,9	70,0	76,2	83,7
4.	Ucraina	39,9	45,9	71,9	58,6	57,9
5.	Belorusia	35,3	54,7	69,6	59,5	56,1
6.	Republica Moldova	32,2	44,6	44,8	51,3	58,6
7.	Azerbaidjan	19,2	13,1	13,8	12,9	13,8
8.	România	17,1	22,7	22,6	24,0	24,6
9.	Armenia	15,4	17,2	12,2	14,4	12,3

Sursa: Социальный мониторинг «инноченти», UNICEF, 2004.

Pentru a stabili, cu o mai mare exactitate, familiile monoparentale, apărute în urma divorțului, este important de analizat structura acestora conform duratei căsătoriei (tab. 2.1.4.).

Tabelul 2.1.4.

Structura divorțurilor conform duratei căsătoriei, %

Anii	Durata căsătoriei, ani					
	Până la un an	1-4 ani	5-9 ani	10-14 ani	15-19 ani	20 şi peste
2000	4,3	23,6	30,2	16,9	11,8	13,4
2001	3,4	23,5	29,2	18,1	11,3	14,5
2002	3,0	21,0	27,0	19,7	12,6	16,7
2003	3,6	20,2	23,2	20,1	13,7	19,2
2004	5,5	19,7	22,0	19.9	13,4	19,5
2005 – total, din care	4,7	21,3	21,0	19,4	13,5	20,1
urban	4,1	21,1	21,3	19,4	13,8	20,3
rural	6,4	22,0	20,0	19,3	12,7	19,6

Sursa: Biroul Național de Statistică (Anuarul Statistic 2006).

S-a constat, că 28% din numărul total al divorțurilor au loc în perioada mai mică de căsnicie, circa 30% au intervenit după o perioadă cuprinsă între 5-9 ani de la data căsătoriei şi 40% sunt divorțurile cuprinse între 10-19 ani. Deci, divorțează soții de vârstă tânără, când se nasc circa 80%

din copii (primul şi al doilea copil) şi familiile ce au deja 1-3 şi mai mulţi copii, astfel, creşte numărul familiilor monoparentale cu copii până la 18 ani.

Familia rurală, caracterizată printr-o stabilitate şi tradiţionalism mai mare decât cea urbană, în prezent, se destramă la fel ca cea urbană. Examinare divorţurilor, conform duratei căsătoriei, după mediul de reşedinţă, indică prevalarea familiilor divorţate în mediul rural. Datele din tabelul 2.1.4, denotă, că, în anul 2005, aproximativ o treime din familii (67,7% rural şi 65,7% urban) divorţează până la 19 ani de viaţă, având copii comuni.

Analiza statistică a divorţurilor, conform numărului copiilor comuni, în anul 2005, confirmă, că la 14521 de divorţuri revin 4443 de copii, care îşi continuă viaţa într-o familie monoparentală, înfruntând realitatea împreuna cu maturii (tab. 2.1.5.).

Tabelul 2.1.5.

Divorţuri conform numărului copiilor comuni în anul 2005

	Divorţuri Total	Inclusiv					Numărul copiilor Total
		Fără copii	Cu 1 copil	Cu 2 copii	Cu 3 copii	Cu 4 şi mai mulţi copii	
Total	14521	10078	3029	1173	195	46	4443
Mediu urban	4411	3099	1000	271	33	8	1312
Mediul rural	10110	6979	2029	902	162	38	3131

Sursa: Biroul Naţional de Statistică, Inclusiv unele localităţi din partea stângă a Nistrului şi municipiul Bender (Anuarul Statistic 2006).

Datele statistice, expuse în tabelul 2.1.5., confirmă faptul, că numărul de divorţuri ale familiilor cu un copil prevalează de două ori faţă de cazurile familiilor cu 2 şi mai mulţi copii. Aceasta se explică prin problemele social-economice dificile şi lipsa unei politici sociale adecvate în sprijinirea tinerii familii. Familiile monoparentale rurale, provenite în urma divorţului, întreţin cu 1819 mai mulţi copii, decât cele urbane. Menţionăm faptul, că în mediul rural numărul divorţurilor şi al familiilor cu copii prevalează cu 63,4% decât în mediu urban. De asemenea, considerabil s-au mărit familiile fără copii, fapt ce ne demonstrează schimbări evidente în comportamentul nupţial al societăţii noastre.

Cazurile de desfacere a căsătoriilor în instanţele de judecată, în perioada anului 2005, au crescut cu 5,8 % faţă de 2004, dintre care 23% au fost iniţiate de bărbaţi şi 77 % la cererea femeilor [209, 2006]. Femeile se dovedesc a fi mai nemulţumite de viaţa de familie şi îşi asumă responsabilitatea faţă de proprii copii.

O tendinţă demografică, care ia amploarea în cadrul ţării, o constituie mărirea numărului naşterilor extraconjugale, fiind apreciată ca o consecinţă a unui proces de dezintegrare socială a familiei şi care reprezintă una din cauzele principale de proveniență a familiilor monoparentale.

În Moldova, transformările profunde, ce s-au produs în ultimele decenii, au condiționat o explozie a numărului naşterilor în afara căsătoriei, constituind 25% față de numărul total al născuților. Astfel, conform datelor statistice din a.1985, numărul naşterilor în afara căsătoriei constituia 8,8% față de numărul total al născuților, pe când în anul 1995 se înregistrează deja 13,3% de copii născuți în afara căsătoriei, iar în 1999 – 18,8%, ceea ce constituie cu 10% mai mult decât în anul 1985. În anul 2000 acest număr de copii era de 20,5%, crescând aproximativ cu 1,5-2%, până în anul 2005 a estimat 23,9 % de copii născuți în afara căsătoriei. Conform acestor date, cca fiecare al patrulea copil trăieşte într-o familie monoparentală.

Rezultatele studiului sociologic, realizat de O.Găgăuz în cadrul Centrului de Cercetări Medicale şi Socio-Demografice ale Familiei, estimează, că circa 45% din numărul femeilor, care au născut copilul extraconjugal, reuşesc să-l educe în familia completă. În majoritatea cazurilor partenerii erau tineri, în vârstă de 24-28 ani, având copii de vârsta până la 3 ani şi care intenționau ulterior să-şi legifereze relațiile [100, pag.93-94]. Cele expuse confirmă apariția căsătoriilor neoficiale în calitate de model familial nou, răspândit, concomitent, cu familiile monoparentale, fiind acceptate şi înregistrate statistic de către organele oficiale abilitate. Cu toate acestea, numărul copiilor născuți, în afara căsătoriei, continuă să crească, majoritatea constituind familii monoparentale (tab. 2.1.6.).

Tabelul 2.1.6

Numărul copiilor născuți în afara căsătoriei în Republica Moldova în anii 1999-2005, mediul urban şi rural, %

Anii	Total număr absolut	Născuți în afara căsătoriei		Mediul	
		Număr absolut	%	Urban	Rural
1999	38501	7230	18,7	18,6	18,8
2000	36939	7567	20,5	22,0	19,7
2001	36448	8185	22,5	21,8	22,8
2002	35705	8192	22,9	22,1	23,4
2003	36471	8654	23,7	22,2	24.5
2004	38272	9380	24,5	22,1	25,9
2005	37695	9009	23,9	22,2	24,9

Sursa: Biroul Național de Statistică.

Conform tabelului 2.1.6., pe fundalul general al reducerii nivelului natalității în republică creşte numărul naşterilor extraconjugale. Ponderea naşterilor, în afara căsătoriei, îi revine mediului rural. În ultimii ani, 2003-2005, se menține tendința de prevalare a numărului de naşteri în afara

căsătoriei în mediul rural. Aceasta denotă diminuarea nivelului de respectare a normelor tradiţionale în domeniul comportamentului sexual, lipsa educaţiei sexuale a populaţiei adolescente şi tinere [104, pag. 60-69].

O altă tendinţă specifică acestui fenomen este sporirea numărului de naşteri în afara căsătoriei la femeile sub 20 de ani. Conform datelor studiului „Sănătatea reproducerii", 25,5% din fetele chestionate, în vârstă de 15-18 ani, erau iniţiate în viaţa sexuală premaritală. Acest fapt determină creşterea numărului naşterilor extraconjugale, în deosebi, la fete în vîrsta de 18 ani (213). Astfel, în a.1999, mamele cu vârsta până la 20 ani au născut 2979 de copii, ce constituiau 7,7%, iar 24,2% din acestea erau naşteri extraconjugale. Pentru comparaţie, în a.2004 au fost născuţi 5142 de copii de către mamele cu vărsta până la 20 de ani, sau 13,4% din numărul total de naşteri, iar 54,8% alcătuiau naşteri în afara căsătoriei. În anul 2005, fetele până la 20 de ani au născut 4991 de copii, ce constituiau 13,2%, iar naşterele extraconjugale au înregistrat 55,4%. Ratele crescânde ale naşterilor în afara căsătoriei la segmentul de vârstă până la 20 de ani este alarmant, deoarece fetele-mame nu sunt pregătite psihologic de a avea grijă de propriul copil şi nici nu dispun de surse financiare necesare pentru a-şi asigura existenţă propriei familii. Tranziţia la economia de piaţă, însoţită de criza socioeconomică profundă şi de lungă durată, influenţează negativ asupra familiilor monoparentale, în cazul când mama cu vârsta până la 20 de ani este unica sursă de venit şi generator de afecţiune. În asemenea situaţii dificile, mamele sunt predispuse să-şi abondoneaze copiii. Rezultatele cercetărilor din domeniul sănătăţii şi reproducerii din republică confirmă, că mamele solitare tinere sunt cele mai predispuse să renunţe la copiii născuţi (tab. 2.1.7.).

Tabelul 2.1.7.

Copii născuţi şi abandonaţi în maternităţi de mame solitare şi minore în anii 2002-003

Anii	Mame solitare		Mame minore	
	au născut	au abandonat	au născut	au abandonat
2002	994	146	969	25
2003	492	59	550	10

Sursa: „Abandonul copiilor în Republica Moldova" UNICEF, 2005.

Deşi, s-a înregistrat o reducere considerabilă de aproximativ 49% a copiilor născuţi şi abandonaţi în maternităţi de mame solitare şi minore în anul 2003, fenomenul naşterilor extraconjugale, în rândul adolescentelor, poartă o notă de risc sporit, această situaţie cere implimentarea programelor de asistenţă şi suport social pentru susţinerea tinerilor mame (230, pag. 146-149).

Conform studiului „Abandonul copiilor în Republica Moldova", efectuat de UNICEF în a.2005, s-a constatat, că 92,7% din copiii abandonaţi au părinţi în viaţă. Părinţii sunt separaţi mai mult de jumătate dintre situaţii (67,9%), sarcina creşterii şi educării copilului devenind responsabilitatea unui singur părinte, de regulă a mamei. Mama solitară a fost înregistrată drept una

din cauzele abandonului în 60,4% dintre situaţii. Părinţii-taţi apar mai rar în tabloul abandonului, înregistrând doar 0,4% din cauza decesului mamei [187].

Un alt proces demografic, ce contribuie la declanşarea fenomenului „familia monoparentală", este emigrarea masivă a populaţiei fertile şi apte de muncă, peste hotarele ţării în scopul angajării în câmpul muncii. Conform estimărilor neoficiale numărul cetăţenilor moldoveni, care lucrează în străinătate, oscilează între 600 000 şi 100 000 [191, pag. 66-74], reprezentând ponderea cea mai mare dintre imigranţii ilegali din Turcia şi Europa de Sud şi Centrală. În asemenea cazuri, familia există doar de iure, iar de facto ea este temporar monoparentală, deoarece numai un părinte îşi asumă rolul de a creşte şi îngriji copiii săi atât timp, cât lipseşte celălalt. Este cunoscut şi faptul, că separarea îndelungată a membrilor familiilor reduce afecţiunea dintre soţi, solidaritatea şi responsabilitatea soţului plecat se estimează doar în bani. Conform datelor UNICEF, în 117-200 mii de familii din Republica Moldova copiii au rămas în grija unui singur părinte, iar în 13400 de familii copii au rămas în grija comună a unui părinte şi a buneilor [198]. În situaţia dată, cei mai afectaţi sunt copiii care rămân fără grija părintească. Costurile sociale ale acestui fenomen sunt greu de estimat. Cu regret la momentul actual nu există nici o statistică oficială sau studii concrete, efectuate de ministerele abilitate, care ar reflecta situaţia reală a copilului şi a părintelui singur în cazul dat şi ar determina extinderea acestui fenomen, cât şi consecinţele lui asupra societăţii.

Investigaţia sociologică, efectuată de autor, evidenţiază procesele demografice ce duc la formarea familiei monoparentale în funcţie de sexul respondenţilor (tab. 2.1.8.).

Tabelul 2.1.8.

Procesele social-demografice ce determină începutul unei familii monoparentale, %

Sexul	Decesul soţiei (soţului)	Plecarea partenerului la serviciu peste hotare	Divorţ (cele mai frecvente cauze)			A apărut copilul în afara familiei	Alte cauze
			Neajunsurile materiale	Incompatibilitatea caracterelor	Motive sexule		
bărbaţi	1,8%	22,8%	25,4%	36,8%	8,8%	4,4%	
femei	5,5%	20,2%	25,5%	22,7%	13,3%	11,2%	1,6%

Sursa: Studiul „Probleme sociale ale familiei monoparentale", 2005-2007. Eşantion–850 respondenţi.

Ponderea cea mai mare îi revine divorţului, 71% – în cazul bărbaţilor şi 61,5% – a femeilor, după care s-a înregistrat fenomenul „plecării partenerului la serviciu peste hotare" (22,8% – pentru bărbaţi şi 20,2% – pentru femei. Ceea ce se poate explica prin numărul mai mare a femeilor plecate peste hotare în căutarea locului de muncă decât a bărbaţilor, urmează fenomenul „naşterii în afara căsătoriei", fiind de 4,4% pentru genul masculin şi 11,2 % pentru cel feminin, decesului revenind

1,8% pentru bărbaţi şi 5,5% pentru femeii, confirmând, că viaţa bărbatului este supusă unui risc mai mare decât a femeii.

În opinia experţilor intervievaţi în cadrul acestei cercetări, statul nu întreprinde nimic în decursul a mai mulţi ani pentru stoparea acestui fenomen. În ţară lipseşte un program social-economic, politic, demografic care ar crea condiţii favorabile pentru familie şi cetăţeni. După părerea lor, emigrarea populaţiei tinere, instruite, aptă de muncă, constituie un proces negativ, din punct de vedere demografic, socio-economic, care influenţează direct institutul familiei şi devine o cauză principală în apariţia şi amploarea familiilor monoparentale.

În concluzie, menţionăm, că procesele socio-demografice participă, în mod direct, la formarea familiilor monoparentale în Republica Moldova. Redresarea situaţiei dificile, în care se află institutul familiei, depinde de implicarea protecţiei sociale prin crearea locurilor de muncă, îmbunătăţirea situaţiei economice şi oferirea diverselor servicii de asistenţă socială, adresate familiei şi copilului.

2.2. Impactul factorilor social-economici asupra funcţionalităţii familiilor monoparentale

După un deceniu de sărăcie acută, determinată de transformările „tranziţiei nechibzuite de la economia planificată la economia de piaţă haotică, ce a dus la o criză atotcuprinzătoare, dezastruoasă şi care a aruncat agricultura, sfera socială a ţării la nivelul anilor ’60” (184, pag.4-6), economia Republicii Moldova a început din nou să crească.

În perioada 2000-2006 a început să sporească rata medie PIB, înregistrând 6,1%, fiind sub nivelul CSI (7,2%) şi peste ECE (4,2%) [210]. Revenirea creşterii a fost favorizată de stabilitatea macroeconomică şi de expansiunea cererii interne şi externe. Pe parcursul perioadei de creştere economică, majoritatea indicatorilor dezvoltării umane din Republica Moldova s-au ameliorat. În particular, s-a îmbunătăţit Indicele Dezvoltării Umane, de la 0,703 (în anul 2000) până la 0,733 (în anul 2005) (fig.2.2.1.). Însă, în multe domenii progresul atins este foarte fragil, deoarece însăşi creşterea economică este vulnerabilă, iar sistemul economic naţional este expus unor riscuri externe majore.

Figura 2.2.1.

Dinamica indicelui dezvoltării umane în Republica Moldova în anii 2000-2005

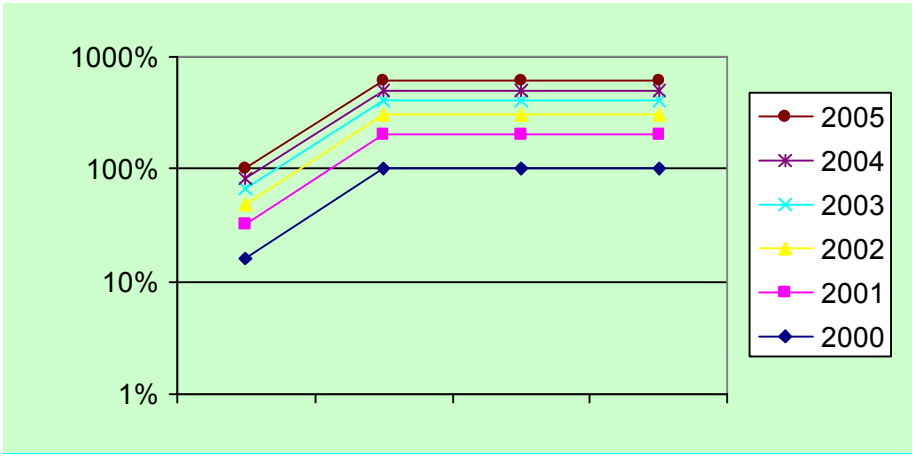

Sursa:Raportul Global al Dezvoltării Umane, 2006

Polul principal al creşterii economice este municipiul Chişinău, însă, unele tendinţe pozitive s-au profilat în Bălţi şi în alte câteva oraşe de talie medie. Totodată, oraşele mici şi mediul rural continuă să se afle într-o stare de depresie economică, situaţia precară a economiilor locale alimentând continuu fluxul de emigranţi. Deşi, ponderea populaţiei sărace, evaluate la pragul naţional al sărăciei, a scăzut de la 67,8% (în a.2000) la 26,5% (în a.2004), în anul 2005 incidenţa sărăciei a sporit din nou din cauza ponderii înalte a acestui fenomen în mediul rural. Privatizarea ilicită, evoluţiile nefaste din agricultură sunt responsabile de escaladarea sărăciei rurale şi de eşecurile în sfera educaţiei şi sănătăţii locuitorilor rurali. Femeile şi bărbaţii sunt în egală măsură expuşi riscului de sărăcie, dar locuitorii din oraşele mici se confruntă cu cel mai mare risc de sărăcie.

Menţionăm faptul, că rolul crucial în reducerea sărăciei, ca şi în menţinerea creşterii economice, a constituit intensificarea veniturilor remise de muncitorii moldoveni emigraţi la muncă. Astfel, conform datelor statisticii oficiale, în a.2002, numărul persoanelor plecate peste hotare, din motive de muncă, a fost de peste 231 de mii, în a.2005 – de 394 de mii, cu 14% mai mult decât în a.2004 [209]. Veniturile pe care emigranţii moldoveni le-au transferat în a.2005 au depăşit 30% din PIB.

Emigrarea a generat consecinţe sociale nefaste, în particular, intensificarea procesului de dezintegrare a familiilor şi creşterea numărului de copii care locuiesc în familii monoparentale temporale, fără părinţii plecaţi la muncă peste hotare. Inegalitatea de venituri a înregistrat unele tendinţe pozitive, determinate de veniturile remise de peste hotare către familiile relativ mai sărace şi de plăţile sociale care s-au majorat în câteva runde.

Cele expuse sunt confirmate şi de rezultatele prezentei investigaţii, respondenţii apreciază starea lucrurilor din Moldova, la momentul actual, ca fiind, în cea mai mare măsură, satisfăcătoare: 38,0% – în mediul rural şi 39,5% – în mediul urban, este considerată dificilă: 20,2% – în mediul rural şi 17,7% – în mediul urban, bună – 8,7% în mediul rural şi 10,5% – în mediul urban, şi foarte bună – 2,3% în mediul rural şi 3,6% – în mediul urban (fig.2.2.2.).

Figura 2.2.2.

Aprecierea a stării lucrurilor la momentul actual din Republica Moldova de către familiile monoparentale, %

Mediul rural

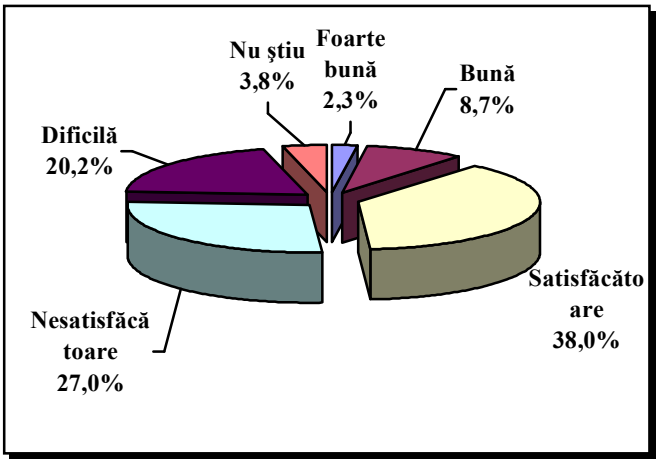

Mediul urban

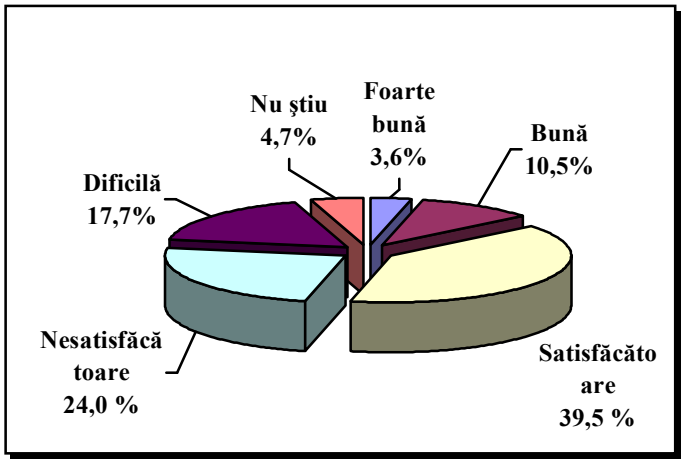

Sursa: Studiul „Probleme sociale ale familiei monoparentale”, 2005-2007. Eşantion–850 respondenţi.

Datele, prezentate în figura 2.2.2., reflectă realitatea social-economică, la momentul actual, în Republica Moldova, întrucât, creşterea economică rămâne concentrată în proporţie de 60-65% în zona urbană. Familiile monoparentale de la oraşe apreciază starea lucrurilor cu un procent mai ridicat de cât cele rurale. În a.2004, 60% din producţia vegetală şi 90% din producţia animalieră le-au revenit întreprinderilor şi gospodăriilor ţărăneşti. Produsele agricole sunt folosite pentru consum familiar şi mai puţin pentru piaţă. Astfel, gospodăria ţărănească a devenit cea mai accesibilă formă de organizare a activităţii pentru supravieţuirea cetăţenilor din mediul rural. Cu toate că nici zona

rurală nu stagnează, creşterea la nivel regional este prea slabă pentru a schimba substanţial nivelul de trai, decalajul dintre venituri şi standardele de viaţă [209].

La nivelul gospodăriilor casnice, efectul creşterii economice asupra dezvoltării umane se transmite prin intermediul locurilor de muncă. Un viciu al creşterii economice, în Moldova, constă în faptul, că aceasta s-a produs în paralel cu lichidarea întreprinderilor industriale şi gospodăriilor specializate, a locurilor de muncă, eliminând forţa de muncă din ţară. Din acest punct de vedere, Republica Moldova demonstrează o contraperformanţă vădită, economia crescând cu ritmuri înalte concomitent cu reducerea locurilor de muncă. Faţă de anul 1999, numărul de salariaţi, în anul 2005, era cu 20% mai mic (în agricultură – cu 50%, inclusiv femeile – cu 53%, iar în construcţii – cu 30%). Atractivitatea pieţei locale de muncă este în scădere, lucru atestat de diminuarea ratei de activitate a populaţiei în vârstă de 15 ani şi mai mult: de la 60% (în anul 2000) la 49% (în anul 2005) [210]. Există o serie de probleme-cheie, care afectează funcţionarea pieţei muncii în Republica Moldova:

- numărul sporit al locurilor de muncă cu productivitatea joasă şi nivelul de salarizare redus;
- mecanismele de stabilire a salariilor insuficient dezvoltate pentru a reflecta corespunzător productivitatea şi nivelul de calificare;
- ponderea înaltă a activităţilor informale într-o serie de sectoare şi ramuri de producţie;
- nivelul ridicat al şomajului de lungă durată;
- participarea scăzută a şomerilor la cursurile de formare profesională, insuficienţa măsurilor active de formare profesională, inclusiv în cadrul întreprinderilor şi la lucrările publice remunerate;
- lipsa unui sistem adecvat de monitorizare şi prognoze ale pieţei forţei de muncă.

O particularitate curioasă a fenomenului şomajului din Republica Moldova o constituie rata mai mare a şomajului printre bărbaţi decât printre femei (8,7% faţă de 6,0%, în a.2005). Pentru ţările din vest şi central-europene este obişnuită mai curând situaţia inversă. În UE, în 2005, şomajul printre bărbaţi a fost de 7,9% faţă de 9,8% printre femei [210]. Cercetarea sociologică, efectuată de autor, confirmă această particularitate în cazul părinţilor singuri. Conform rezultatelor cercetării, ponderea angajării în câmpul muncii o deţin femeile (69,8%), iar bărbaţii înregistrează un procent mai ridicat (37,6%) în a nu deţine un loc de muncă stabil (fig. 2.2.3.).

Figura 2.2.3.

Dispuneți Dvs de un loc de muncă stabil?

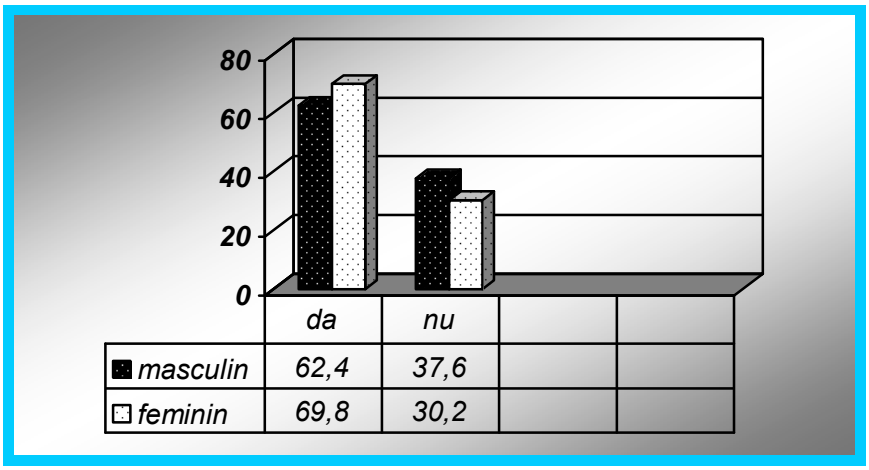

Sursa: Studiul „Probleme sociale ale familiei monoparentale”, 2005-2007. Eşantion–850 respondenți.

Această situație este explicată nu de o emancipare deosebită a femeilor în Republica Moldova, ci de anumite particularități cultural-economice:

- femeile, adeseori, acceptă o remunerare mai joasă comparativ cu bărbații, pentru acelaşi tip de muncă;
- anumite locuri de muncă prost remunerate sunt ocupate mai mult de femei (dereticători, măturători);
- femeile predomină în unele sectoare unde activitatea este, în mare măsură, neformală şi prost remunerată (de exemplu, comerțul la tarabă);
- pe când, mulți bărbați preferă mai curând să-şi caute, timp îndelungat, ocupații cu salarii mai mari sau să aştepte, muncind ocazional, decât să accepte o slujbă prost remunerată.

Dinamica negativă a locurilor de muncă influențează dezastruos asupra familiilor monoparentale, deoarece părintele singur este unica sursă de venit. Conform datelor studiului efectuat de autor, şomajul constituie cea mai mare problemă pentru părinții singuri (tab. 2.2.1.).

Tabelul 2.2.1.

Problemele sociale ce îngrijorează mai mult familia monoparentală, %

Sexul	Probleme sociale				
	sărăcia	şomajul	criminalitatea	sănătatea	înstrăinarea socială
masculin	30,3	35,2	11,8	14,8	7,9
feminin	33,8	38,0	12,1	7,5	8,6

Sursa: Studiul „Probleme sociale ale familiei monoparentale”, 2005-2007. Eşantion–850 respondenți.

Conform tabelului 2.2.1., pentru părinții ce îşi cresc singuri copiii, „sărăcie” şi „şomajul” reprezintă problemele cele mai acute. Deşi, tații singuri, cu un procent nesemnificativ, sunt mai puțin îngrijorați de „sărăcie” şi „şomaj” ca mamele singure, totuşi, aceste opțiuni înregistrează cea

mai mare pondere. Acest fapt poate fi explicat, pe de o parte, prin legătura dintre şomaj şi sărăcie care este bilaterală: şomajul înalt determină un risc de sărăcie mai mare, iar sărăcia permanentă diminuează capitalul uman al săracilor (sănătatea, deprinderile acumulate anterior, legăturile sociale) şi complică identificarea unui loc de muncă ce ar fi remunerat la un nivel suficient pentru a ieşi din sărăcie. Pe de altă parte, de regulă, bărbaţii ocupă posturile de muncă mai bine remunerate ca femeile şi mai uşor avansează pe treptele unei carieri profesionale sau mai practică diferite activităţi ocaziţionale, aducându-le venituri suplimentare.

Astfel, în anul 2005, salariul primit de către femei reprezenta doar 70% din cel plătit bărbaţilor. Acest decalaj se datorează faptului, că femeile prevalează în sectoarele cu salarii mai mici şi prin existenţa unor factori de discriminare evidentă a femeilor în raport cu bărbaţii. Dacă nu ţinem cont de sectorul agricol, mai mult de 1/3 din femeile din Republica Moldova predomină în ramuri în care salariul este sub media plătită pe economie: învăţământ, comerţ şi sănătate. În aceste ramuri, femeile reprezintă mai mult de 70% din totalul salariaţilor.[242]

Cu toate că Indicele Dezvoltării Umane (IDU) a evoluat similar cu Indicele Dezvoltării Raportat la Gen (IDRG), în Republica Moldova, diferenţa dintre aceşti doi indicatori este nesemnificativă: în a.2005 IDU era egal cu 0,733, iar IDRG – cu 0,732, însă, valoarea foarte mică a Indicelor Implicării Genurilor (IIG) denotă, că femeile sunt semnificativ dezavantajate, din punctul de vedere al oportunităţilor disponibile, pentru participarea în viaţa socială [221]. Într-o măsură mai mare sau mai mică, în toate ţările, femeile sunt defavorizate în raport cu bărbaţii. Ceea ce constituie implicaţii importante, deoarece o serie întreagă de indicatori ai dezvoltării umane, în particular sănătatea infantilă sau alimentarea familiei se îmbunătăţesc proporţional controlului exercitat de femei asupra resurselor economice şi participării lor în viaţă socială.

Este cunoscut, că sărăcia s-a extins din a.1992 până în a.1999, perioadă în care Republica Moldova a fost economic devastată. În anii 2000-2004 incidenţa sărăciei absolute a scăzut substanţial, de la 73,9% până la 26,5%. S-au îmbunătăţit şi alţi indicatori caracteristici ai sărăciei, precum profunzimea şi severitatea fenomenului. Constatările oficiale sunt, că ratele sărăciei au scăzut de două treimi, datorită creşterii economice obţinute în ţară şi de o treime, datorită redistribuirii de la cele mai bogate gospodării casnice la cele mai sărace, prin intermediul politicilor sociale, promovate de Guvern în anii 2000-2004. Conform unor date statistice, în anul 2005, incidenţa sărăciei la pragul naţional a revenit la nivelul anului 2003 (29%). Cauza creşterii sărăciei sunt evoluţiile nefavorabile din mediul rural şi din oraşele mici, unde incidenţa sărăciei a crescut, respectiv, de la 37% (în anul 2004) la 42,5% (în anul 2005) şi de la 46% la 49% [237].

În această ordine de ideii, este evident, că nivelul de dezvoltare umană şi sărăcia monetară manifestă o corelaţie negativă. Pentru a arăta modul în care creşterea economică influenţează

variate dimensiuni de dezvoltare umană este necesară diferențierea a două tipuri de sărăcie: sărăcia individuală şi sărăcia socială:

- ❖ Sărăcia individuală afectează familiile sau indivizii care au venituri disponibile inadecvat de mici;
- ❖ Sărăcia socială afectează familiile sau indivizii, care, indiferent de veniturile disponibile, din variate cauze, nu au acces adecvat la bunurile publice pe care le prestează Guvernul (educație, sănătate, infrastructură, protecție socială, securitate personală etc.).

Rata sărăciei depinde direct de nivelul la care se stabileşte pragul sărăciei. În anul 2005 pragul absolut al sărăciei, în Republica Moldova, a fost stabilit la 354 lei linar pentru adult echivalent, fiecare al şaptelea cetățean (15%) a trăit în sărăcie extremă, ceea ce denotă, că cheltuielile de consum echivalente ale acestora se situau sub pragul sărăciei extreme (258 lei pe lună) [237]. Este oare suficient acest venit ca persoana care-l deține să nu fie săracă? Mai degrabă – nu.

După părerea autorului, reducerea sărăciei a fost determinată, în cea mai mare măsură, de veniturile remise de peste hotare, ce au influențat pozitiv şi creşterea economică. În anul 2005, PIB-ul a continuat să crească, în timp ce incidența sărăciei s-a agravat, fapt ce vorbeşte despre o conexiune destul de slabă între creşterea economică şi nivelul sărăciei. Când creşterea economică se va răspândi asupra reducerii sărăciei prin creşterea PIB-lui pe cap de locuitor, bazată pe creşterea numărului de locuri de muncă şi pe sporirea veniturilor în mediul rural, atunci vom putea vorbi de o avansare social-economică durabilă.

IDU estimează performanțele medii pe țară, dar nu ține cont de diferențele dintre tipurile de familii care uneori sunt foarte mari. Deşi IDU poate manifesta discrepanțe majore după o serie de criterii (geografic, etnic, gen etc.), considerarea decalajelor este deosebit de importantă, deoarece anume familia reprezintă mediul primar ce determină, în mare măsură, sănătatea, nivelul de instruire, sociabilitatea şi, însăşi, „calitatea individului" procreat.

Riscul sărăciei este deosebit de mare în cazul gospodăriilor familiilor monoparentale cu copii în vârsta de până la 18 ani. Familiile monoparentale, care locuiesc în mediul rural, se confruntă cu un risc deosebit de mare al sărăciei absolute şi extreme, aproximativ o treime dintre acestea trăiesc în condiții de sărăcie extremă. Riscul de a fi sărace este determinat şi de numărul copiilor aflați la întreținerea din cadrul familiei monoparentale. Numărul mare al copiilor în familie determină utilizarea a mai multor resurse financiare de întreținere, de care familia, în mare măsură, nu dispune şi diminuează posibilitatea părintelui singur de a găsi un loc de muncă stabil şi bine remunerat.

Ratele sărăciei sunt, în mediu, mai înalte în rândul copiilor, decât în rândul adulților sau al vârstnicilor. Băieții înfruntă un risc mai mare de sărăcie, decât fetele de aceeaşi vârstă. O problemă acută o constituie sărăcia infantilă, aproximativ fiecare al treilea copil sub 5 ani se află în sărăcie

absolută. Copiii, care locuiesc în zonele rurale, fac faţă unui risc al sărăciei de 2,6 ori mai mare în comparaţie cu copiii din zonele urbane. Copiii, care fac parte din alte categorii de vârstă, sunt mai puţin expuşi la sărăcie, deşi rata sărăciei acestora rămâne a fi mai mare, decât cea medie în totalul populaţiei.

Conform datelor recensământului în Republica Moldova sunt 72993 de familii monoparentale, dintre care 68,4% întreţin un copil, 24,8% – doi copii, 5,2% – trei copii, 1,2% – patru copii, 0,4 % – cinci şi mai mult [193]. Astfel, mai mult de 30% de familii monoparentale trăiesc în condiţii de sărăcie extremă şi absolută, deoarece veniturile acestora sunt mai joase decât indicii nivelului mediu sau constituie doar o jumătate din nivelul mediu.

Ţinând cont de cele expuse, se poate afirma, că creşterea economică, în mediu pe ţară, nu s-a răsfrâns nici într-un mod asupra familiilor monoparentale. Majoritatea părinţilor singuri sunt femei, de regulă, acestea câştigă mai puţin, deoarece sunt nevoite să accepte serviciile „prost plătite", nu au resurse financiare pentru a emigra în căutarea unui loc de muncă peste hotare şi nici nu pot să plece din cauza, că nu au cu cine şi unde îşi lăsa copilul (copiii). În baza analizei rezultatelor prezentei investigaţii s-au evidenţiat sursele de venit ale familiilor monoparentale în funcţie de mediul de reşedinţă (tab. 2.2.2.).

Tabelul 2.2.2.

Care este sursa de existenţă a familiei Dvs.?

Mediul de reşedinţă	Sursele de existenţă						
	salariu	propria gospodărie	propria afacere	pensia alimentară	ajutorul rudelor, prietenilor	alocaţiile statului	câştiguri ocazionale
Rural	9,8%	50,2%	10,6%	2,0%	9,4%	1,3%	17,5%
Urban	54,2%	3,1%	20,1%	2,0%	9,7%	1,7%	9,2%

Sursa: Studiul „Probleme sociale ale familiei monoparentale", 2005-2007. Eşantion–850 respondenţi.

Potrivit datelor din tabelul 2.2.2., în mediul rural „propria gospodărie" constituie sursa de existenţă pentru mai mulţi de jumătate din respondenţi (50,2%), prelucrarea terenului agricol în cele mai multe cazuri le asigură cu produse vegetale şi animaliere nu şi cu venit monitar. În localităţile urbane, „propria gospodărie" reprezintă sursa de existenţă pentru 3,1%, acestea sunt familiile monoparentale ce au moştenit cote de pământ în localităţile rurale, pe care le prelucrează pentru obţinerea produselor alimentarea, precum şi cele ce prestează diferite servicii la domiciliu (coase la comandă, împletesc, prepară bucate pe care le comercializează etc.). 17,5% din familiile monoparentale din localităţile rurale şi 9,2% din cele urbane trăiesc din „câştiguri ocazionale", de fapt, „muncesc cu ziua" la proprietarii terenurilor agricole şi, respectiv, la patroni, „muncind la

negru", aspectul negativ fiindcă aceştia lucrează fără contracte de muncă şi nu au asigurare social-medicală, având un nivel de trai la limita existenței. „Propria afacere" este sursa de existență pentru 10,6% de nuclee familiale monoparentale rurale, care locuiesc în familii extinse şi pentru 20,1% de familii monoparentale urbane, de obicei, cele rurale îşi câştigă existența în cadrul activității familiale, prestând un anumit gen de servicii comunității, cele urbane posedă afaceri proprii, desfăşurând o activitate de antreprinoriat, creând locuri de muncă şi venitul lor le asigură o viață decentă. Menționăm faptul, că 68% din aceste familii monoparentale sunt conduse de bărbați şi doar pentru 9,8% de familii monoparentale rurale sursa de existență este „salariul", acestea fiind persoanele cu studii medii de specialitate şi superioare ce dețin un loc de muncă nu numai în localitatea în care trăiesc, dar şi în localitățile urbane din apropiere, făcând navetă în fiecare zi lucrătoare. Menționăm lipsa locurilor de muncă şi a posibilităților de realizare profesională în mediul rural. În localitățile urbane, sursa principală de existență a familiilor monoparentale pentru 54,2% este „salariul". Un procent destul de mare (9,4% de familii monoparentale rurale şi 9,7% urbane) trăiesc pe contul rudelor apropiate şi al prietenilor. De regulă, acestea sunt familiile monoparentale tinere cu copii până la 10 ani, care au grijă de proprii copii, precum şi de ai prietenilor sau a rudelor plecate peste hotare. Ei fac parte din categoria şomerilor pe termen lung şi optează pentru un serviciu peste hotare. Pentru 2,0% din familiile monoparentale rurale şi urbane sursa de existență este „pensia alimentară" de care benificiază copiii în urma divorțului. Bunăstarea acestor familii monoparentale depinde de venitul soțului, care a părăsit familia, o bună parte dintre familiile date primesc lunar euro sau dolari de la soții plecați peste hotare, ce le asigură un nivel de trai mediu şi în unele cazuri chiar decent. În situații mai dificile se află familiile monoparentale a căror soți, după ce au abandonat familia, lucrează în continuare în țară şi au venituri modeste, respectiv nivelul lor de trai este mai jos de nivelul mediu de trai. Pentru 1,3% din familiile monoparentale rurale şi 1,7% urbane sursa de existență este alocația statului, din acestea fac parte mamele tinere cu copiii până la trei ani, niciodată căsătorite, ignorate de familia extinsă, cu un nivel scăzut de instruire profesională, lipsite de posibilitatea angajării în câmpul muncii din cauza vârstei fragede a copilului.

Astfel, putem spune, că sursele de venit provenite în urma angajării în câmpul muncii nu oferă o protecție adecvată contra sărăciei familiilor monoparentale. În mediu, 74% dintre cei săraci trăiesc în gospodării casnice, unde capul familiei este angajat în câmpul muncii. Datorită ratelor mai înalte ale sărăciei din zonele rurale, gospodăriile monoparentale care depind de venitul provenit din agricultură se expun unui risc sporit de a trăi în sărăcie. Persoanele din gospodăriile monoparentale, unde capul familiei este angajat în activități agricole, în deosebi, ca lucrător agricol, sunt expuse celui mai mare risc al sărăciei. De obicei, aceştia sunt muncitorii necalificați al căror venit este mult mai redus decât cel al altor grupuri social-economice.

Determinarea sărăciei familiei monoparenatele este cu mult mai dificilă, deoarece, în cazul cheltuielilor sau venitului, nu se ia în considerație dacă acestea au fost folosite în satisfacerea cerințelor primordiale ale membrilor familiei monoparentale. De aceea, este important să determinăm câte familii monoparentale sunt care nu au acces la minimul necesar de bunuri şi servicii, aflându-se în condițiile sărăciei „cronice" şi să cunoaştem şi o altă categorie de familii monoparentale, venitul cărora este într-atât de limitat, încât nu-şi permit un mod de viață cel puțin aproximativ modului de viață similar al unei părți a societății.

Un rol important în funcționarea familiilor monoparentale deține perceperea subiectivă a nivelului de trai. Ca urmare a cercetărilor efectuate în literatura de specialitate, s-a dovedit, că membrii gospodăriilor casnice, care se consideră săraci, sunt nesărăci după statutul lor de sărăcie în baza indicatorilor monetari, iar gospodăriile, care fac parte din cele mai bogate, din punct de vedere al bunăstării monetare, se consideră sărace. Pe de altă parte, gospodăriile care se consideră nesărace fac parte din categoria celor extrem de sărace în termeni monetari. Sărăcia subiectivă este în mod evident o noțiune relativă [237]. Rolul important în aprecierea sărăciei subiective este determinarea percepției sărăciei de către opinia publică majoritară. Printre formele de manifestare a sărăciei se evidențiază nivelul jos al securității economice sau al securității alimentare, condițiile nesatisfăcătoare de trai, starea proastă a sănătății etc. În cadrul investigației sociologice, capul familiilor monoparentale s-a pronunțat, prin autoidentificare, asupra nivelului de asigurare a propriei familii. Datorită faptului, că profilul sărăciei în Moldova se caracterizează prin diferențe mari între zonele urbane şi rurale, rezultatele sunt prezentate în funcție de mediul de reşedință (tab. 2.2.3.).

Tabelul 2.2.3.

La ce categorie Vă atribuiți Dvs.? (%)

Mediul de reşedință	Categoriile			
	Foarte asigurat	Asigurat	Puțin asigurat	Neasigurat
Rural	2,1%	11,2%	76,9%	10,8%
Urban	3,3%	11,7%	78,0%	7,0%

Sursa: Studiul „Probleme sociale ale familiei monoparentale", 2005-2007. Eşantion–850 respondenți.

Analiza, conform mediului de reşedință, relevă o diferență în aprecierea subiectivă a nivelului de trai al respondenților din gospodăriile investigate, „foarte asigurat" se consideră 2,1% de familii monoparentale rurale şi 3,3% – urbane, acestea dispun de o bază materială solidă, îşi pot permite să-şi procure orice doresc fără efort şi sunt convinşi că baza materială le va asigura un viitor lucid copiilor.

Ca fiind „asigurate" se percep 11,2% în mediul rural şi 11,7% din cel urban de familii monoparentale, dispunând de o locuință bine amenajată, posedă transport propriu, venitul familiei

este stabil şi permite de a acumula unele rezerve pentru odihnă sau procurarea obiectelor dorite, sunt încrezuți în ziua de mâine, dar recunosc, că bunăstarea lor depinde de sursa actuală de venit şi susțin că duc un trai decent.

Cea mai mare pondere o dețin cei ce se autoidentifică ca fiind „puțin asigurat" –76,9% din mediul rural şi 78,0% din mediul urban, aceste familii monoparentale au un spațiu locativ propriul modest sau locuiesc împreună cu familia extinsă, sursa de venit le asigură pe deplin realizarea coşului minim de consum, îşi planifică bugetul familial, reieşind din necesități vitale ale membrilor familiei, manifestă o încredere deosebită în propriile forțe şi contează pe copii care îi ajută îndeplinind diferite munci în cadrul gospodăriei, au acceptat realitatea monoparentalității şi sunt convinşi că vor reuşi în toate dacă vor munci, ei consideră, că au un nivel de trai mai jos decât cel mediu.

Categoria celor „neasigurați" înregistrează 10,8% în mediul rural şi 7,0% din cel urban, constituind familiile monoparentale dezorganizate, social vulnerabile care nu realizează cele mai importante funcții ale institutului familiei, capul familiilor date dețin un post de muncă foarte prost plătit sau lucrează ocazional, consumă alcool şi duc un mod de viață amoral, nivelul de instruire este foarte jos, copiii sunt lăsați în „voia sorții" şi a comunității, locuința nu întruneşte condițiile sanitaro-igienice, trăiesc în sărăcie cronică de lungă durată, se concep ca fiind neputincioşi de a schimba mersul lucrurilor, aceste familii fiind luate la evidență de organele abilitate ca fiind needucogene. Mediul de reşedință rural înregistrează un procent mai mic de familii monoparentale „calitative" decât cel urban şi invers, cele mai puține familii monoparentale dezorganizate sunt în mediul urban, deşi diferența procentuală nu este semnificativă, acest fapt ne confirmă profilul diferit al sărăciei în funcție de mediul de reşedință.

Familia monoparentală se dovedeşte a fi segmentul cel mai expus riscului sărăciei. Estimările elaborate de către organizațiile internaționale întru determinarea riscului sărăciei familiei monoparentale comparate cu numărul total al populației au stabilit, pentru Moldova, un indice de 1,08, ceea ce ar însemna, că riscul pentru acest tip de familie este mai mare decât în mediu pe țară, fapt ce confirmă, că ponderea lor este mai mare decât a altor categorii. Cei mai predispuşi riscului sărăciei sunt copiii din familiile monoparentale, unde părinții nu au serviciu stabil. În raportul „Evaluarea sărăciei" (a.2004), realizat cu suportul Băncii Mondiale, se menționează că sărace sunt 27% din familii cu un singur părinte cu copii sub 18 ani şi extrem de sărace – 13,9%, riscul pentru această categorie este mare, dar el este caracteristic şi pentru cei care lucrează, având un venit mic [201].

Dezvoltarea umană se îmbunătățeşte când veniturile, disponibile ale familiilor sărace, sunt alocate nu numai pentru nutriție, dar şi pentru sănătate şi educație. Conform datelor statistice, cheltuielile săracilor sunt incomparabil de mici la toate capitolele, în medie, cetățenii din chintila cea mai săracă cheltuiesc pentru învățământ de 100 de ori mai puțin decât cetățenii din chintila cea

mai bogată; pentru îmbrăcăminte şi încălţăminte – de 40 de ori mai puţin; pentru sănătate – de 24 de ori mai puţin; pentru locuinţă şi comodităţi – de 10 ori mai puţin, iar pentru produse alimentare – de 7 ori mai puţin [236].

În aceeaşi perioadă incidenţa sărăciei alimentare (extreme) s-a redus de la 52,2% până la 14,7%. Conform estimărilor, nivelul de consum al produselor alimentare a gospodăriilor din oraşe este cu 30% mai ridicat decât în zonele rurale. Cota consumului de servicii este foarte mică, care, pe termen lung, ar ajuta membrilor gospodăriei să acopere nivelul sărăciei şi să se dezvolte, din punct de vedere uman – cheltuielile pentru educaţie şi sănătate. Însă, nu putem afirma, că membrii gospodăriilor rurale consumă mai puţine produse alimentare decât cei din gospodăriile urbane, deoarece munca agricolă îi asigură cu produse alimentare vegetale şi animaliere necesare membrilor familiilor monoparentale rurale. O problemă aparte constituie calitatea produselor alimentare consumate de membrii familiilor monoparentale, deoarece anume acestea asigură integritatea, viabilitatea organismului omenesc. Este cunoscut faptul, că organismul matur poate să funcţioneze o anumită perioadă folosind propriile rezerve, însă, copiii au nevoie de o cantitate de microelemente zilnic pentru dezvoltare normală. Subnutriţia se soldează cu multiple dificienţe de microelemente, în mod deosebit – de fier, iod şi vitamina D, care au afectat grav dezvoltarea fizică a copiilor. Consumul scăzut de lapte şi produse lactate a dus la insuficienţa de calciu în organism.

În cadrul cercetării, părinţii singuri au fost rugaţi să aprecieze calitatea produselor consumate zilnic (fig. 2.2.4.).

Figura 2.2.4

Aprecierea respondenţilor a calităţii produselor alimentare consumate zilnic, %

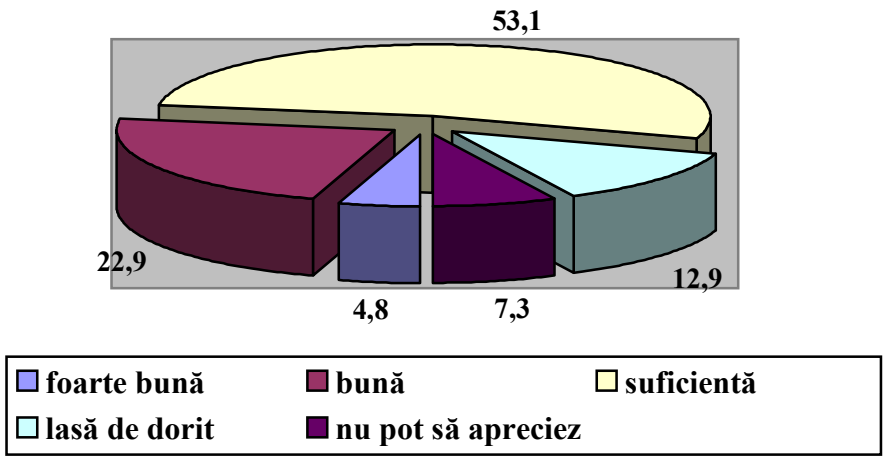

Sursa: Studiul „Probleme sociale ale familiei monoparentale”, 2005-2007. Eşantion–850 respondenţi.

Mai mult de jumătate dintre respondenţi apreciază calitate produselor alimentare ca fiind „suficientă” (53,1%), crezând, că produsele consumate zilnic asigură organismului cu microelemente şi proteine necesare pentru activitatea lor şi pentru dezvoltarea fizică a copilului, deşi recunosc, că se poate şi mai bine; 22,9% susţin, că consumă produse de calitate bună, în meniul

zilnic nu lipseşte desertul, asigurând suficient organismul cu cantităţile necesare de microelemente, proteine şi vitamine; 12,9% recunosc, că calitatea produselor consumate de familiile lor „lasă de dorit", ceea ce denotă insuficienţa zilnică a cantităţilor necesare de calorii şi microelemente, provoacă imunitate redusă membrilor familiei şi rahitism, retard psihic copiilor; 4,8% afirmă, că produsele consumate au o calitate „foarte bună", mai mult decât atât, ei procură tot ce doresc, indiferent de preţ, satisfac dorinţele tuturor membrilor familiei monoparentale; şi 7,3% „nu pot să aprecieze" calitatea produselor alimentare, deoarece nu conştientizează importanţa consumării produselor alimentare calitative pentru funcţionarea şi dezvoltarea organismului omenesc, recunosc, că folosesc un set de produse alimentare accesibile după cost pentru ei.

În anul 2005, consumul mediu zilnic a constituit 1992 de calorii de persoană, ceea ce reprezintă cu 14 la sută mai puţin decât minimul prevăzut de FAO pentru funcţionarea de bază a organismului şi mai puţin de 30 la sută din aportul zilnic necesar de 2700 de calorii pentru o funcţionare normală (196, pag.30-32). Organizaţia Mondială a Sănătăţii consideră insuficienţa alimentară foarte periculoasă: membrii familiilor monoparentale, fiind suprasolicitaţi emoţional şi fizic, sunt mai des supuşi riscurilor de a se îmbolnăvi, insuficienţa alimentară prezintând un pericol nu numai pentru dezvoltare, dar şi pentru supravieţuirea acestora. Bunăstarea nematerială a familiilor monoparentale depinde, în mare măsură, de sănătatea membrilor.

Constatăm, că în perioada de creştere economică s-a accelerat progresul în îmbunătăţirea indicatorilor sănătăţii materne şi a copilului. Influenţa creşterii economice s-a transmis prin intermediul sporirii cheltuielilor private şi publice pentru sănătate şi nutriţie. Cheltuielile pe cap de locuitor, în dolari SUA, au sporit de la 12,6 (în anul 2001) până la 40,7 (în anul 2005). Peste 70% din toate cheltuielile pentru sănătate sunt acoperite din bugetul de stat. Aparent, creşterea cheltuielilor publice a permis o reducere a cheltuielilor private pentru sănătate în termeni reali, în timp ce frecvenţa a rămas, practic, la acelaşi nivel. Astfel, în bugetele gospodăriilor cu copii, ponderea cheltuielilor pentru sănătate a scăzut de la 4,2% (în a.2003) la 3,2% (în a. 2005). În expresie nominală, o gospodărie cu copii cheltuia pentru sănătate 20,9 lei lunar (în a.2003) şi 19,8 lei (în a.2005). Totodată, se manifestă diferenţe mari în ceea ce privesc cheltuielile pentru sănătate în dependenţă de nivelul de venituri şi mediul de reşedinţă. Gospodăriile cu copii din mediul rural cheltuiesc 7,8 lei lunar pentru sănătate, comparativ cu 21 de lei în mediul urban. Iar cele mai sărace familii cu copii (chintila 1) cheltuiesc peste 20 de ori mai puţin pentru sănătate decât familiile din chintila a cincia [210].

În acelaşi timp, sectorul ocrotirii sănătăţii a fost supus unor reforme majore, printre care introducerea asigurărilor obligatorii de asistenţă medicală şi acordarea asistenţei medicale conform Programului unic al asigurării obligatorii de asistenţă medicală, inclusiv şi asigurarea cu medicamente compensate. Sistemul de asigurări obligatorie de asistenţă medicală se bazează, în mare măsură, pe principiul categoriilor sociale. Spre exemplu, copiii de 0-18 ani şi femeile gravide

nu numai că sunt acoperite automat de acest program, dar beneficiază şi de medicamente compensate. Totodată, o parte importantă a populației are acces redus la serviciile medicale. Astfel, peste 24% nu dispun de polițe de asigurare obligatorie de asistență medicală, dintre care peste 31% sunt săraci [236]. Cota populației sărace acoperite de sistemul de asigurări obligatorii de asistență medicală a rămas, practic, neschimbat în anii 2004-2005, constituind circa 69%. Pentru comparație, populația nesăracă a fost cuprinsă de acest sistem în proporție de 77% şi 79%, respectiv, în a.2004 şi a.2005, fapt are impact, în primul rând, asupra sănătății părinților din familii monoparentale sărace, iar, pe termen mediu şi lung, asupra nivelului de sărăcie şi, probabil, asupra sănătății copiilor acestora.

În pofida efectelor pozitive generate de asigurarea obligatorie de asistență medicală, există inegalități marcante în ceea ce priveşte accesul la serviciile de sănătate. Deşi, în anii 2004-2005, în medie, cheltuielile lunare ale gospodăriilor cu copii pentru servicii medicale au rămas, practic, constante, decalajele esențiale persistă atât între săraci şi nesăraci, cât şi între diferite medii de reşedință. O familie nesăracă din mediul urban cheltuieşte lunar aproximativ 27,4 de lei pentru serviciile medicale, în timp ce o familie săracă din mediul rural – doar 3,0 lei Aceasta, desigur, limitează accesul şi calitatea serviciilor medicale primite de familiile sărace, odată ce necesitățile acestor familii depăşesc serviciile acoperite de sistemul de asigurări obligatorii de asistență medicală.

În investigația sociologică efectuată de autor, cca. 4,5% din respondenți considerau, că aveau o sănătate „excelentă", 19,8% au afirmat că au o sănătate „bună", 54,3% au relatat, că au sănătate „satisfăcătoare" şi 21,4% au spus, că posedă o sănătate „nesatisfăcătoare" şi circa 23% au afirmat, că nu dispun de poliță medicală. Interesant este faptul, că ponderea mai mare (cu circa 30%) a sănătății „bună" şi „satisfăcătoare" îi revine mediului rural. De asemenea, respodenții au relatat, că în caz de apariție a primelor simptoame de boală, 22,7% din mediul rural şi 30,7% din mediul urban merg la medicul de familie, 51,4% din mediul rural şi 37,7% din mediul urban se tratează singuri acasă, 11,0% din mediul rural şi 22,0% din cel urban merg direct la farmacie şi se consultă cu farmacistul, 14,9% din mediul rural şi 9,7% din cel urban folosesc plantele medicinale şi recetele populare. Ceea ce nu denotă o stare a sănătății mai bună a familiilor monoparentale din mediul rural, dar şi a informării mai proaste de propria sănătate sau a accesului redus la serviciile medicale pentru aceste categorii.

Educația a fost un determinant puternic al sărăciei pe parcursul întregii perioade de creştere economică. În anul 2005, familiile conduse de persoane cu studii superioare se confruntau cu un risc de şapte ori mai mic al sărăciei decât cele conduse de persoane fără studii sau analfabete. Educația are o importanță majoră nu doar pentru reducerea riscului de sărăcie, dar şi pentru plenitudinea realizării potențialului uman. În perioada de creştere economică s-a îmbunătățit înmatricularea în instituțiile de învățământ şi cheltuielile bugetare. Conform datelor statisticii, rata

brută de cuprindere globală în învățământ a sporit de la 70,3% (în a.2000) la 71,7% (în a.2005). Cheltuielile publice pentru educație au crescut de la 5,5% la 6,8% din PIB, precum şi cheltuielile pentru învățământ ca pondere în bugetul public național s-au majorat treptat până la 19,3 % în a.2005, ce reprezintă doar 7,3% din PIB. Paralel cu creşterea cheltuielilor publice pentru învățământ în continuare este solicitată finanțarea privată beneficiarilor de servicii educaționale [210].

Dacă analizăm situația accesului la educație, pe medii geografice, putem observa, că ratele nete de înrolare în zonele rurale sunt mai scăzute față de zonele urbane, unde există mai multe oportunități pentru gospodăriile casnice în asigurarea unui venit şi accesului copiilor la educație. Astfel, în zonele rurale, rata netă de înrolare în învățământul primar, în a.2005, a reprezentat 85,6% (față de 92,1% în mediul urban), ceea ce reprezintă o scădere cu 5,7% față de anul 2001. Totodată, ratele nete de înrolare în învățământul gimnazial au variat nesemnificativ în perioada de referință cca. 84,9%, ceea ce reprezintă o diminuare cu 5,2% față de zonele urbane.

Conform datelor CBGC, gospodăriile au cheltuit, în medie, 32 lei lunar pentru învățământ în anul 2004, înregistrându-se, în 2005, o reducere nesemnificativă cu 1 leu. Gospodăriile casnice din zonele rurale cheltuiesc de 14,6 ori mai puțin decât cele din oraşele mari şi de 7 ori mai puțin decât dintr-un oraş mic. În anul 2005, cheltuielilor pentru învățământ ale familiilor sărace din mediul rural le reveneau 0,1% din consumul total, iar celor din familiile nesărace – 0,49% (2,35% în a.2004) [Cercetarea demografică şi a sănătății Republicii Moldova, a.2006].

Conform analizei Băncii Mondiale, cauza unei cote mai mici din bugetul gospodăriilor sărace este legată de faptul, că copiii din aceste familii au mai puține şanse de a continua studiile după şcoala medie [203]. Învățământul continuă să fie subfinanțat, lucru care favorizează plățile private neoficiale, pe de o parte. Majorarea plăților neoficiale creează dificultăți suplimentare pentru gospodăriile sărace, care trebuie să-şi trimită copiii la şcoală, pe de altă parte.

Cuprinderea în educația preşcolara a copiilor s-a îmbunătățit esențial în anii 2000-2005, în timp ce cuprinderea în treptele superioare s-a înrăutățit. Dacă la treapta primară şi secundară diferențele dintre săraci şi bogați nu sunt atât de pronunțate, atunci la vârsta de 15-17 ani doar 58% dintre copiii săraci se află în sistemul educațional, comparativ cu 81% din copiii nesăraci [238, pag. 39].

Pe parcursul ultimilor 4 ani s-au înregistrat tendințe de reducere a numărului de şcoli, atât în mediul urban, cât şi în mediul rural. Numărul total a diminuat cu 1,8%, în a.2006, față de anul de studiu 2004-2005. Trei pătrimi din numărul total de şcoli funcționau în mediul rural. Astfel, acestă reorganizare sistemică a condus la majorarea numărului de licee. În regiunile rurale, ponderea liceelor a sporit cu 7,8% față de anul 2004, iar a şcolilor primare a scăzut cu 8,4% [235].

Interesul pentru studiile superioare este în ascensiune, numărul studenților crescând de la 218 la 10000 de locuitori (în a.2000) la 373 de locuitori (în a.2005). Cheltuielile private pentru copiii din instituțiile superioare sunt şi mai frecvente şi se reflectă în bugetele gospodăriilor din chintilele

superioare. Comercializarea marcantă a educației superioare, prestate de instituțiile publice, a limitat drastic accesul tinerilor din familii sărace la studiile superioare. Cu toate acestea, cuprinderea în educația preşcolara a copiilor s-a îmbunătățit esențial în anii 2000-2005, în timp ce cuprinderea în treptele superioare s-a înrăutățit. Dacă la treapta primară şi secundară diferențele dintre săraci şi bogați nu sunt atât de pronunțate, atunci la vârsta de 15-17 ani doar 58% din copiii săraci se află în sistemul educațional, comparativ cu 81% din copiii nesăraci [238, pag. 39].

Astfel, putem constata, că atât copiii din familiile monoparentale, cât şi părinții singuri au un acces limitat la studii. Accesul limitat la educația de bază se exprimă prin posibilitățile reduse ale familiei monoparentale neasigurate. 65 la sută din veniturile familiilor monoparentale rurale sunt reprezentate prin produse agricole, obținute din munca proprie. Lipsa de lichidități economice reduce serios capacitatea acestor familii de a cheltui în plus pentru educație. Un motiv de îngrijorare constă în neasigurarea accesului copiilor din familiile monoparentale sărace la educația preşcolară. Programele educaționale preşcolare sunt frecventate de circa 7% copii din familiile monoparentale neasigurate şi 58% de către copiii din familiile monoparentale asigurate. Inegalitatea de şanse în educație determină, în mod direct, diferențierea pozițiilor de start ale tuturor membrilor acesteia.

În cadrul cercetării sociologice, realizate de către autor, s-a constatat, că familiile monoparentale, pur şi simplu, nu-şi pot permite să acopere costurile pentru a întreține copiii la studii liceale şi superioare. Majoritatea copiilor din aceste familii abandonează şcoala după finisarea studiilor gimnaziale, încadrându-se în câmpul muncii, plecând în străinătate chiar şi ilegal. Astfel, 97,3% sunt apți să asigure copiilor studii primare, 3,7% nu sunt siguri, că copii lor vor absolvi clasa a IV, din acestea fac parte mamele singure, copiii cărora au handicap fizic sau psihic, părinții singuri care duc un mod amoral de viață sunt considerați needucogeni şi nu sunt în stare de a asigura financiar şcolarizarea propriilor copiii, lăsând copiii în „voia sorții". 92,7% sînt încrezuți, că copiii lor vor avea studii medii incomplete, 7,3% din diferite motive nu pot să asigure această calificare copiilor. O cauză frecventă este abandonul şcolar al copiilor care au o reuşită foarte joasă, de regulă, aceştia părăsesc şcoala prin clasele a VII-VIII-lea. De asemenea o problemă este şi lipsa gimnaziilor în unele localități rurale şi imposibilitatea financiară de a face navetă zi de zi sau de a închiria o gazdă. Pe când doar 58,4 % de respondenți au afirmat, că au surse suficiente pentru a întreține proprii copii la liceu, chiar dacă va trebuii să închirieze o gazdă şi să-i dea bani de buzunar. Ei consideră, că sunt obligați să le asigure copiilor studii medii generale, dar nu sunt responsabili şi de studiile superioare, şi numai 17,9% consideră, că studiile superioare sunt importante pentru viitorul copiilor lor şi sunt pregătiți să asigure financiar învățământul superior.

Ținând cont de cele expuse anterior, putem conchide, că sărăcia limitează posibilitatea copiilor din familiile monoparentale de a-şi dezvolta pe deplin personalitatea, capacitățile mintale şi fizice şi de a atinge o maturitate deplină, precum şi părinților de a obține studii şi diferite calificări, care ar schimba radical viața acestora. Marea majoritate a copiilor, care trăiesc în familii

monoparentale, sunt privaţi de accesul adecvat la studii şi la serviciile de sănătate, iar când devin maturi, dispun de un capital uman redus, expunând unui risc foarte mare de sărăcie şi familiile pe care le creează.

Paradoxal, expansiunea economică şi reducerea sărăciei este asigurată, în principal, prin generarea unui număr mai mare de locuri de muncă bine plătite, în realitate creşterea economiei a Republicii Moldova are loc în paralel cu lichidarea locurilor de muncă şi cu emigrarea forţei de muncă din ţară. Astfel, corelaţia pozitivă dintre creşterea economică şi reducerea sărăciei poate fi, în mare măsură, un artefact statistic. Proporţiile importante din creşterea economică şi reducerea sărăciei pot fi explicate de o variabilă fundamentală comună, transferurile băneşti de la muncitorii moldoveni, plecaţi peste hotare, către familiile acestora rămase în ţară [141].

În anul 2005, creşterea economică a continuat, dar incidenţa sărăciei a crescut, lucru ce demonstrează legătura slabă dintre creşterea economică şi reducerea sărăciei. De cele mai multe ori numărul de locuri de muncă, lichidate în cadrul întreprinderilor mari, a depăşit numărul de locuri de muncă create. Salariile reale au crescut, dar, în mare măsură, acest lucru este explicat de declinul ofertei de muncă într-o serie de ramuri. La fel a crescut şi productivitatea muncii, dar, mai curând, din cauza scăderii numărului de muncitori, decât din consecinţele îmbunătăţirii dotării cu capital a întreprinderilor. Inegalitatea în distribuirea veniturilor nu s-a redus substanţial, iar, în profil regional, creşterea rămâne concentrată în proporţie de 60-65% în zona capitalei. Cu toate că nici raioanele nu stagnează, creşterea la nivel regional este prea slabă pentru a reduce substanţial decalajul dintre venituri şi standardele de viaţă în interiorul ţării. În absenţa unor politici echitabile şi eficiente de redistribuire a venitului, o creştere economică limitată doar la câteva sectoare economice sau regiuni geografice sporeşte, în loc să reducă, inegalitatea veniturilor şi a standardelor de viaţă.

Dificitul de suport pentru familiile monoparentale favorizează sporirea numărului lor lipsite de condiţii elementare de dezvoltare, fie prin „cronicizarea sărăciei", fie prin „deformări comportamentale", traumatizate ireversibil, cu dificite severe de socializare prin marginalizare, excludere socială. Deoarece sărăcia nu depinde doar de venituri, ea presupune şi lipsa unui adăpost adecvat şi a hranei suficiente, lipsa educaţiei, a îngrijirii medicale şi lipsa siguranţei.

Deci, protecţia socială a familiei monoparentale constituie o necesitate obiectivă. Nivelul, calitatea şi eficienţa acesteia depind, indiscutabil, de stadiul său de dezvoltare. Statul trebuie să determine, printr-o politică socială, combaterea sărăciei familiilor monoparentale ca o problemă prioritară: să promoveze o politică microeconomică, în oferirea locului de muncă şi a unui salariu corespunzător; să promoveze un sistem de impozite şi indemnizaţii, adecvat cerinţelor familiilor monoparentale predispuse social sărăciei; să combată marginalizarea şi excluderea socială a membrilor familiilor monoparentale prin programe de suport în domeniul învăţământului şi sănătăţii. Satisfacerea necesităţilor vitale ale familiei şi copilului trebuie să obţină o orientare

prioritară a statului şi a societăţii pentru asigurarea dezvoltării durabile persistente în Republica Moldova.

Capitolul III

COMPLEXITATEA REALIZĂRII INTERESELOR VITALE PRIVIND ASPIRAȚIILE FAMILIILOR MONOPARENTALE

3.1 Abordarea situațiilor vitale ale diferitor tipuri de familii monoparentale

Abordarea microsocială ne va permite analiza semnificației fenomenului monoparentalității din perspectiva „actorului" social prin prisma practicilor familiale proprii. Cadrul microsocial deține în atenția sa „actorul" social, capabil să construiască roluri şi semnificații nu doar pentru a le interpreta şi a le prelua, dar şi să confere noi semnificații rolurilor pe care le performează, deci, capabil să transforme mediul în care evoluează. Structurile sociale şi individul evoluează şi se modelează reciproc în cadrul interacțiunilor permanente, neputând afirma, în mod definitiv, predeterminismul unuia asupra celuilalt.

Cercetarea „actorului" social în cadrul rețelelor de sociabilitate din care face parte ne permite reconstruirea complexității universului cotidian în care activează. Mai exact se face referință la patru tipuri de rețele: familiale (rudenie directă sau prin alianță); informale (prieteni, rude); parentale (persoane susceptibile de a prelua rolul de părinte față de copii); instituționale (instituții cu care „actorul" interacționează). Rețelele în care „actorul" evoluează determină un rol important în configurarea situației acestuia, întrucât actorul acționează în concordanță cu normele şi valorile sociale vehiculate în cadrul rețelelor. În plus, actorul utilizează nu doar resursele personale, ci şi cele ale rețelelor de care aparține, ceea ce i-a influențat pe unii autori să vorbească de capital-rețea, gradul de inserție într-o rețea de sociabilitate [50].

Studiul, efectuat în baza istoriilor de viață, se fundamentează pe câteva concepte operaționale, constituie din mai multe variabile şi indicatori, articulate într-un cadru unitar. Variabilele utilizate sunt regrupate în două dimensiuni: subiective şi obiective. Dimensiunea obiectivă include resursele (capitalurile): individuale – vârstă, educație, sex, profesie, ocupație, venituri, număr de copii şi rețelele – persoane şi relațiile dintre acestea; familiale, pornind de la faptul, că situația actuală se înscrie într-o istorie familială, care îşi pune amprenta asupra particularităților şi definirii situației şi contribuie la înțelegerea sa. Dimensiunea subiectivă cuprinde reprezentările individului cu privire la situația actuală: copil, familie, muncă, valorile şi atitudinile sale, proiectele de viitor şi definirea situației (impusă, dorită, aleasă etc.).

În realizarea istoriilor de viață am urmărit două aspecte: pornind de la situația actuală şi trecând, retroactiv, spre reconstituirea istoriei familiale. Situația actuală este rezultatul unei istorii familiale, matrimoniale, sociale, de aceea am considerat important a reconstitui traiectoria familială subiectivă, aşa cum o descrie şi percepe individul. Fiecare situație este descrisă pe cele două dimensiuni, obiectivă şi subiectivă, sistematizate în schema următoare:

Schema 3.1.1.

Dimensiunile obiective şi subiective a situației familiilor monoparentale

Analiza situațională	Concept operațional	Variabile
Situația la momentul actual	1. Dimensiunea obiectivă	Vârstă, educație, profesie, număr de copii, venit, ocupație
	Resurse individuale:	
	Resurse relaționale:	„Actori" (rol, statut), relațiile dintre ei (tip, frecvență, intensitate)
	2. Dimensiune subiectivă	Percepția situației (impusă, dorită)
	Definirea situației	
	Reprezentări	Proiectarea viitorului (copil, familie, muncă) Valori şi atitudini
Istoria familială, matrimonială, socială	1. Dimensiunea obiectivă	Durata monoparentalității Circumstanțele formării (căsătorie, concubinaj, divorț, maternitate) „Actori" şi relațiile dintre ei
	Traiectorie	
	2. Dimensiune subiectivă	Percepția situației la momentul de debut a epizodului monoparentalității
	Definirea situației	

Menționăm distincția între definirea situației la intrarea în monoparentalitate şi la momentul actual, chiar dacă, inițial, monoparentalitatea este trăită ca o situație impusă, ulterior poate deveni o situație dorită şi perpetuată voluntar şi invers. În acest mod, situația monoparentală actuală este văzută ca o secvență a unei traiectorii, de aceea ne vom referi la ea nu ca la o situație fixă, definitivă, ci ca la un episod al unei istorii care poate evolua.

În baza acestei scheme am analizat 30 de istorii de viață a părinților singuri. Selectarea subiecților s-a efectuat respectând principiul variației cazurilor, urmărind alegerea celor ce corespund variabilelor considerate determinante pentru situația monoparentală, şi anume: mediul de reşedință, vârsta subiectului, sexul, numărul de copii, statutul matrimonial, educația şi ocupația.

De asemenea, am urmărit reprezentarea tuturor situațiilor posibile şi evitarea cantonării într-o singură categorie. Dintre cele 30 de cazuri selectate, 12 sunt din localități urbane şi 18 din localități rurale, 22 sunt mame singure, iar 8 sunt tați singuri, ceea ce respectă proporțiile cunoscute, marea majoritate a menajelor monoparentale fiind conduse de femei. În funcție de vârsta părinților singuri, 6 familii sunt conduse de persoane în vârstă de până la 25 de ani, 12 familii sunt conduse de părinți cu vârsta cuprinsă între 25-34 de ani, 8 familii reprezintă părinții cu vârsta cuprinsă între 35-44 de ani, 4 familii sunt conduse de părinți cu vârsta cuprinsă între 45-54 de ani.

Următoarea variabilă, în conformitate cu care au fost selectate familiile monoparentale, constituie „nivelul de instruire”, reprezentată prin studii, astfel, 7 părinți singuri au studii medii incomplete şi primare, 14 din cei 30 de părinți singuri au studii medii generale şi medii de specialitate, şi 9 familii au părinți cu studii superioare şi superioare incomplete.

Un rol important în funcționarea familiei monoparentale îl determină încadrarea în câmpul muncii a părinților singuri, în eşantionul reprezentat atestăm, că loc de muncă stabil au 14 părinți singuri, muncesc ocazional 7 părinți singuri, sunt în concediu de maternitate 3 părinți şi 6 sunt şomeri.

Numărul de copii, prezenți în familiile monoparentale, determină posibilitățile de realizare ale părinților singuri şi nivelul de asigurare a familiilor, de aceea, selectarea familiilor s-a realizat şi în funcție de această variabilă.

Din punctul de vedere al variabilelor reținute, eşantionul cuprinde o mare varietate de situații, după cum se poate observa din compoziția sa, prezentată mai jos:

Tabelul 3.1.2.

Reprezentarea eşantionului a studiului „istorii de viață” a familiilor monoparentale

Variabile		Numărul subiecților
Mediul de reşedință	urban	12
	rural	18
Sex	bărbați	8
	femei	22
Vârstă	Până la 25 de ani	6
	25-34 de ani	12
	35-44 de ani	8
	45-54 deani	4
Studii	medii incomplete şi primare	7
	medii generale şi medii speciale	14
	superioare şi superioare incomplete	9
Ocupație	Loc de muncă stabil	14
	Muncă ocazională	7
	Concediu de maternitate	3
	Şomer	6
Numărul copiilor	1 copil	14
	2 copii	9
	3 copii	5
	4 şi mai mulți copii	2

Inițial, trebuie de remarcat faptul, că intrarea în monoparentalitate antrenează o criză care poate fi de diverse tipuri (economică, afectivă, relațională, legată de violența casnică), de durată şi amploare. Există o corelație puternică între momentul traiectoriei familiale, când monoparentalitatea debutează şi tipul de criză. De aceea, pentru fiecare tip monoparental analizat, criza poate fi de mare sau mică amploare şi durată, actuală sau depăşită, de natură economică, afectivă etc. În urma analizei datelor efectuate în funcție de aceste teme, s-au conturat câteva tipuri monoparentale, pe care le vom prezenta în continuare.

Monoparentalitatea atipică. Episodul monoparental este situat la începutul traiectoriei familiale, debutând în urma unei maternități atipice, la mai puțin de 20 de ani. Maternitatea este un accident, în urma unei relații de scurtă durată, în care cuplul nu a coabitat şi nu avea planuri de viitor împreună. Cuplul s-a dizolvat, adeseori, înainte de naşterea copilului, iar maternitatea a fost asumată târziu de mame, de cele mai multe ori după naştere, întrucât pe perioada sarcinii multe mame se gândeau să abandoneze copilul. Majoritatea acestor mame mărturisesc că ar fi dorit să facă un avort, dar din diverse motive nu a fost posibil (termenul legal depăşit, lipsa mijloacelor financiare, servicii medicale inaccesibile). Debutul episodului monoparental le plasează într-o situație de criză accentuată, mai multe elemente contribuind la declanşarea şi perpetuarea acestei crize. Maternitatea în afara căsătoriei le plasează încă de la început într-o situație de precaritate economică, mai frecvent mamele nu şi-au terminat studiile medii generale (liceul) sau le-au abandonat deja, nu lucrează şi nici nu au pregătirea necesară pentru a putea avea o ocupație care le-ar asigura independența economică. Totodată, maternitatea, la o vârstă fragedă, declanşează adesea conflicte violente cu familia de origine, conflicte care, în unele cazuri, se soluționează, dar în altele conduc la ruptura relațiilor dintre părinți şi mama singură, ceea ce agravează situația tinerei mame, lipsite de orice sprijin. Astfel, mama, nu are nici resurse materiale, nici abilități psihologice de a-şi asuma singură maternitatea, ea însăşi având nevoie de suportul acordat de propria familie.

În aceste condiții, atitudinea pe care o adoptă familia de origine este esențială pentru evoluția situației, pentru soluționarea problemelor economice, relaționale şi emoționale care apar. Familia de origine respinge fata-mamă, lipsind-o de mijloacele necesare supraviețuirii, sau acceptă maternitatea atipică şi o ajută pe mamă să-şi crească copilul.

Două exemple ilustrează aceste situații. Inga (17 ani) a avut o relație de câteva luni cu tatăl copilului, relație care luase sfârşit la momentul în care a aflat că era însărcinată. Tatăl biologic nu şi-a asumat responsabilitatea parentală, refuzând s-o ajute pe Inga atât în timpul sarcinii (pentru a face un avort), cât şi după naşterea copilului (nerecunoscându-şi paternitatea). Provenind dintr-o familie simplă de muncitori, în care problemele nu lipsesc (tatăl alcoolic, dificultăți financiare) şi relațiile sunt distante, Inga nu a apelat la ajutorul părinților ei nici nu i-a informat despre situația sa. „Când mama a intrat în salon ca să-mi aducă actele, mi-a arătat pumnul, era tare furioasă. Mi-a spus imediat că trebuie să abandonez copilul. Nici acum nu şi-a schimbat părerea. Eu, însă, vreau s-o

păstrez, când am văzut-o ce drăguță este, n-am mai vrut s-o las". Prin urmare, mama i-a refuzat ajutorul şi nu o primeşte acasă cu copilul, restul familiei nu e în stare să-i acorde nici un fel de ajutor, aşadar, situația sa este deosebit de precară, întrucât nu lucrează şi nu şi-a terminat studiile liceale. În condițiile în care trebuie să-şi asume singură creşterea copilului, acest lucru nu e posibil nici în viitor.

Irina (23 de ani) are o situație similară la începutul monoparentalității, ea a dat naştere fetiței sale la 16 ani, în urma unei relații de scurtă durată care luase sfârşit la acel moment. Relațiile cu tatăl biologic al fetiței au fost rupte încă din timpul sarcinii. Irina, provenind dintr-o familie monoparentală (a fost crescută doar de mama sa), a găsit mai multă înțelegere pentru această situație în familia de origine. Mama Irinei a acceptat de la început maternitatea fiicei şi o susține material de atunci. Irina nu a lucrat niciodată, întrucât abia terminase 9 clase şi nu a reuşit să-şi găsească nici un serviciu, hotărând să-şi continue studiile la o şcoală de meserii, trăind exclusiv din veniturile mamei sale – situație stabilă, dar la limita supraviețuirii.

După cum se poate observa în primul caz, precaritatea economică este deosebit de accentuată, mama fiind complet izolată de familia de origine care o respinge, în timp ce în al doilea caz, chiar dacă rețelele familiale sunt restrânse, reducându-se la mamă, aceasta acordă sprijinul necesar pentru suplinirea situației monoparentale. Chiar dacă şi în al doilea caz situația este dificil echilibrată, veniturile fiind cu greu suficiente, totuşi, se poate vorbi despre o anumită bunăstare, familia monoparentală a Irinei şi fiica acesteia, având o locuință cu dotare satisfăcătoare.

Menționăm faptul,că dificultățile cele mai grave şi crizele cele mai prelungite se întâlnesc la mamele care provin din familii cu probleme (alcoolism, probleme financiare, relații tensionate), în timp ce pentru mamele ce provin din familii monoparentale, la rândul lor, situația monoparentală este mai rapid acceptată şi primesc un suport imediat. De asemenea, mamele ce provin din medii mijlocii sau liberale primesc mai uşor suportul familiei de origine, în timp ce acele care provin din medii sărace şi cu probleme sunt mai degrabă respinse de familie, familia negăsind resursele materiale şi culturale pentru a facilita situația monoparentală ce survine în mod neaşteptat.

În opinia experților, în cazul monoparentalității atipice riscurile de sărăcie şi abandon al copilului sunt deosebit de grave, îndeosebi dacă familia de origine refuză să ajute mama singură. Sprijinul pe care familia de origine îl acordă în aceste cazuri e mult mai important decât în altele, întrucât mamele sunt foarte tinere şi încă dependente de părinții lor. În plus, tatăl biologic al copilului se găseşte în aceeaşi situație de instabilitate, astfel, încât chiar dacă doreşte să-şi asume responsabilitățile parentale, nu este capabil să o facă imediat. În acest fel, criza economică este deosebit de gravă şi prelungită la începutul monoparentalității. De asemenea, monoparentalitatea este greu suportată la o vârstă fragedă nu numai din cauza lipsei resurselor economice şi sociale, dar şi datorită aspectelor psihologice ale maternității solitare. A avea un copil în timpul adolescenței implică impunerea unor privațiuni şi sacrificii pentru care o adolescentă nu este pregătită. Timpul

liber diminuează drastic, oportunitățile educaționale şi profesionale se restrâng, o serie de competențe devin necesare fără a dispune de timp pentru a le învăța.

Monoparentalitatea temporară. Episodul monoparental este situat la începutul traiectoriei familiale, la o vârstă între 25-34 de ani, şi survine în urma rupturii a unui concubinaj de aproximativ 4 ani. Începutul monoparentalității coincide, de cele mai multe ori, cu naşterea. Spre deosebire de primul tip, maternitate planificată sau nu, este o decizie deliberată a mamei în cadrul unei uniuni considerate durabile; această decizie nu este, însă, aprobată de partener, care declină orice responsabilitate parentală, nedorind copilul. Dezuniunea este de cele mai multe ori decisă tot de partener, tatăl biologic al copilului, şi se consumă în timpul sarcinii sau imediat după naştere. Pentru mamele din eşantion, care corespund acestei situații, monoparentalitatea este asumată imediat, dar declanşază o criză de natură economică suficient de gravă. Criza de la începutul monoparentalității este generată de precaritatea situației lor profesionale. Aceste mame au, de obicei, o instrucție medie, 10 clase sau şcoală de meserie, au început să lucreze devreme (18 ani), exercitând ocupații, precum: muncitoare, vânzătoare, chelneriță etc. Până la începutul monoparentalității, ele îşi asigurau independența financiară, spre deosebire de primul tip, în care mamele erau total dependente de suportul familiei. Echilibrul menajului acestora a fost compromis odată cu naşterea copilului, moment în care au fost nevoite să renunțe la serviciu pentru a creşte copilul. Astfel, cele care au copii până la 3 ani sunt în situație de dependență economică, fie sunt întreținute de familie, fie sunt nevoite să facă apel la instituții pentru a obține ajutorul necesar, întrucât familia le respinge sau nu poate să le ofere nici un ajutor.

Spre exemplu, Larisa (25 ani) locuieşte cu părinții săi de la naşterea fetiței sale întrucât tatăl biologic al copilului nu doreşte să se implice în îngrijirea acesteia. Pe toată durata uniunii sale cu tatăl biologic al copilului, Larisa a fost victima violenței conjugale deosebit de grave, cu toate acestea, ea nu dorea să se despartă de partenerul său. Spre deosebire de Larisa, Violeta (29 de ani) a apelat la o soluție instituțională pentru a depăşi criza de la începutul monoparentalității, deoarece familia sa de origine, dezorganizată, nu îi poate oferi nici un sprijin. Victoria şi Liliana au copii mai mari de 3 ani ce frecventau grădinița, mamele realizau şi un venit propriu, deținând un loc de muncă sau muncind ocazional. Însă, nivelul de viață al acestora, realizarea profesională, petrecerea timpului liber în afara familiei depind, în continuare, de acceptarea situației de către familia de origine.

Remarcăm faptul, că, deşi monoparentalitatea este asumată pe deplin, episodul monoparental tinde a fi scurt, întrucât mamele exprimă proiecte de viitor, bazate pe recompoziție familială, ele doresc să se recăsătorească, vizând în acest plan o strategie de a depăşi problemele financiare.

În opinia experților, şi în aceste cazuri, intrarea în monoparentalitate declanşază o criză economică profundă generată de lipsa mijloacelor financiare. Diferența față de prima categorie constă în faptul, că, cât se poate prevedea această criză este limitată în timp, întrucât mamele au

pregătirea şi capacitatea necesare de a-şi asuma independența financiară. Dependența economică este limitată în perioada când copilul este de vârstă mică, iar când acesta va putea fi lăsat la creşă, mamele îşi vor putea relua activitatea profesională, ceea ce le va permite asigurarea unui nivel minim de trai. Un aspect important este dorința de a se căsători, de aceea epizodul monoparental pentru aceşti părinți este o situație temporară.

Monoparentalitatea stabilă şi durabilă. Episodul monoparental este situat la mijlocul traiectoriei familiale, după 25 de ani, debutând cu naşterea copilului, care nu va trăi niciodată cu ambii părinți. În cazul acestor mame şi tați, sarcina poate fi planificată sau nu, dar copilul e dorit în cadrul unei uniuni considerate stabile şi de durată (uniune liberă sau căsătorie). După naşterea copilului, uniunea ia sfârşit sau continuă, dar unul dintre părinți nu-şi asumă niciodată rolul parental, deşi recunoaşte copilul şi eventual plăteşte pensie alimentară, el nu este prezent în universul familial al copilului. Părinții şi-au asumat monoparentalitatea de la bun început şi au perpetuat episodul monoparental, nu s-au recăsătorit, nici coabitat cu un alt partener. O altă caracteristică a acestui tip constă în faptul, că rolul matern nu a fost niciodată asumat de celălalt parinte biologic sau de o altă persoană. Copilul îşi cunoaşte părintele, dar nu întreține cu acesta relații sistematice, În schimb, rolul parental este împărțit între părinte şi bunicii copilului.

De fapt, părinții singuri coabitează de la începutul episodului monoparental cu familia de origine, unde bunicii îndeplinesc o serie de sarcini parentale şi casnice în cadrul menajului. Contribuția lor permite părintelui singur realizarea echilibrului muncă-familie. În acest caz, situația monoparentală este stabilă şi echilibrată, monoparentalitatea fiind mai mult sau mai puțin conştient căutată, acceptată şi asumată. Deşi părinții singuri afirmă, că ar fi dorit să formeze o familie cu un nou partener, se observă tendința de a perpetua monoparentalitatea. Universul familial exclusiv se reconstituie în jurul copilului şi este conservat astfel, încât orice prezență străină este exclusă, asociată cu exteriorul, fără a pătrunde în sfera gospodărească ce este conservată ca un domeniu inaccesibil. Acest model este observat în cazul părinților cu un anumit profil socio-cultural: instruire superioară, ocupații bine remunerate şi stabile, ceea ce permite asumarea unui nivel de trai peste medie şi, provenind din medii liberale, beneficiază de sprijinul necondiționat al familiei de origine.

Spre exemplu, Grigore (40 de ani), cazul care ilustrează acest tip monoparental, este arhitect şi lucrează într-un centru de proiectări încă de la absolvirea facultății. El are un băiat de 9 ani, pe care îl creşte singur, cu ajutorul mamei sale. Mama biologică al copilului nu a vrut să-şi asume responsabilitățile parentale, fiind plecată de şase ani peste hotare şi având o altă familie. Copilul îşi cunoaşte mama, dar nu comunică cu ea. Un rol important în traiectoria lui Grigore o are mama sa, care a contribuit, în mod substanțial, la echilibrarea situației familiale, ea şi-a asumat toate sarcinile casnice/gospodăreşti, menajere pentru a permite feciorului să-şi continuie cariera profesională şi, astfel, să aducă venituri necesare familiei.

Menționăm faptul, că astfel de situații sunt foarte frecvente la momentul actual în Republica Moldova, valabile atât pentru bărbați cât şi pentru femei. Odată emigrată, populația fertilă şi tânără în căutarea unui loc de muncă pe termen nelimitat, peste o perioadă refuză statutul de soț şi părinte a celor rămaşi acasă.

În opinia experților, în aceste situații se observă o configurație familială specială, în care absența mamei biologice al copilului e compensată de prezența bunicii copilului. Distribuția rolurilor în cadrul menajului (tata – sursă de venituri, bunica responsabilă de treburile casnice) facilitează concilierea muncă-familie şi reprezintă cheia funcționării menajului monoparental.

Monoparentalitatea obiectivă. Acest tip include părinții singuri, care se regăsesc în situație monoparentală de manieră forțată, în urma unui eveniment constrângător, şi contrar planurilor şi intențiilor lor. Episodul survine la mijlocul traiectoriei familiale, peste 35 de ani. Copilul este conceput în cadrul unei căsătorii stabile, de durată medie de 8 ani. Maternitatea este adesea o decizie de cuplu chiar dacă sarcina nu e planificată, părinții doresc copilul în cadrul cuplului. Dezuniunea este impusă de anumite circumstanțe nefavorabile (violență, lipsa mijloacelor financiare etc.), chiar dacă la momentul concepției copilului acestea nu erau prevăzute.

Astfel, monoparentalitatea nu este dorită, nici căutată, ci reprezintă o alternativă la o situație imposibilă, de aceea am denumit acest tip monoparentalitate „obiectivă ", pentru că este constrâns (după E. Durkheim) de o situație obiectivă specifică. În general, la începutul episodului monoparental, copilul este de vârstă mijlocie.

Ca urmare a situației, criza economică debutează, întrucât echilibrul menajului este compromis. În general, aceşti părinți au o instruire medie şi superioară, au făcut studii secundare şi au o calificare profesională. Au o experiență de muncă diversificată şi servicii stabile, exercitând profesii ca vânzători, muncitori, profesori, medici, ceea ce le-a permis în trecut să-şi asume independența economică. Odată cu explorarea monoparentalității, contextul familial s-a deteriorat, ceea ce a condus la deficiențe emoționale şi financiare.

Spre exemplu, Geta (37 de ani), căsătorită de 8 ani cu tatăl biologic al copilului, avea la momentul monoparentalității dificultăți financiare, generate de eşecul afacerii familiale pe care o începuse cu soțul său. După naşterea copilului al doilea, necesitățile familiei au sporit substanțial, accentuând criza pe care o trăiau. După puțin timp, bărbatul a început să consume sistematic băuturi alcoolice şi a devenit foarte agresiv şi violent. Geta a fost nevoită să-l părăsească şi să-şi asume responsabilitatea de îngrijire a propriilor copiii, fiind susținută de către frate şi părinți. Laura (42 de ani), trăia în chirie cu fata – de 13 ani şi băiatul – de 17 ani la momentul anchetei, a luat decizia de a-şi părăsi căminul conjugal, întrucât de mulți ani era victima violenței conjugale deosebit de grave. Întrucât comportamentele agresive ale partenerului său, cu care era căsătorită de 12 ani, o îngrozeau din ce în ce mai mult, Laura a fugit cu fetița şi băiatul său de un an, părăsind orașul unde locuia pentru a veni la Chişinău şi, astfel, de a se îndepărta cât mai mult de partenerul său. În această

situație, ea nu mai avea sursele financiare necesare traiului, fiind nevoită să facă apel la familia de origine pentru a depăşi criza.

În opinia experților, la începutul episodului monoparental, aceşti părinți trăiesc o profundă criză de natură economică şi psihologică, ce este, însă, depăşită după câteva luni, timp în care fac apel la o soluție extrafamilială. Această precaritate economică şi emoțională contribuie la o definire negativă a situației, copleşite de problemele cu care se confruntă, aceşti părinți au o opinie negativă despre monoparentalitate, exprimând planuri de recompoziție familială pentru un viitor îndepărtat.

Monoparentalitatea de risc. Episodul monoparental apare târziu în cadrul traiectoriei familiale, la vârsta de peste 35 de ani. De-a lungul traiectoriei familiale, s-au evidențiat, cel puțin, două episoade monoparentale. Mamele din această categorie au mai mult de patru copii, care provin din mai multe relații conjugale de durată – este tipul la care se înregistrează natalitatea cea mai ridicată (peste 3 copii), toți copii fiind doriți în cadrul familiei. Episodul monoparental poate fi generat de divorț sau abandonul soțului, clasându-le într-o situație precară şi de lugă durată. Pentru aceste mame, problemele sunt determinate de natalitatea sporită, nevoile familiei fiind multiple şi imposibil de satisfăcut în condițiile în care familia are un singur aducător de venit.

De asemenea, părinții din această categorie sunt persoane cu un nivel de şcolarizare redus, ceea ce nu le permite accesul la meserii bine remunerate. Toate aceste mame lucrează ca femeie de serviciu sau muncitoare, îmbinând dificil munca şi creşterea copiilor. Aceste mame îşi descriu situația cu termenul „ipsuri şi nevoi", dar exprimă o mare capacitate de adaptare la situație şi de a găsi soluții de ieşire din criză.

Ilustrativ este cazul Elenei (38 de ani), care are şapte copii, pe care îi creşte cu dificultate din veniturile sale de dereticătoare. Din cauza lipsei mijloacelor financiare şi a problemelor cu reprezentanții instituțiilor de învățământ, copiii cu vârsta cuprinsă între 6 şi 18 ani frecventau şcoala ocazional. Elena locuia cu cei şapte copii în două camere, sumar mobilate, şi lipsite de dotări minime ,având în îngrijire şi pe mama sa grav bolnavă.

În opinia experților, astfel de cazuri, extrem de grave, pun în evidență lipsa unor măsuri, țintite spre categoriile în dificultate, măsuri ce ar trebui să susțină părinții în efortul de a asigura un nivel de trai minim, prevenind, totodată, riscul de abandon. În acest caz, gravitatea situației este amplificată de absența rețelelor familiale de suport, care, într-o serie de alte cazuri, preiau o parte din responsabilitățile parentale şi furnizează servicii ce facilitează buna funcționare a menajului monoparental.

Monoparentalitatea neprevăzută. Episodul monoparental poate fi situat în orice moment al traiectoriei familiale. Monoparentalitatea este generată de divorț sau decesul unuia dintre soți. Acest tip se caracterizează printr-un patern matrimonial stabil: părintele a avut o singură relație conjugală de durată, căsătoria ia sfârşit prin divorț sau decesul soțului (soției). Monoparentalitatea este impusă, trecerea de la viața de familie foarte valorizată la monoparentalitate, fiind trăită dificil. Cu

toate acestea, stabilizarea situației monoparentale este relativ rapidă, datorită faptului, că părinții au resurse economice şi culturale variate şi peste medie. Părinții din această categorie au o situație economică stabilă, având studii superioare şi ocupații bine remunerate (afaceri proprii, salarii impunătoare). Pentru aceştia, criza, la momentul de debut a monoparentalității, este, exclusiv, de ordin afectiv, datorită concepției pe care o au despre familie, pe care o consideră indisolubilă şi mai presus de interesele individuale. Dacă la începutul monoparentalității întregul echilibru familial e bulversat, după aproximativ doi ani situația se stabilizează şi va fi perpetuată, probabil, până la sfârşitul traiectoriei familiale, aceşti părinți nemanifestând nici un plan de recompoziție familială. În special, pentru cei care episodul monoparental e inaugurat de divorț, acesta ocazionează conflicte violente între soți – în privința tutelei copilului. Copilul, la vârsta adolescenței (14-16 ani), suportă greu tensiunile din familie, cu atât mai mult cu cât e în centrul disputelor dintre părinți.

Cel mai evident este cazul lui Ion (45 de ani), văduv , soția a decedat fiind bolnavă de cancer, a rămas cu fiica sa Alexandra de 12 ani. De la început au suferit foarte mult, însă, cu timpul s-au resemnat. Au fost compătimiți şi susținuți spiritual de familia extinsă, apoi s-au obişnuit, dar soția şi mama le lipseşte până în prezent. La moment, Alexandra absolveşte liceul şi se pregăteşte de facultate. Relațiile dintre tată şi fiică sunt bazate pe îngrădire şi stimă reciprocă. Ion nu doreşte să se recăsătorească, este convins, că nimeni nu poate să-i înlocuiască soția.

Ceea ce se remarcă şi în acest caz, ca şi în cazul monoparentalității stabile şi durabile, este faptul, că părinții, care adoptă această traiectorie, au un profil socio-cultural bine definit: dețin numeroase surse care le permit stabilizarea situației economice şi un nivel de trai sporit (studii superioare, vârsta adultă la naşterea copilului etc.), adoptă modelul familiei cu unul sau doi copii.

Spre deosebire, însă, de mamele care adoptă încă la începutul traiectoriei monoparentalitatea, părinții, care corespund tipului tardiv, au avut o secvență matrimonială stabilă, trecerea de la familia nucleară la monoparentalitate având loc târziu şi dificil.

În opinia experților acest tip de monoparentalitate este însoțit de o tragedie, în care sunt implicați şi copiii cuplurilor, reuşind pe plan financiar, ei fac parte din categoria celor foarte asigurați, dar şi asigurați au nevoie de reabilitare psihologică, înțelegere şi afecțiune din partea familiei de origine.

Monoparentalitate dorită. În acest tip, epizodul monoparental este planificat acceptat şi dorit de la bun început. Debutul familial este monoparental, reprezentat prin exclusivitate de mame singure în vârstă de peste 30 de ani. De regulă, copilul este născut „pentru sine", fără speranțe de a se mai căsători, femeile conştient nasc copii, ştiind că nu vor conviețui cu tatăl biologic al copilului. În asemenea situații partenerul deține rolul de amant şi are deja o familie. Tot din această categorie fac parte şi femeile care au trăit situații dificile şi dramatice ale primei dragoste şi refuză să se mai căsătorească. Aceste situații sunt lipsite de violențe, abuzuri şi certuri, precum şi de rezistență sau negativitate din partea părinților sau rudelor apropiate. Din contra, părinții, îngrijorați de

singurătatea fiicelor, cu bucurie se implică în procesul educativ al nepoților. Monoparentalitatea, apare în urma cugetării şi raționalizării femeilor mature, care doresc să fie mame şi nu soții.

La momentul explorării monoparentalității, mamele singure au un profil socio-cultural bine determinat: studii superioare, vârstă adultă, resurse financiare suficiente, cel puțin pentru perioada concediului de maternitate, loc de muncă stabil şi locuință, dar nu-şi fac iluzii în privința unei căsnicii reuşite, cu cât vârsta este mai mare cu atât posedă mai puține şanse de a se căsători. De aceea, aceste familii reprezintă situația unei monoparentalități permanente.

Maria, 34 de ani, avocat, s-a îndrăgostit de un tânăr de 23 de ani, relația de dragoste a durat jumătate de an. Tânărul fiind absolvent al universității şi dintr-o familie cu un statut social înalt, era, inițial, convins, că posibilitatea unei căsătorii se exclude din relația de dragoste. Maria, având un nivel de trai decent, descoperind că este însărcinată, n-a ezitat nici o clipă: „Eu voi deveni mamă cu orice preț" – acestea au fost primele gânduri. Tânărul, aflând de sarcină, a pus condiția: „Eu sau el, nu voi recunoaşte niciodată acest copil" şi a plecat. Însă, Maria se gândea deja la hăinuțe frumoase, pătuc cu dulăpioare şi gângurit zglobiu. Tânărul nu s-a mai întors, dar Maria, de doi ani, este mamă fericită. Familia de origine s-a conformat la decizia Mariei şi a depăşit sancțiunea opiniei publice, îndeplinind rolurile de bunici.

În opinia experților, acest tip de monoparentalitate, apărut odată cu emanciparea femeilor, reflectă opțiunea mamei singure de a avea un copil. În asemenea cazuri, toată responsabilitatea o suportă, tatăl biologic nefiind implicat în procesul socializării şi asigurării propriului copil. Considerăm că legislația trebuie ajustată şi la situații de acest gen, pentru că copilul are dreptul să-şi cunoască ambii părinți şi chiar să fie şi moştenitor al averii tatălui, chiar dacă tata nu a acceptat apariția lui.

În concluzie menționăm, că familiile monoparentale nu reprezintă o categorie omogenă, ci acoperă o mare varietate de situații familiale, care se încadrează într-o mare varietate de realitatea multiformă şi diversă. Întrarea în monoparentalitate nu antrenează permanent scăderea nivelului de trai şi, prin urmare, nu se asociază întotdeauna cu sărăcia, monoparentalitatea poate să nu afecteze nivelul de trai, care rămâne constant, deoarece părinții respectivi au o situație profesională şi economică stabilă (studii superioare, ocupații bine remunerate, locuri de muncă stabile) şi sunt bine integrați în rețelele familiale, care le acordă un sprijin substanțial pentru generarea situației.

În schimb, monoparentalitatea antrenează sărăcia şi scăderea drastică a nivelului de trai pentru anumite categorii de părinți singuri, în special mamele foarte tinere (sub 25 de ani); cu copii cu vârstă mică, cu mai mulți de 4 copii şi toți părinții slab dotați în resurse economice şi respinşi de familia de origine (părinți izolați). În aceste cazuri, ruptura uniunii conjugale antrenează un sever dezechilibru familial, plasând aceşti părinți într-o situație de precaritate economică şi dependență de suportul exterior (instituții, familie, cunoştințe).

Izolarea de rețelele familiale contribuie la accentuarea şi perpetuarea crizei, în timp ce acceptarea de către familie a situației monoparentale facilitează depăşirea crizei. Precaritatea economică este amplificată de faptul, că, în condițiile tranziției la economia de piață, un singur venit mediu nu este suficient pentru a asigura traiul unei familii cu un copil minor; necesitățile familiei nu pot fi satisfăcute dacă sunt acoperite de către o singură persoană, care susține familia cu venit.

Pe lângă toate aceste elemente de risc, se adaugă absența unor politici sociale şi familiale structurate şi orientate spre categorii speciale. Lipsa unor seturi de măsuri de susținere pentru părinții în dificultate (programe flexibile de lucru, creşe, grădinițe, şcoli cu program prelungit, alocații pentru familie monoparentală etc.) agravează riscurile de sărăcie şi abandon şi contribuie la perpetuarea crizei pe care aceşti părinți o trăiesc.

Cercetarea prezentată reflectă câteva elemente necesare înțelegerii unui proces actual, acela de transformare a familiei, pornind de la analiza unui fenomen particular – extinderea monoparentalității în Republica Moldova. Această analiză nu-şi propune să dea răspunsuri definitive la un subiect atât de vast, ci să deschidă un câmp de dezbatere şi reflecție ce vizează întreaga societate. În ce măsură legislatorul poate codifica transformările practicilor familiale, astfel, încât să dea un răspuns apropriat schimbării pe care acestea o presupun şi care afectează însăşi concepția despre căsătorie, familie şi cuplu?

3. 2. Efectele monoparentalității asupra socializării copiilor

Dintre toate formațiunile sistemului social al copilului, familiei îi revine rolul dominant. Anume familia părintească este institutul important al socializării copilăriei timpurii, perioadă când copilul este maxim receptiv [128].

Socializarea copilului presupune întreaga perioada pe care copilul o petrece în familia sa până la atingerea vârstei adulte. Printre aceste modalități se numără şi procesul de ,,includere", adică transformare a copilului din organism biologic în membru al comunității. Familiile realizează schimbările sociale prin adaptare continuă a comportamentului personal şi promovarea acestuia prin socializarea copiilor la noile condiții. În aceste condiții, mama este forța progresivă de anticipare şi modelare a viitorului în care vor trăi copiii şi pentru care ei trebuie să se pregătească. Acțiunile, interesele şi dorințele unui copil încep a fi dirijate prin norme şi valori morale. Copilul conştientizează locul său în sistemul de relații cu adulții (părinții), la această vârstă activitatea părintelui devine dominantă [192, pag.159-171].

Sociologii susțin, că comportamentul nu este altceva decât un set de mijloace prin care indivizii înregistrează schimbările în mediul social. În toate studiile contemporane, efectuate asupra dezvoltării copiilor în condiții diferite sociale, se menționează importanța familiei, a mamei în evoluția favorabilă a acestui proces. Importanța familiei este determinată de condițiile care sunt în interesul ei, create pentru dezvoltarea copilului, pentru însuşirea experienței sociale. Particularitățile cele mai importante ale educației în familie constau în caracterul emoțional, care are la bază sentimentele de rudenie (4, pag.342).

Monitorizarea familiei demonstrează, că relațiile dintre părinți şi copii au suferit modificări, care influențează sentimentul de siguranță – unicul care permite copilului să se emancipeze şi să-şi dobândească personalitatea (P. Osterrieth, a.1973). Sentimentul dat depinde de următoarele condiții: protecția influențelor din afară, satisfacerea necesităților elementare (hrană, îngrijire, tratament etc.), coerența şi stabilitatea cadrului de dezvoltare, adică a familiei integre etc. [98, pag.116].

Într-o familie, cât timp copilul este îngrijit şi protejat de un singur părinte, sentimentul de siguranță nu este perceput integral. Studiile de psihoanaliză (Freud A., a.1952) demonstrează ştiințific efectele traumelor ce afectează grav copilul: separarea de părinte (părinți), condiții neadecvate de creştere şi educație, iar cercetările necesităților copilului legate de hrană, adăpost, educație, de a fi acceptat şi apreciat denotă, că familia este responsabilă şi menită să satisfacă toate aceste nevoi [52].

Deoarece cazul special al familiei monoparentale nu e obligatoriu sa pornească în analiză, de la prejudecata insuccesului asigurat. Diada copil – părinte prezent va cuprinde pentru totdeauna triada părinte absent – copil – părinte prezent. Dar din transferul angajamentelor, uneori uitate de un părinte, se poate naşte o problemă. Astfel, de-a lungul vremii au existat mai multe concepte privind

particularitățile copiilor din familiile monoparentale, mentalitățile fiind acelea ce au susținut părerile contradictorii. Unii cercetători sunt de părerea, că copiii se dezvoltă mai bine într-o familie de tip nuclear, decât în cadrul uneia cu un singur părinte, în timp ce alții afirmă contrariu.

Conform lui Mc Lanahan & Sandefur (a.1992), venitul scăzut constituie un mare dezavantaj pentru aceştia. Alte dificiențe ar putea fi: îngăduirea parentală inadecvată, lipsa atenției cuvenite din partea părintelui, nivel scăzut de instruire. Cercetările efectuate referitoare la consecințele suportate de către copiii socializați într-o familie monoparentală, au evidențiat aspectele negative. De exemplu, copii pot suferi depresii puternice şi pot fi stresați în plan emoțional, pot avea un comportament nepotrivit la şcoală, pot întâlni dificultăți de însuşire a materiei şcolare şi pot fi forțați să preia responsabilități de adult. Ajunşi la maturitate, aceşti copii vor avea tendința să-şi formeze la rândul lor astfel de familii, vor avea realizări materiale şi profesionale scăzute şi pot avea dificultăți de formare a unor relații de durată cu partenerii. În esență, „copiii care cresc într-o familie cu un singur părinte biologic trăiesc mai rău, în general, decât cei crescuți de ambii părinți, care locuiesc împreună, indiferent de rasa şi mediul educațional al acestora, indiferent de faptul, că părinții sunt sau nu căsătoriți când se naşte copilul şi indiferent de faptul, că părintele care locuieşte cu el se recăsătoreşte sau nu" [83, pag. 309-319].

Alți cercetători au descris o serie de tendințe alarmante, care sunt, cel puțin, statistic, asociate lipsei tatălui. După părerea lui Mitchell Pearlstein, „70% dintre copiii aflați în instituțiile statului provin din familiile fără părinți sau cu un părinte", că „60% dintre violatorii americani au crescut în cămine, fără tată", că „80% dintre adolescenții din spitalele de psihiatrie provin din familii destrămate", că „trei din patru sinucideri ale tinerilor apar în casele din care lipseşte un părinte" şi că „72% dintre criminalii adolescenți au crescut fără tată" [142, pag. 63]. Barbara Defoe Whitehead adaugă o altă dimensiune imaginii, afirmând că „22% dintre copiii din familiile cu un singur părinte vor trece în timpul copilăriei, vreme de 7 ani sau mai mult, printr-o perioadă de sărăcie în comparație cu doar 2% dintre copiii cu doi părinți". Ea notează faptul, că: „doi din trei copii din familiile cu un părinte sunt mai dispuşi la probleme emoționale şi de comportament decât cei din familiile cu doi părinți" [142, pag. 87].

În timp ce alți cercetători din domeniu psiho-sociologic au combătut ipoteza care afirmă, că copiii care provin din familii dezorganizate sunt mai uşor expuşi riscului de a deveni delicvenți potențiali. James Wilson şi Richard Herrnstein, în a.1994, au efectuat o serie de cercetări privind relația dintre criminalitate şi ceea ce se numea în anii '70 ai sec.XX, „familii destrămate". Autorii intenționau să găsească o legătură între cele două variabile: copii crescuți în familii cu un singur părinte şi riscul de a comite, mai târziu, delicte. Însă, nu au dat decât de constatarea bine cunoscută, că cea mai mare parte a bărbaților, aflați în închisori, proveneau din familii dezbinate, dar în acelaşi timp, ei aveau părinți care comiseseră delicte şi veneau din medii sociale sărace şi minoritare.

Datorită faptului, că aceşti factori erau interconectaţi, nu putea fi clar dacă structura familială în sine avea un efect independent de temperament, instruire, nivel de trai şi circumstanţe [92, pag. 60-61].

Familiile monoparentale constituie o populaţie în continuă creştere. Multe dintre cercetările iniţiate se axează pe dezavantajele copiilor, pentru că nu sunt susţinuţi să devină mai puternice. În acest sens, util ar fi să se centreze pe ce are mai bun şi să devină eficientă. După părerea lui Stephen Atlas, autorul cărţii „Părinte unic», „dacă familiile cu părinte unic sunt dornice să lupte pentru ele şi primesc ajutor când au nevoie, există 7 avantaje pentru copii şi părinţi». După parerea lui, primul avantaj ar consta în reducerea tensiunii instituită anterior, în perioada de criză şi creşterea solidarităţii familiale. Al doilea ar fi acela, că părintele unic are o mai mare flexibilitate în planificarea timpului pe care-l petrece cu copiii săi, nefiind nevoit să se mai raporteze şi la dorinţele partenerului. Al treilea – familiile date pot interacţiona mai mult, pot aborda problemele dintr-o perspectivă comună, de lucru în echipă, fiind, astfel, posibilă instituirea unor „consilii de familie», la care copiii sunt implicaţi direct în luarea deciziilor. Al patrulea – creşterea de unul singur a unui copil oferă multe provocări, ce reprezintă oportunităţi pentru dezvoltare, maturizare. Părinţii, aflaţi într-o asemenea situaţie, au nevoie să-şi dezvolte noi abilităţi şi să înveţe mai multe, devenind, astfel, mai puternici. Al cincilea – copiii îşi îmbogăţesc experienţa, părintele singur influenţându-l în mod diferit. Al şaselea – cei din jurul părintelui unic –comunitatea îi oferă sprijinul. Al şaptelea – tinerii, copiii se simt valorizaţi mai mult, pentru că sunt membrii de bază, care contribuie la bunăstarea familiei lor [1, pag. 68].

Mulţi dintre părinţii unici, care au „supravieţuit" cu succes aceste încercări, au mărturisit, că au reuşit prin: acceptarea responsabilităţilor; devotamentul total faţă de familie; comunicare; o modalitate bună de a conduce activităţile casei; respingerea cu tărie a sentimentului de vină, potrivit căruia ei sunt culpabili pentru că nu au putut oferi un cămin model copiilor lor; încetarea tendinţei de a se victimiza; atitudine tolerantă faţă de copii; încercarea de construire a unei noi relaţii cu un alt partener; instituirea unei reguli, conform căreia măcar o dată pe săptămână să-şi acorde timp şi pentru ei; încurajarea relaţiei dintre celălalt părinte şi copii; menţinerea ritualurilor, a tradiţiilor; abordarea unei atitudini pozitive faţă de noile provocări [1, pag.30].

În literatura de specialitate este menţionată situaţia copiilor familiilor monoparentale, apărute în urma divorţului şi a celor născuţi de mame adolescente, ca fiind deosebit de dificilă şi precară. Copiii sunt puternic afectaţi de schimbările din anturajul familial ce au loc înainte sau în timpul divorţului, care este însoţit de certuri frecvente, violenţe şi abuzuri. Astfel, odată cu separarea părinţilor, copiii se confruntă cu o mulţime de probleme, aşa ca: dorul de celălalt părinte, când sunt mici se învinovăţesc pentru divorţul părinţilor; alţii încearcă, într-un mod disperat, să-i împace, sunt trişti, se plâng, unii dezvoltă comportamente negative. Există 4 categorii mari de explicaţii pentru rezultatele negative ale copiilor, care au trecut prin experienţa divorţului părinţilor.

1. Sărăcia sau chiar reducerea substanţială a resurselor financiare, care adesea soldează cu un divorţ, reprezintă una dintre cauzele principale ale problemelor copiilor. Părintele custode are dificultăţi, lucrând mai multe ore pentru a se putea întreţine. Întoarsă acasă, se simte obosită şi mai puţin dispusă să-i acorde atenţie copilului. În consecinţă, copiii mamelor divorţate, care sunt sărace sau nesigure, din punct de vedere financiar, primesc mai puţină atenţie, îndrumare, încurajare şi afecţiune, decât cei de vârsta lor. Sunt mame incapabile, dintr-o serie de motive, să monitorizeze activitatea şcolară a copiilor săi, succesul ori insuccesul acestora. În afara şcolii, copiii pot fi singuri acasă, cu alţi copii, nesupravegheaţi sau chiar pe străzi. Sunt cei implicaţi în acte de delincventă juvenilă sau în relaţii intime prea timpurii. De aceea, dacă am încerca să eliminăm sau să reducem semnificativ sărăcia, consecinţele divorţului nu i-ar mai afecta atât de puternic pe copii.

2. Divorţul creează o serie de factori de tensiune pentru părinţi, în special pentru custode, căruia îi este foarte greu să depăşească situaţia, dacă este sărac. Aceste influenţe nefaste reduc timpul petrecut de părinte cu copilul, marchează negativ modalităţile de manifestare a afecţiunii, cresc instabilitatea parentală, permit etalarea unei mai mari durităţi sau, din contră, o permisivitate exagerată din partea adultului. După divorţ, mulţi părinţi eşuează în a-şi îngriji copiii, nu le oferă un program stabil, un adăpost departe de tensiunile externe. Confruntaţi cu nevoile proprii de viaţă socială şi companie a adulţilor, mulţi părinţi divorţaţi devin adesea „amicii» copiilor lor şi abdică de la responsabilităţile parentale. Astfel, acestor adolescenţi le lipsesc îndrumările şi autoritatea părinţilor.

3. Mulţi părinţi divorţaţi sunt atât de împovăraţi emoţional şi financiar, încât devin, cel puţin temporar, depresivi, în timp ce alţii iniţiază o căutare disperată a unui nou partener, care-i face mai puţin disponibili pentru copiii lor şi nu le permite să răspundă copiilor pe măsura aşteptărilor acestora.

4. Părinţii care continuă să se certe şi să abuzeze verbal unul de celălalt în faţa copiilor, după divorţ, cauzează o tensiune enormă acestora. Ei sunt întotdeauna afectaţi de dezacordurile dintre părinţi, fie în timpul unei căsnicii, fie după divorţ. Conflictul parental poate determina depresia, ostilitatea, agresivitatea şi alte comportamente nepotrivite pentru copiilor. Mai mult decât atât, un asemenea conflict constituie un model de rol disfuncţional pentru ei. Copiii învaţă, că neînţelegerile pot fi rezolvate numai prin „luptă». Această lecţie induce consecinţe negative asupra viitoarelor lor relaţii, inclusiv cea maritală [1, pag.122].

Furstenberg, în a.1991, afirma: „Majoritatea copiilor afectaţi de divorţ prezintă probleme comportamentale înainte de divorţul propriu-zis. Acesta doar le intensifică. Temperamentul adolescenţilor şi factorii familiali solicitanţi cu care se confruntă reprezintă alte forţe care afectează modul în care se manifestă aceştia într-o situaţie de divorţ. Adolescenţii, cu temperamente dificile, se comportă diferit de cei cu o fire mai liniştită. În ceea ce priveşte factorii familiali stresanţi, fiecare situaţie de divorţ diferă. Ele se deosebesc în funcţie de problemele existente şi de metodele

de a le depăşi. Datorită acestor circumstanţe diverse, adolescenţii posedă atitudini negative faţă de întreaga situaţie şi de cei implicaţi" [60, pag. 69] .

Consecinţele parentalităţii timpurii se răsfrâng negativ în relaţia părinte-copil. Se atrage atenţia asupra relaţiilor distorsionate, abuzive şi nesatisfăcătoare, din punct de vedere emoţional, cu copiii. În studiul efectuat de către Lissovoy rezultă serioase carenţe informaţionale atât ale taţilor, cât şi ale mamelor adolescente, cu privire la cunoaşterea şi anticiparea vârstelor la care vor avea loc progrese comportamentale din partea copilului, ceea ce are implicaţii majore în abilitatea acestor părinţi de a oferi o îngrijire copilului calitativă. Ei se vor ghida în comportamentul parental, după impresii eronate privind stadiile de dezvoltare ale copilului şi vor emite pretenţii, expectaţii şi sancţiuni necorespunzătoare copilului. Autorul citat remarcă în comportamentul părinţilor adolescenţi: nerăbdarea, insensibilitatea şi înclinaţia de a folosi pedeapsa fizică drept mijloc de educaţie. Plânsul la copil este citat drept cel mai important factor de iritare la părinţi. Aceste atitudini şi comportamente se accentuează negativ, odată cu trecerea timpului, în special. la taţi, părinţi, devenind tot mai frustraţi şi decepţionaţi de viaţa lor. Aceasta demonstrează clar că lipsa maturităţii psihologice a părintelui devine un factor de risc important în dezvoltarea personalităţii copilului. Consecinţele privind copilul părinţilor adolescenţi se referă la expunerea acestuia unui risc biologic şi psihologic mai mare decât al copilului născut de mame adulte. Astfel, la mamele adolescente, rata crescută a naşterii premature şi greutatea scăzută a copilului la naştere (Baldwin şi Cain, a.1980), confirmă această afirmaţie. De asemenea, rata mortalităţii la copiii născuţi de adolescente o depăşeşte rata copiilor născuţi de mamele peste 20 de ani.

Copiii mamelor-adolescente prezintă, frecvent, şi alte caracteristici:

- scoruri semnificative scăzute la testele de inteligenţă şi la alte criterii ale funcţiilor cognitive;
- probleme de comportament, în special la sexul masculin;
- o probabilitate mai mare de a deveni părinte-adolescent în viitor;
- tendinţă mai mare la repetenţie şcolară şi dificultăţi în procesul de învăţare;
- tendinţa de a fi etichetaţi drept „înceţi» (retardaţi) în procesul de dezvoltare, în special la sexul masculin;
- probabilitate sporită de a avea experienţa unui patern familial deficitar [92, pag. 71].

Conform studiilor efectuate în Republica Moldova, copiii din familiile monoparentale reprezintă categoria social defavorizată şi este încadrată în grupa socială de risc mărit. Ei se expun unui risc mai mare al sărăciei în comparaţie cu restul populaţiei. Deosebit de vulnerabili sunt copiii mici care trăiesc în localităţile rurale. Mai mult de o treime de copii din gospodăriile monoparentale trăiesc în sărăcie absolută [242].

Dificultăţile de ordin financiar constituie cauza principală a nefrecventării şcolii de către copiii din familiile sărace, „nota privind politica educaţională din Moldova", elaborată de Banca Mondială, estimează circa 36% de copii ce nu frecventează, din care 21% sunt copii din familii

monoparentale cu 2 şi mai mulţi copii. Lipsa echităţii între grupurile de venit este deosebit de acută la grupul de vârstă 3-6 ani, unde rata de şcolarizare pentru copiii din familiile monoparentale sărace constituia doar 33% în a.2006 faţă de 76% a copiilor din familii nucleare cu un venit mediu. Ratele de şcolarizare sunt mult mai reduse pentru familiile din zonele rurale faţă de cele urbane, fiind cele mai reduse pentru familiile monoparentale cele mai sărace care locuiesc în zonele rurale. Copiii care nu frecventează instituţiile preşcolare îşi încep studiile primare deja cu o anumită întârziere. Aceasta le creează dezavantaje chiar de la început şi duce la o performanţă mai redusă la matematică şi abilităţile de citire, punând în pericol şansele lor de a continua studiile la nivel superior. Numai 32,6% din copiii acestora frecventează instituţiile de nivel preşcolar, 3,5% – nivelul secundar şi doar 3% din grupul cu cea mai mare vârstă sunt şcolarizaţi în instituţii de învăţământ superior [203].

O problemă importantă reprezintă starea sănătăţii adolescenţilor. În Republica Moldova, ţigara şi alcoolul sunt adesea asociate cu tinerii. Participanţii la Forumul Copiilor şi Tinerilor din Moldova „O lume mai bună pentru copii» din aprilie 2002 au menţionat, că fumatul, consumul de alcool şi de droguri, maladiile sexual-transmisibile, igiena personală nesatisfăcătoare şi subnutriţia sunt principalele probleme care prejudiciază sănătatea generaţiei tinere.

Medicii susţin, că modul de viaţă al membrilor din familia completă se deosebeşte esenţial de cel al membrilor din familie incompletă. Anume aceste deosebiri determină factorii principali de risc pentru sănătate: fumatul, consumul de alcool, drogurile, neadresarea la medic în caz de boală, autotratamentul. În familiile incomplete fumează 26% din numărul adolescenţilor, în cele complete doar 13,9%. Consumul de alcool este, practic, acelaşi, alcătuind 37,3% în familiile complete şi 39,69% – în cele incomplete [100, pag. 213-214].

Un alt studiu, efectuat de Centrul de Cercetări medicale şi Socio-Demografice ale Familiei al AŞM, privind metodele de educaţie în familie, demonstrează, că majoritatea părinţilor nu folosesc pedeapsa fizică în scopuri educative, apelându-se la metoda convingerii (96,5%). Însă, raportul pedepselor fizice şi al celor morale în familiile complete este de 3,5 ori mai mic decât în familiile incomplete (2,2% şi 7,6%). Copilul este maltratat fizic în familia incompletă de două ori mai frecvent (3,05%) decât în cea completă (1,5%) [100, pag. 216].

Pauperizarea populaţiei şi lipsa oportunităţilor de acces la servicii educaţionale în cadrul comunităţii pentru copiii din familiile monoparentale considerabil reduce şansele acestora de a obţine pe viitor un nivel de trai decent. Astfel, se formează un cerc vicios pe care părinţii, în circumstaţele actuale, nu sunt în stare să-l depăşească singuri.

Copiii familiei monoparentale învaţă de mici ce înseamnă inegalitate socială. În cadrul investigaţiei sociologice, părinţii singuri au apreciat modul în care sunt trataţi copiii lor în instituţiile de învăţământ (tab. 3.2.1.).

Tabelul 3.2.1.

Aprecierea de către părinți a modului în care sunt tratați copiii în instituțiile de învățământ, (%)

Funcțiile	Familia monoparentală maternă	Familia monoparentală paternă	Media pe eşantion
Tratați în mod egal	32%	23%	27,5%
În funcție de starea materială	18%	19%	18,5%
În funcție de poziția socială a părinților	15%	17%	16%
După meritul şi purtarea copilului	19%	20%	21,5%
După cunoştințe	16%	20%	18%

Sursa: Studiul „Probleme sociale ale familiei monoparentale", 2005-2007. Eşantion–850 respondenți.

Conform tabelului 3.2.1., 27,5 % din părinți consideră, că copii sunt tratați în mod egal la şcoală. Distribuția răspunsurilor în funcție de capul familiei scoate în evidență, că doar 23% din tați consideră, că copii lor sunt tratați ca echitabili la şcoală. De aceeaşi părere sunt 32% dintre mame. Poziția materială şi socială contează în relația copil – profesor pentru 33% de familiile monoparentale materne şi, respectiv, 36% pentru familiile monoparentale paterne. 1/3 din părinți consideră, că copii sunt apreciați după merit şi purtarea lor şi doar 18% – după cunoştințe. Rezultatele investigației relevă faptul, că, în unele cazuri, şcoala tratează copilul în mod neobiectiv şi, prin urmare apartenența la un anumit grup social predetermină atitudinea față de el.

Bunăstarea materială a familiei monoparentale deține o pondere decizională în procesul de socializare a copilului. Poziția socială a familiei monoparentale şi starea ei materială determină realizarea copilului în viitor şi prestigiul social. Cu cât statutul social-economic al familiei monoparentale este mai înalt, cu atât copiii îşi autoapreciază posibilitățile pentru viitor. Şi din potrivă, cu cât mai mult familia monoparentală este afectată de lipsuri, cu atât copiii sunt mai nesiguri de propriile forțe şi de viitorul său. După cum relevă rezultatele studiului, copiii din familiile monoparentale vulnerabile sunt predispuşi spre înfrângere în concurență cu copiii din familiile celelalte, în ceea ce ține de afirmarea capacităților acestora.

Dezvoltarea personalității copilului din familie monoparentală, precum şi socializarea acestuia, în mai mare măsură, depinde de influența factorilor informali. Părintele singur, fiind suprasolicitat de activitățile economice, adesea, nu acordă atenția necesară copilului, astfel, acest gol este suplinit de mediul social informal în care activează copilul. Părinții singuri au fost întrebați: ce fel de activități extracuriculare (tab. 3.2.2.) desfăşoară copiii lor?

Tabelul 3.2.2.

Activităţile extraşcolare a copiilor din familii monoparentale, (%)

Mediul de reşedinţă	Se joacă cu prietenii	Priveşte televizorul	Munceşte în gospodărie	Îngrijeşte de fraţi, surori	Frecventează diferite cercuri	Nu are alte ocupaţii
Rural	18%	16%	34%	27%	4%	1%
Urban	29%	32%	9%	10%	14%	4%

Sursa: Studiul „Probleme sociale ale familiei monoparentale", 2005-2007. Eşantion–850 respondenţi.

După cum se vede din tabelul 3.2.2., mediul de reşedinţă este cel ce determină extracuricularea activităţilor copiilor. Majoritatea copiilor din familiile monoparentale rurale sunt antrenaţi în procesul de muncă pe lângă gospodăriile casnice şi chiar în câmp (34%), copiii mai mari, deseori, sunt încadraţi în muncă în detrimentul studiilor. În timp ce copiii din localităţile rurale nu obişnuiesc se lucreze în gospodăriile sale, înregistrând doar 9%, această divergenţă se justifică prin modul de trai diferit şi activităţile ce le desfăşoară familiile monoparentale din localităţile rurale şi urbane.

Copiii din localităţile rurale completează funcţia educativă a părintelui singur, adesea copiii mai mari au grijă de cei mai mici, această activitate înregistrează 27%, pe când în localităţile urbane îngrijirea fraţilor şi surorilor mai mici constituie doar 10%, acest fapt se poate explica prin numărul mai mare de copiii în familiile monoparentale în localităţile rurale.

În localităţile rurale 16% dintre copii „privesc televizorul" şi 18% dintre copii se „joacă cu prietenii", iar pentru copiii din localităţile urbane aceste activităţi înregistrează cel mai mare procent, „privesc televizorul" 32% şi se „joacă cu prietenii 29%" de copii. Astfel, mass-media şi grupul de referinţă pentru copiii din familiile monoparentale joacă un rol important în procesul socializării, iar pentru copiii din oraşe constituie un rol decisiv.

Îngrijorător este faptul, că copiii care frecventează „diferite cercuri" din cadrul şcolii şi al instituţiilor de profil a acumulat doar 4% în localităţile rurale şi 14% – în cele urbane. Menţionăm, că frecventarea diferitor cercurilor sportive sau de creaţie este un eveniment foarte important, din punct de vedere educativ, în cadrul lor copii îşi dezvoltă talentele, îşi formează abilităţi de comunicare, învaţă să construiască relaţii de lungă durată cu semenii săi şi îşi petrec o parte a timpul liber sub supravegherea pedagogilor. În plus, copiii familiilor monoparentale, frecventând cercurile, au mai multă încredere în propriile forţe, nu au sentimentul fricii, mai uşor se încadrează în sistemul normelor şi cerinţelor sociale, devenind personalităţi pozitive. Procentul scăzut al copiilor din familiile monoparentale care desfăşoară astfel de activităţi poate fi explicat prin lipsa oportunităţii date în mediul rural şi fiind costisitoare pentru cele din localităţile urbane.

Un procent impunător de copii sunt lăsaţi în voia sorţii, adică „nu au alte ocupaţii" în mediul urban, 4%, în timp ce această opţiune a constituit 1% în mediul rural. De regulă, aceştia sunt copiii

din familiile monoparentale, a căror părinți duc un mod de viață antisocial şi nu îndeplinesc funcția educativă. Aceşti copii înregistrează rate scăzute de reuşită şcolară ce se finisează cu abandon şcolar, manifestă indiferență şi agresivitate, se încadrează uşor în activitățile delicvente şi devin persoane cu comportament antisocial.

Lipsa de eficiență a instituțiilor de socializare formale este completată de fluxul presant al surselor mass-media, care dispun de un arsenal important şi, în acelaş timp, negativ informativ: radioul, televizorul, filmele, ziarele, cărțile, aparatele video, casetele, CD-urile, internetul etc. În prezent, mass-media acordă modele suplimentare şi alternative de roluri, precum şi contribuie la formarea normelor şi valorilor sociale în rândul copiilor. Televiziunea şi internetul este un excelent mijloc de instruire, de lărgire a orizontului copilului, posibilitatea de a vedea locuri istorice, evenimente importante ce au loc în lume, pe de o parte, şi concomitent poate educa agresivitate, violență, viziuni distorsionate despre viață.

Potrivit studiului medical, realizat în SUA de un grup de savanți americani în frunte cu profesorul Universității din Columbia, Jefri Jhonson, pe parcursul anilor 1977-2002 în mai mult de 700 de familii din New-York ,violența şi agresiunea sunt provocate, practic, de tot ce se transmite la televizor: noutăți, programe sportive, publicitate şi chiar de emisiunile pentru copii, fără să mai vorbim de filme artistice. Conform datelor cercetătorilor, pe parcursul unei ore la televizor se produc de la 3 până la 5 acte de violență. În programele televizate, inclusiv filme cu desene animate, au loc de la 20 până la 25 astfel de acte. La posturile de televiziune „Nicolodion» şi „Kartuns», care prezintă doar filme cu desene animate, actele de violență constituie 75%. Aceste posturi de televiziune sunt privite de majoritatea copiilor din familiile monoparentale de la cea mai fragedă vârstă [100, pag. 220].

Luând în considerare faptul, că copiii familiilor monoparentale obişnuiesc să privească televizorul şi să navigheze prin internet în absența părintelui, copiii mai degrabă devin un produs negativ al televiziunii şi internetului. Agenții formali, cât şi cei informali ai educației sunt puşi în situația de a cultiva sublimul copiilor din familiile monoparentle, pentru a fi capabili de a selecta fluxul informațional de care au nevoie şi pe care trebuie să-l ignore.

Menționăm, că intensitatea socializării este maximă în copilărie. Fiind un proces interactiv de comunicare, socializarea presupune dubla considerare: modul personal de receptare şi interpretarea a mesajelor sociale şi dinamica variabilă a intensității şi conținutului influențelor sociale. Acest proces psiho-social de transmitere – asimilare a atitudinilor, valorilor, concepțiilor sau modelelor de comportare contribuie la formarea, adaptarea şi integrarea socială a copilului. Copiii instruiți şi sănătoşi vor deveni tineri adulți productivi, apoi părinți, adevărați „actori" ai dezvoltării durabile (216, pag. 9).

Familia monoparentală rămâne, dincolo de efectele pozitive sau negative, o opțiune, o alternativă, o realitate socială ce capătă consistență prin însăşi proliferarea ei. În aceste condiții,

pentru a obține succese în procesul de socializare, părintele singur ar trebui să dezvolte o rețea de resurse umane de încredere, în sensul că e bine să apeleze la familia sa extinsă, precum şi la serviciile sociale specializate, să încadreze copilul său în activități extracuriculare, să discute cu propriul copil în momentul în care acesta are nevoie, să fie sincer şi consecvent în comportament, să impună un model disciplinar şi să-l urmeze foarte strict. Copii trebuie să simtă o legătură neîntreruptă cu familia, având nevoie de afecțiune şi posibilitatea de a se afirma. Copii sunt cei în care trebuie de avut încredere şi cei care învață de la părinți a fi oameni.

3.3. Familia monoparentală în cadrul schimbărilor orientărilor valorice ale societății contemporane

Sfârşitul secolului XX a fost marcat de transformări globale în toate domeniile vieții sociale (economică, politică, spirituală), care au avut un impact semnificativ asupra evoluției institutului familiei, a valorilor, a normelor şi a comportamentelor din această sferă [100, pag. 58].

Cercetările empirice ale valorii constituie, şi în prezent, o preocupare majoră, deoarece valoarea semnifică standardele culturale, generează norme instituționalizate. Valoarea constituie o relația socială prin care comunitățile umane exprimă concordanța dintre lucruri, idei, fapte sau procese şi necesități sociale, condiționate istoriceşte [108, pag. 251-251].

Pentru studierea empirică a valorii au fost create scheme de „orientări de valoare". De exemplu, T. Parsons (a.1937) elaborează un model de cinci orientări de valoare, care cuprinde direcțiile majore ale comportamentului uman: afectivitatea - neutralitatea afectivă; orientări spre sine – orientare spre colectiv; universalism – particularism; calitate – realizare; specificare – difuziune. Valorile nu pot fi observate de sine stătător, de aceea un alt model se centrează mai mult pe relațiile sociale pe care le promovează individul în societate. Acest model conține trei orientări ale valorilor şi a fost creat de C. Klachohn (a.1951) ce se referă la om – natură; om – om; om – valoare.

În viziunea lui P. Andrei (3, pag.155-186), valorile puse în circulație în literatura de specialitate pot fi grupate: în dependență de valabilitatea acestora: valori relative sau absolute, subiective şi obiective; după criteriul calității: valori scopuri, valori efecte; în funcție de subiect: valori proprii (egocentrice), valori străine (altrocentrice). Valorile se referă la stările sau modurile de acțiune considerate a fi dezirabile, deținânde au un rol esențial în orientarea acțiunilor umane, în stabilirea obiectivelor şi scopurilor de atins, a strategiilor, a metodelor şi căilor de acțiune.

După cum observăm, valorile, interesele şi atitudinile reprezintă dimensiuni importante ale personalității. Este necesar de a face distincție (B. Egeland, a.1984) între valorile potențiale (totalitatea valorilor proprii unei persoane) şi valorile exprimate (opțiune în mod deschis, comportamentele verbale sau acționale). Prin raportarea lor la capacitatea de a determina comportamentele, valorile se clasifică în operative, cu o prioritate ridicată de a genera un comportament manifest şi intenționale, care au o probabilitate mică de a fi transformate în reacții comportamentale.

Prin urmare, C. H. Cooley precizează, că „simțul şi sentimentul valorii" sunt împrumutate de individ chiar de la grupul primar, „astfel că agresarea acestui grup este cel mai adesea îndreptat ca o agresare a sinelui". Omul devine ființă socială grație „grupului primar", „sentimentului noologic primar". În viziunea lui C. H. Cooley, familia, grupul de joacă al copiilor, vecinătatea, comunitatea

vârstnicilor sunt „instituții universale” şi prezintă „răsadnița națiunii umane”. Cele mai influente sunt familia şi vecinătatea (29, pag.75-83).

Deci, valorile sunt un izvor de menținere a comunității umane şi joacă un rol deosebit de important în viața comunității. Multiplele schimbări prin care a trecut societatea noastră au acutizat la maximum criza de valori în societate.

Este adevărat, că familia a dezvoltat forme de rezistență în fața intruziunii statului, în fața prăbuşirilor valorilor sociale brutale, ce au afectat tradiția seculară. Însă, procesele de industrializare masivă, asistența medicală gratuită, mobilitatea socială şi teritorială, modificarea relațiilor de proprietate devin componente fundamentale ale unei noi realități, căreia familia a încercat să-i facă față, modificându-şi modul de constituire, mărimea şi funcțiile.

Vom trece în revistă câteva din schimbările majore în evoluția familiei, a valorilor, normelor, comportamentelor din această sferă. Deşi prefigurau de la sfârşitul secolului trecut, aceste schimbări au avut loc cu precădere în ultimii 15 ani:

- Reducerea dimensiunii familiei prin restrângerea numărului de copii ai unui cuplu şi prin quasigeneralizarea familiei nucleare;
- Micşorarea dimensiunii familiei a provocat mutații importante în stilul de viață şi în comportamentele familiale;
- Modalitatea matrimonială, scăderea autorității parentale şi creşterea rolului individului în decizia privind momentului căsătoriei şi a alegerii partenerului. Deşi considerentele legate de avere joacă un rol mai puțin important, similitudinea statusurilor socio-culturale ale soților predomină în constituirea cuplurilor;
- Intrarea masivă a femeilor în componența populației ocupate a fost favorizată şi de ideologia oficială a egalității dintre bărbat şi femeie, dar şi de presiunile economice, deoarece salariul femeii nu este un simplu aditiv, ci o componentă esențială a veniturilor familiei. Femeia deține un rol nou în familie şi în societate;
- Distribuirea sarcinilor în gospodărie se modifică şi, deşi s-a spus că emanciparea femeii se reflectă, în primul rând, asupra ei (în condițiile menținerii unei distribuții tradiționale a rolurilor în menaj), totuşi, reglarea mecanismelor de supraviețuire şi adaptarea la criza de bunuri şi de timp a asigurat o împărțire relativ echilibrată a obligațiilor gospodăreşti în cadrul familiilor moldoveneşti.

În acest context, este important de amintit modul de răspândire şi de impunere al eticii protestante, ce atestă apariția unei familii noi în perioada de început a capitalismului. Sistematizată de B. Franklin şi conceptualizată de M. Weber, etica protestantă a fost un simptom şi un motor al schimbărilor sociale, propagată şi consolidată de către familie. Este posibil, ca în societatea moldovenească de astăzi să asistăm la apariția şi la răspânderea unei noi „etici” emanată din procesul de adaptare al familiilor la trecerea la economia de piață.

Erodarea valorilor tradiționale evidentă şi pătrunderea concepțiilor liberale, în ceea ce priveşte funcționarea familiei, este tot mai răspândită. Fapt ce ne permite să răspundem la întrebarea, dacă familia moldovenească este tradițională sau modernă, răspunsul este afirmativ – constituie o instituție pe cale de modernizare. Prin urmare, familia poate acționa atât ca un agent de transformare, cât şi ca un factor de rezistență la schimbări, în special, prin funcția de socializare şi educație. Astfel se poate explica faptul perpetuării tradiției civilizației. Familia, cu toate că nu este o instituție de stat, reproduce valorile, normele, comportamentele culturii dominante. În raport cu această cultură, celelalte sunt etichetate ca deviate, marginale etc.

Schimbările socio-politice, din ultimii ani, au afectat în mod inevitabil ierarhia valorică a factorilor sociali, marginalizând unele valori ce au devenit neoperaționale şi a modificat atitudinea față de cele deviate alteori. Prin urmare, familia s-a dovedit a fi foarte receptivă la ceea ce se petrece în societate şi se confruntă nu cu lipsa de valori, ci mai mult – cu lipsa unui „nucleu valoric", pornind de la faptul, că valorile nu există în mod izolat, întrucât se structurează în sisteme ierarhizate, complexe şi contradictorii, dinamice, reflectând contradicțiile vieții sociale. Conținutul, formele de actualizare şi poziția ierarhică a valorilor se manifestă concomitent cu evoluția personalității şi transformărilor din câmpul social. Orientările de valori reprezintă un „indicator important al gradului de integrare socială a unui grup" (75, pag. 357-361).

După 1989 a avut loc schimbarea cadrului social, consecințe fiind: lipsa valorilor clare, schimbările de pe piața muncii (lipsa locurilor de muncă), incertitudinea resurselor, influența culturii mediatice şi modificarea cadrului normativ al societății, ceea ce constituie doar câteva din fenomenele ce influențează organizarea familială şi valorile acesteia. În special, în familiile monoparentale se face simțită o nouă imagine asupra familiei, asupra feminității şi masculinității, privind rolului şi locului copilului în familie, referitor la sexualitate.

Este vorba despre un proces treptat de liberalizare a concepțiilor şi moravurilor. Această liberalizare se manifesta prin:

- Modul de constituire a cuplurilor (dorința individuală în ceea ce priveşte momentul căsătorie şi alegerea partenerului tinde să devină suverană);
- Relațiile sexuale în afara cadrului instituțional al căsătoriei (acestea manifestându-se prin coabitarea juvenilă, uniuni informale, naşteri nelegitime etc.);
- Relațiile sexuale în afara mariajului sunt favorizate de accesul la avort şi la mijloacele anticoncepționale, precum şi de dificultățile întemeierii unei familii;
- Unii autori consideră, că şi întrarea femeilor în câmpul muncii şi, mai ales, sporirea numărului de femei care „fac carieră" are consecințe referitor la amânarea căsătoriei, favorizând celibatatul, coabitările, naşterile extraconjugale;.
- Creşterea divorțialității, fragilizarea legăturilor familiale. Familia nu mai este o uniune „sfântă", indistructibilă, ca în ideologia tradițională. Ea se poate dezorganiza şi reconstitui;

- Reorganizarea rolurilor şi a împărţirii responsabilităţii în familie, supraâncărcarea femeii continuă să fie o distribuţie inegalitară a sarcinilor;
- Noua atitudine faţă de naşterea copiilor. Dificultăţilor materiale, creşterea costului întreţinerii copilului, difuziunea valorilor individualiste fac ca momentul naşterii copiilor să fie amânat sau spaţiat.

Schimbările date, ce reflectă liberalizarea concepţiilor şi comportamentelor familiale, prefigurează în societatea noastră, poate încă nu sunt vizibile din punct de vedere statistic, în datele recensământului, dar toleranţa socială a noilor aspecte de convieţuire permite identificarea acestor tendinţe. Modul specific în care se derulează trecerea la economia de piaţă poate crea distorsiuni funcţional-valorice ale familiei nucleare. Oricum este riscant, din punct de vedere ştiinţific, să punem etichete în ceea ce priveşte aspectul benefic al acestui proces, ţânând cont de faptul, că, în general, noţiunii de „modernizare" i se dau conotaţii pozitive.

În orice perioadă istorică valorile familiale au răspuns unor comenzi sociale. Aceste comenzi sociale au făcut ca valorile adaptate să lase o marjă mai mare sau mai mică asupra comportamentelor individuale. În cazul în care libertatea de opinii individuală este mai mică, individul poate fi privit mai mult ca reactiv, persoană care răspunde şi se conformează acestor valori, respectiv acestor comenzi fără a ţine seama, doar în mică măsură, de interesele proprii (în multe cazuri şi fără a cunoaşte aceste interese). Dacă libertatea comportamentului individual este mai mare, individul este mult mai activ în sensul, că ceea ce întreprinde este, în cea mai mare măsură sau în totalitate, în interesul său. El nu respinge valorile familiale, ci doar le trece prin filtrul propriei personalităţi, optând, în cele din urmă, ceea ce i se potriveşte în mai mare măsură. În aceste condiţii se formează noi deprinderi, activităţi şi scopuri ce pot fi întrunite în noţiunea de „stil de viaţă", în cazul nostru – "stil de viaţă familial". Prin opţiunea personală, individul îşi creează un stil de viaţă familial propriu, alegând un tip de familie sau altul, creându-şi o altă familie, dacă este cazul, hotărând a avea copii sau nu etc. Conform definiţiei lui I. Smirnov şi G.Marghescu stilul de viaţă reprezintă o sumă de valori. Conceptual valoarea reprezintă aprecierea pe care un subiect o manifestă faţă de un obiect, lucru şi relaţie. Însă, valorile nu sunt preferinţe subiective pur individuale, ci socializate, transmise şi promovate prin mecanisme sociale [91, pag.184]. Pe de altă parte, valorile, promovate de un grup de oameni, pot fi recunoscute de diferite instanţe socializatoare sau numai de unele dintre acestea. Problemele apar numai atunci când sistemele de valori proprii unui anumit stil de viaţă intră în contradicţie cu normele sociale, fapt ce favorizează etichetarea şi chiar marginalizarea.

În această ordine de idei, familia monoparentală reprezintă un stil de viaţă familial ce încearcă să se încadreze în sistemul de valori familiale general acceptate de către societate, participând nemijlocit la crearea, promovarea şi conservarea lor prin socializarea propriilor copii. Indiferent de provenienţa şi durata familiei monoparentale, în orice moment acest tip de familie se

poate transforma în una reorganizată prin căsătorie repetată, dar amploarea fenomenului ne demonstrează opțiunea personală a părinților solitari de a fi singuri.

Prioritatea individului în selectarea unor valori reflectă mediul social şi economic în care trăieşte, pornind de la concepția „ipoteza realității"(M. R. Inglehart, a. 1990), ce determină valoarea care se găseşte cel mai rar în mediul său (68, pag. 41-57).

Rezultatele prezentei investigații au remarcat schimbările sociale ce au modificat familia ca structură preponderent valorică, axându-se mai mult pe cultivarea intereselor personale (fig.6).

Figura. 3.3.1

Aprecierea societății contemporane ca mediu favorabil pentru întemeierea unei familii trainice,(%)

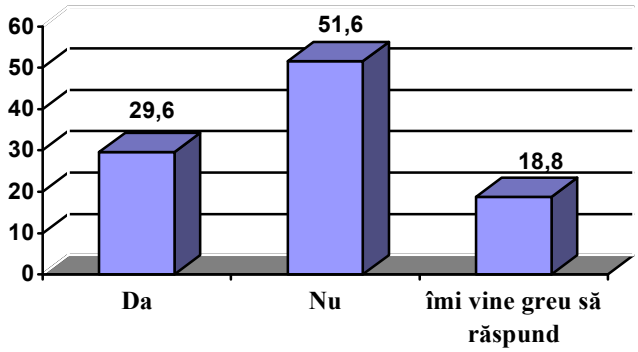

Sursa: Studiul „Probleme sociale ale familiei monoparentale", 2005-2007. Eşantion–850 respondenți.

Studiul apreciază însăşi mediul social ca fiind nefavorabil pentru întemeierea unei familii nucleare trainice cu 51,6%, le-a venit greu să se pronunțe la 18,8% de respondenți, doar 29,6% consideră mediul social favorabil pentru întemeierea căsătoriei reuşite, ceea ce confirmă reorientarea valorico-normativă a părinților singuri.

Instaurarea noilor valori privind comportamentele nupțiale din societate confirmă şi opțiunile selectate de respondenți la întrebarea „Care sunt cauzele ce împiedică formarea unei căsătorii laîn societatea contemporană, a Republicii Moldova?", părinții singuri au fost rugați să indice 3 cauze în ordine crescătoare, prima fiind cea mai importantă (tab. 3.3.1.).

Tabelul 3.3.1.

Elucidarea cauzelor ce împiedică formarea unei căsătorii,
în societatea contemporană (în funcție de mediul de reşedință şi sex), %

Variabile		dificultatea de a găsi partenerul potrivit	tendința de a fi liberi şi independenți	accentul pus pe o cariera profesională	lipsa locuinței proprii	venituri instabile, relativ mici
Mediul de reşedință	urban	88,3%	42,5%	30,2%	72,0%	16,7%
	rural	86,2%	41,7%	16,7%	71,3%	16,3%
Sex	masculin	69,7%	75,9%	81,7%	55,4%	18,7%
	feminin	80,1%	62,4%	66,3%	56,3%	16,1%

Sursa: Studiul „Probleme sociale ale familiei monoparentale", 2005-2007. Eşantion–850 respondenți.

Mediul de reşedință nu induce diferențieri de ierarhie a opțiunilor, dar constatăm mici diferențe în procentele înregistrate. „Dificultatea de a găsi partenerul potrivit" este cauza principală ce împiedică formarea căsătoriei, înregistrând o pondere mai mare, de 88,2% în mediul urban, în timp ce mediul rural înregistrează cu 2,1% mai puțin, fiind de 86,3%. Această diferență poate fi justificată prin „însrăinarea socială" ce este mai pronunțată în mediul urban. În cazul părinților singuri este într-adevăr complicat de a găsi un partener care să accepte şi copiii, deja existenți, în viață lor.

Pe locul al 2-lea s-a stabilit „lipsa locuinței proprii„ cu o valoare de 72,0% în mediul urban şi 71,3 % pentru mediul rural, reieşind din faptul, că marea majoritate de familii monoparentale sunt cu părinții până la 45 de ani, care nu au fost asigurați cu locuințe de stat, ca pe timpul Uniunii Sovietice, familiile monoparentale nu-şi pot permite să-şi cumpere case sau apartamente din cauza costului exagerat al acestora, devenind, în final, pe lângă o problemă stringentă şi un aspect deosebit de important şi puternic valorizat.

Trecerea de la valorizarea stărilor colective la cele individuale a societății şi importanța valorică a carierii profesionale, pe deplin, se elucidează în cercetarea noastră: „tendința de a fi liberi şi independenți " s-a situat pe locul trei, cu 42,5% în mediul urban şi cu o diferență de 0,8% în mediul rural, costituind 41,7%, aici se reflectă libertatea şi independența ca opțiuni valorice a părinților din familiile monoparentale; locul patru îi revine „carierei profesionale", înregistrând 30,2% pentru mediul urban şi cu o diferență aproape dublă (13,5%) în mediul rural, fiind de 16,7%. Această diferență este condiționată de lipsa posibilităților realizării unei cariere profesionale în mediul rural, dar nu de o ignorare valorică a acestei opțiuni.

Necătând la situația economică precară a familiilor monoparentale, „venituri instabile, relativ mici" ca impediment ocupă locul cinci, constituind 16,7% în mediul urban şi 16,3% în mediul rural, fapt ce ne demonstrează că întemeirea unei familii nu se axează în exlusivitate pe bază materială.

Sexul induce diferențieri semnificative, chiar dacă diferențele dintre ponderi nu sunt mari, apar adesea schimbări de ierarhie. Astfel, pentru bărbați, impedimentul principal este „cariera

profesională” cu 81,7%, pe când pentru femei pe prim loc se situiază „dificultatea de a găsi un partener potrivit”, cu 80,1%, de aici, tendința bărbaților de a se realiza profesional, pentru a obține un statut social mai mare şi a câştiga mai mult, femeile, însă, nu-şi pot găsi parteneri potriviți. Pe locul al 2-lea, pentru genul masculin se situează „tendința de a fi liberi şi independenți” cu o pondere de 75,9%, pentru genul frumos, această poziție este ocupată de „cariera profesională” cu 66,3%, bărbații optează pentru independență şi libertate, femeile ce îşi cresc copii singure consideră că cariera profesională poate fi un impediment în vederea formării unei căsătorii. Locul al 3-lea îl ocupă „dificultatea de a găsi partenerul potrivit ” înregistrând 69,7% pentru bărbați şi pentru femei „tendința de a fi liberi şi independenți” cu 62,4% se situiază pe aceiaşi poziție.

Pe locul al 4-lea se situează „lipsa locuinței” cu o pondere de 55,4% pentru bărbați şi 56,3% pentru femei, deşi nu înregistrează diferențe ierarhice deține o pondere destul de mare dezvăluind importanța locuinței pentru părinții singuri. Şi pe locul al 5-lea se află opțiunea „venituri instabile, relativ mici”, considerând că banii se pot câştiga .

În această ordine de idei, în cadrul investigației au fost elucidate aspectele ce duc la încheierea unei căsătorii (fig.3.3.2.).

Figura 3.3.2.

Aspectele ce condiționează încheierea unei căsătorii,(%)

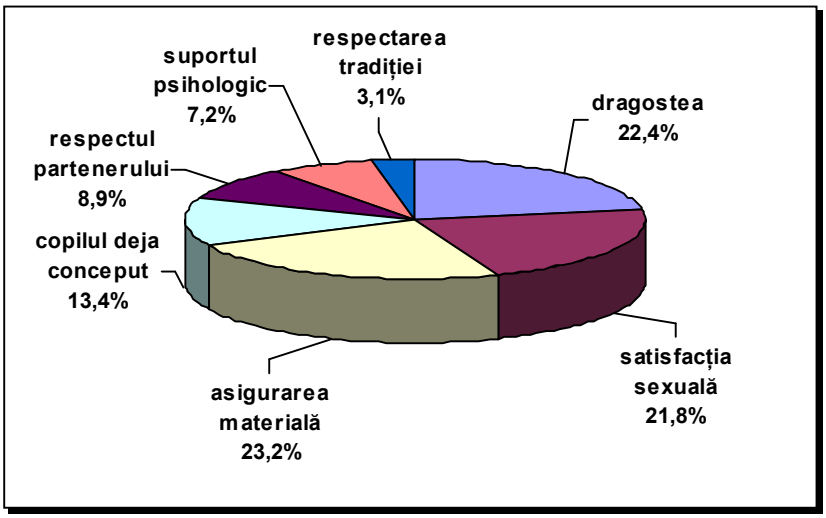

Sursa: Studiul „Probleme sociale ale familiei monoparentale”, 2005-2007. Eşantion–850 respondenți.

Datele obținute, reflectă schimbările valorice intervenite în cadrul comportamentelor prenupțiale, ce atestă primatul intereselor individuale fața de cele colective. „Asigurarea materială” constituie cea mai mare pondere (23,2%), aceasta se datorează distorsiunilor induse de perioada de tranziție, de altfel studiile sociologice au arătat, că cel mai important motiv pentru apariția problemelor în căsnicie îl reprezintă lipsurile materiale sau lipsa de bani, la diferențe foarte mari de restul aspectelor menționate [207, pag. 9].

Marea majoritate a părinților singuri apreciază „dragostea” cu 22,4% şi „satisfacția sexuală” cu 21,8%, fiind motive importante pentru încheierea căsătoriei. În acest caz, avem de-a face cu o opțiune realistă, pragmatică, postmodernă, în care propriile plăceri se situează pe prim plan.

La diferență destul de mare de cele menționate mai sus se plasează „copilul deja conceput” (13,4%) în calitate de motiv pentru încheierea căsătoriei, răspândirea metodelor contraceptive permit întreținerea relațiilor sexuale pentru satisfacție sexuală în afara căsătoriei, însă conceperea accidentală poate deveni un motiv pentru întemeierea căsătoriei. Însă, practica a demonstrat fragilitatea acestor cupluri, marea majoritate finisându-se cu divorț, întrucât copilul, nu mai este un impediment în fața divorțului.

Constatăm o scădere a importanței „respectului partenerului” (8,9%) şi „suportul psihologic” (7,2%), ceea ce poate fi justificată prin particularitățile modului de viață a părinților singuri care nu au parteneri de viață şi nu se bucură de suport psihologic din partea acestora, ci înfruntă realitatea de rând cu copiii proprii.

„Respectarea tradiției” a înregistrat cea mai mică pondere – 3,1%, Aşa cum era de aşteptat fapt ce ne demonstrează modernizarea comportamentelor prenupțiale şi consolidarea tendințelor postmoderne din care face parte şi familia monoparentală. Adaptarea familiei la schimbările normativ-valorice din perioada tranziției se dovedeşte a fi un proces activ şi relativ autonom, în care tradițiile îşi pierd importanța valorico-normativă a societății.

Referindu-ne la menținerea relațiilor interpersonale, majoritatea membrilor familiilor monoparentale investigate menționează că au prieteni. Apartenența la un grup social este mediul în care indivizii aplică în practică valorile percepute. Relațiile cu prietenii sunt determinate de starea de spirit şi de capul familiei monoparentală. Perceperea familiei proprii drept una fericită sau nefericită de către cei din jur constituie este un moment important în cadrul relațiilor interpersonale şi priorităților valorice a părinților singuri (tab. 3.3.2.).

Tabelul 3.3.2.

Rudele şi prietenii consideră familia Dvs ca una fericită?

Sexul	Da	Nu	Îmi vine greu să răspund
Femei	59,3%	23,3%	17,4%
Bărbați	62,1%	19,6%	18,3%
Total	60,7%	21,5%	17,8%

Sursa: Studiul „Probleme sociale ale familiei monoparentale”, 2005-2007. Eşantion–850 respondenți.

Astfel, 60,7% de părinți singuri cred, că rudele şi prietenii îi consideră ca fiind fericiți, 21,5% cred că rudele şi prietenii îi consideră nefericiți, în timp ce 17,8% sunt în dificultate de a răspunde la această întrebare, pentru aceştia nu contează părerea altora.

O posibilă modalitate de a explica familia monoparentală, ca fiind un tip de familie în contextul realității sociale, este argumentarea valorică în comportamentul implicit şi explicit,

material şi ideal, prin prisma stilului de viaţă specific ce-i conferă identitate şi individualitate. Cunoaşterea stilului de viaţă este esenţială pentru înţelegerea satisfacţiilor şi împlinirilor, frustrărilor şi neîmplinirilor proprii unei familii.

Schimbările sociale au avut un impact direct asupra stilului de viaţă, diminuând importanţa valorilor familiale, indivizii au început să experimenteze stiluri de viaţă alternative familiei nucleare. Prezentul ne oferă seturi de valori diferite, iar diversitatea se impune în faţa uniformităţii. Tocmai de aceea, familia monoparentală reprezintă incidenţa noilor modele de organizare familială şi convieţuire generată de societatea contemporană.

Modelul familiei nucleare se bazează pe valorile stilului de viaţă de „cooperare", susţinut de următoarele valori: egalitate, schimbare şi comunicare, în timp ce familia monoparentală, fiind o alternativă a valorilor stilului de viaţă a familiei nucleare, focalizează „individualitatea", susţinută de aşa valori, ca: competiţie, neconformism şi însingurare, în calitate de valoare supremă, ce reduc relaţiile interpersonale de durată, sărăcite de conţinut afectiv-individual.

În cadrul cercetării s-a fixat ierarhia priorităţilor valorice ale părinţilor singuri în funcţia în care îşi desfăşoară activităţile cotidiene şi de care depinde nivelul satisfacţiei individuale a realităţii monoparentale. Pe parcursul cercetării s-a constatat, că nivelul de instruire reprezintă un factor important în configurarea stilului de viaţă, de aceea diferenţierea s-a efectuat în funcţie de studiile respondenţilor. (tab 3.3.3)

Tabelul 3.3.3.

Aprecierea valorilor dominante
de către familiile monoparentale în funcţie de studii

Opţiuni	Studiile		
	medii incomplete şi primare	medii generale şi medii de specialitate	superioare şi superioare incomplete
Familia	67,0%	80,3%	72,7%
Copiii	60,8%	62,4%	62,0%
Sănătatea	54, 2%	56,4%	59,3%
Dragostea	47,8%	48,6%	57,3%
Cariera profesională	7,9%	49,5%	61,9%
Banii şi averea	68,0%	65,0%	57,2%
Succesul în viaţă	24,8%	52,6%	62,9%
Libertatea şi independenţa	16,2%	33,4%	36,3%
Prietenii adevăraţi	38,1%	40,8%	42,8%
Distracţii, călătorii	3,1%	5,5%	13,0%

Sursa: Studiul „Probleme sociale ale familiei monoparentale", 2005-2007. Eşantion–850 respondenţi.

Conform datelor empirice, ponderea medie cea mai înaltă o deţin opţiunile – familia şi copiii. Diferenţele se observă la respondenţii cu studii medii generale şi medii de specialitate, care au fixat „familia” pe primul loc cu 80,3%, de asemenea părinţii singuri, care posedă studii superioare şi superioare incomplete, consideră „familia” cea mai importantă, cu 72,7% , pe când cei cu studii medii incomplete şi primare au situat-o pe locul al II-lea, cu 67,0%. „Copiii” în calitate de valoare se situiază pe locul al II-lea pentru respondenţii cu studii medii incomplete şi primare, cu 60,8%, în timp ce respondenţii cu studii medii generale şi medii de specialitate indică 62,4%, cei cu studii superioare şi superioare incomplete – 62,0%, ce nu indică deferenţe semnificative de pondere, dar înregistrează o schimbare de ierarhie, această opţiune se situează pe locul al III-lea.

O valoare dominantă reprezintă „banii şi averea”, această opţiune ocupă ierarhii diferite în rândul respondenţilor în funcţie de nivelul de instruire. Primul loc i-au acordat respondenţii cu studii medii incomplete şi primare (68,0%), pe locul al doilea s-au situat-o cei care au studii medii generale şi medii de specialitate (65,0%) şi pe locul al cincilea s-au plasat cei care au studii superioare şi superioare incomplete (57,2%). Deci, nivelul de educaţie al părinţilor singuri este un factor important în realizarea ierarhiei priorităţilor valorice. Reieşind din orizontul intelectual mai larg al persoanelor cu studii superioare, banii şi averea au fost apreciate ca fiind mai puţin importante, datorită realizării potenţialului intelectual în cadrul societăţii se formează o viziune mai amplă asupra valorilor. Studiile superioare, deşi nu garantează un nivel de trai decent, oferă mai multe posibilităţi de încadrare profesională, avansare pe treptele carierei, statut social şi un venit mediu stabil. Iar cei cu un nivel inferior de educaţie, fiind limitaţi în activităţi profesionale, trebuie să depună mai multe eforturi pentru asigurarea materială a familiei, consideră, că banii şi averea le pot face viaţa mai dinamică şi interesantă.

La fel de importante pentru părinţii singuri sunt opţiunile „sănătate” şi „dragoste”. În calitate de valori, aceste opţiuni înregistrează ponderi crescânde direct proporţionale cu nivelul de studii, cu cât nivelul de instruire este mai mare cu atât procentul aprecierii lor este mai mare.

„Carieră profesională” este foarte importantă pentru cei cu studii superioare şi superioare incomplete, înregistrând 61,9%, este importantă pentru cei cu studii medii generale şi medii de specialitate, constituind 49,5%, şi nu prezintă importanţă valorică pentru cei cu studii medii incomplete şi primare, înregistrând 7,9%, cei din urmă fac o asociaţie între postul de muncă stabil şi carieră profesională, în realitate acestea sunt lucruri absolut diferite, posibilitatea carierii profesionale se bazează pe studii medii de specialitate şi superioare.

„Succesul în viaţă” şi „libertatea şi independenţa” ocupă un loc deosebit în viaţa părinţilor singuri cu studii superioare şi superioare incomplete, constituind 53,6 şi, respectiv, 36,3%. Pentru cei cu studii medii generale şi medii de specialitate „succesul în viaţă” şi „libertatea şi independenţa” reprezintă valori de talie medie, înregistrând 2,6% şi, respectiv, 33,4%.

Respondenţii cu studii medii ncomplete şi primare u înregistrat o pondere mai mică pentru aceste opţiuni – 24,8% şi, respectiv, 16,2%.

Prietenii pentru părinţii singuri reprezintă o reţea de sociabilitate: comunicare, ajutor, susţinere morală, uneori chiar materială. Opţiunea „prieteni adevăraţi” constituie o valoare pentru respondenţi cu diferenţe de ponderi nesemnificative, cei cu studii medii incomplete şi primare au înregistrat 38,1%, pentru părinţii singuri cu studii medii generale şi medii de specialitate această opţiune constituie 40,8% şi, respectiv, pentru cei cu studii superioare şi superioare incomplete – 42,8%.

Opţiunea „distracţii, călătorii” înregisrează cea mai mică pondere pentru toţi părinţii singuri, fiind limitaţi în resurse financiare şi timp liber, respodenţii cu studii medii incomplete şi primare au înregistrat 3,1%, cei cu studii medii generale şi medii de specialitate 5,5% şi cei care au studii superioare şi superioare incomplete – 13,0%.

Menţionăm faptul, că rolul principal în crearea ierarhiei priorităţilor valorice ale părinţilor singuri îl deţine nivelul de instruire. Studiile medii speciale şi superioare plasează respondenţii întru-un mediul social mai dinamic, oferindu-le mai multe posibilităţi de realizare şi împlinire personală, astfel, ei devin „stăpâni ai situaţiilor”, înfruntând mult mai uşor realitatea monoparentală, o parte dintre aceştiafiind satisfăcuţi de propria realitate. Studiile medii generale şi primare din start le oferă părinţilor singuri o viaţă dificilă din toate punctele de vedere.

În orice societate există valori sociale care o menţin şi contribuie la performanţa ei. Societatea singură işi stabileşte valorile şi îşi consolidează traiul. Nivelul de trai depinde direct de modul cum îşi fixează societatea respectivă valorile. Societatea modernă promovează noi opinii, atitudini, valori şi comportamente sociale, astfel, modifică fundamentul solid al familiei, conferindu-i roluri şi destinaţii noi. Este cert, că societatea favorizează declinul familiei nucleare, oferind în schimb o largă varietate de alternative familiale. Noul model familial se caracterizează prin diminuarea frecvenţei căsătoriilor, creşterea vârstei medii la prima căsătorie, amânarea naşterii copiilor şi reducerea numărului acestora, creşterea frecvenţei divorţurilor şi a naşterilor în afara căsătoriei. Proliferarea familiei monoparentale denotă reorientarea valorică asupra familiei, răspândirea noilor stiluri de viaţă familială, centrarea pe interesele individuale şi nonconformism. Extinderea cu precădere a familiilor monoparentale i-a determinat pe unii autori să susţină, că viitorul în ceea ce priveşte sfera familiei îl reprezintă forma de „cuplu mamă-copil (copii)“ [139, pag. 27].

Evoluţia de la familia nucleară la familia cu un singur părinte implică modalităţi noi de realizare a funcţiilor şi a distribuirii rolurilor pentru membrii săi. Este cert faptul, că fiind afectată de factorii sociali şi economici, în special, când resursele şi sprijinul necesar nu sunt disponibile, familiile monoparentale îşi crează strategii, bazându-se pe propria ierarhie valorică în cadrul reţelelor sociale, ce le permite supravieţuire şi depăşirea situaţiilor critice. Prin urmare, familia monoparentală reprezintă o formă alternativă a familiei nucleare, capacitatea căreia funcţională este atât de importantă, încât protecţia ei trebuie să devină o responsabilitate permanentă a statului.

Capitolul IV

FAMILIA MONOPARENTALĂ ÎN CONTEXTULPROTECȚIEI SOCIAL-JURIDICE ÎN CONDIȚIILEINTENSIFICĂRII RISCURILOR SOCIALE

4.1 Particularitățile cadrului normativ-legislativ al protecției social-juridice a familiilor monoparentale

Dinamica tranziției a afectat cel mai grav familia şi copilul, a căror situație reprezintă rezultatul influenței mai multor factori negativi. Ceea ce rezidă din faptul,, că viața, dezvoltarea şi bunăstarea de care trebuie să beneficieze membrii societății la acest început de nou secol şi mileniu, reprezintă baza de construcție a viitorului unei țări democratice.

Rolul principal în promovarea demnității umane, asigurarea cu drepturi şi libertăți fundamentale îi revine statului, deoarece anume el dispune de posibilități reale de restribuire a resurselor materiale şi umane ale colectivității către persoanele şi grupurile aflate în dificultate.

Mama şi copilul reprezintă un grup social, creat de natură, ce nu poate fi despărțit, deoarece dispersarea acestuia duce la violarea drepturilor copilului, care, în virtutea vârstei sale fragede, are nevoie de îngrijire şi dragoste [81, 40 pag.].

Bunăstarea mamei şi a copilului, pe parcursul evoluției istorice, a fost asigurată de familie ca institut social, ce constituia fundamentul şi garanția funcționării statale. Situația familiilor manoparentale era una specială, viața membrilor ei depindea de statutul şi locul pe care îl ocupa familia în societate, o importanță majoră avea cauza apariției acestei structuri familiare. În cazul decesului, divorțului, dispariției, abandonului familiei de către bărbat, funcționarea şi viabilitatea familiei monoparentală depindea de familia extinsă. Un caz aparte reprezentau familiile monoparentale formate în urma naşterilor extraconjugale, membrii cărora erau chiar izgoniți din societate, iar copiii lipsiți de drepturi.

În perioadă modernă, în Republica Moldova, familia nu constituie doar o unitate socio-afectivă, dar şi un grup în care au loc tensiuni şi conflicte. Succesul căsătoriei depinde, în bună măsură, de capacitatea partenerilor de a comunica şi de a-şi ajusta reciproc modalitățile de realizare a rolurilor. În situațiile în care aceştia apreciază, că tensiunile şi conflictele sunt insurmontabile, cuplul familial se dizolvă prin abandon sau prin divorț. Astfel, apare divorțul ca fenomen social-juridic, în urma căruia se formează familia monoparentală cu un statut normativ. În ceea ce priveşte legislația, Codul Calimah este cel care conține reglementările referitoare la divorț. Codul dat prevedea, că soții nu aveau permisiunea de a "desface de la sine legătura căsătoriei", ci trebuiau să se înfățişeze în fața Dicasteriei, care avea datoria de a cerceta "prin cuviincioase chipuri" cauzele neînțelegerii dintre ei. În cazul în care această dispoziție era încălcată, iar soții „se vor desface între ei cu bună învoială", culpabilii erau pedepsiți prin închidere într-o mănăstire „sub purtarea de grijă a arhiereului" [28, pag.107, art. 123.]. Conform Codului Calimah, femeia divorțată din pricina

adulterului sau a atentatului la viața soțului nu mai avea dreptul să se recăsătorească. Vinovată fiind de alte fapte, avea această permisiune doar după cinci ani de la pronunțarea despărțirii, pierzându-şi, totodată, zestrea şi darul nunțesc în favoarea fostului soț şi a copiilor. Dacă unirea celor doi se desfăcuse din cauza bărbatului, femeia avea permisiunea de a se recăsători după împlinirea unui an, rămânând cu proprietatea asupra venitului nunțesc în cazul în care nu avea copii şi doar cu uzufructul acestuia în cazul în care îl avea. Ideea predominantă este a divorțului – sancțiune, necesară datorită culpei unuia dintre parteneri. Astfel, familiile monoparentale, apărute în urma divorțului, reprezentau finalitatea unei sancțiuni aplicate soților cu un comportament delincvent. Din această cauză, membrii acestor familii nu erau protejați de legislația în vigoare, din contra erau sancționați de opinia publică prin marginalizare şi excludere.

În familia sa, copilul nu avea numai valoare în sine, acesta era, în primul rând, moştenitorul averii şi al poziției părinților săi în societate, având un rol esențial în perpetuarea sistemului social. Faptul că aceasta constituia principala "funcție" a copilului este dovedit de diferența de statut dintre legitimi şi nelegitimi („Fiii cei nelegiuiți nu dobândesc drepturi deopotrivă cu cei legiuiți" [28, pag.131, art. 208.].

Născuți în afara căsătoriei, cpoiii nu puteau primi decât numele mamei, fiindu-le refuzat dreptul asupra numelui şi averii tatălui, chiar dacă acesta îşi asuma responsabilitatea paternității şi contribuia la creşterea lor. Când aceşti copii erau legitimați (prin act întărit la tribunal şi cu permisiunea Divanului), ei nu dobândeau dreptul decât la moştenirea părinților, nu şi a rudelor acestora. Legea limita, însă, discriminarea la situația acestor copii în raport cu familia, în ceea ce priveşte evoluția lor socială se preciza, că „nelegiuita însoțire nu poate să pricinuiască copilului jignire la cinstea politicească şi la înaintirea lor" [28 art. 217.].

În perioada respectivă, Nicolai Rosetti Rosnovano face clasificarea cea mai potrivită a tipurilor de copii în funcție de naştere, după legea franceză din epocă:

1. Copiii legitimi erau „copiii concepuți sau născuți în timpul căsătoriei tatălui şi mumei lor»;
2. Copiii legitimați erau aceia care, „fiind simpli copii naturali în momentul concepției lor, devin în urmă legitimi prin căsătoria tatălui şi mumei lor";
3. Copiii naturali simpli reprezintă pe copiii născuți „afară din căsătorie". Se numeşte natural simplu, când relația din care este născut nu constituie nici adulter şi nici incest, adică când el este ieşit din două persoane care, în momentul concepției sale, erau libere de orice legământ conjugal şi între care nu exista nici un legământ de înrudire sau de alianță susceptibil de a forma un obstacol la căsătoria lor;
4. Copiii naturali adulterini sau „copil întunecat" erau acei copii „născuți din două persoane care, în epoca concepțiunei sale, n-ar fi putut să se căsătorească împreună, sau pentru că una din ele sau pentru că amândouă erau deja legate prin legămintele unei alte căsătorii nedesfăcute încă şi, prin urmare, existente";

5. Copiii naturali „incestuoşi” erau consideraţi acei copii a cărora „tată şi mumă erau, în epoca concepțiunei lor, uniți prin un legământ de înrudire sau de alianță susceptibil de a face obstacol la căsătoria lor” [35, pag.133].

Într-un mod surprinzător pentru acea vreme, Codul Civil al lui Alexandru Ioan Cuza intrat în vigoare în a. 1865, rămas valabil cu mici modificări aproximativ o sută de ani, „nu recunoaşte decât o singură clasă de copii naturali. După dânsul, tot copilul născut afară din căsătorie este natural. Astfel el nu mai face sub-diviziunea copiilor naturali, în copii naturali simpli, copii incestuoşi (sau „hireşi” după vechile pravile, n.m.) şi copii adulterini (sau „întunecați”, potrivit legilor din vechime, n.m.)” [35. art. 652, 677, 679, 304].

Menționăm că această lege a reprezentat o premieră juridică şi socială, care a determinat revolta unor jurişti din lumea bună. Apropierea de interdicție şi dizolvând-o prin legi, părea un act «nebunesc». Nicolai Rosetti Rosnovano scria despre primul Cod Civil modern al României, că-l citea „când cu indiferență, când cu dezgust, dar când am ajuns la capitolul ce tratează despre succesiuni, am fost cuprins de spaimă! Am citit şi recitit acest capitol şi refuzam de a crede chiar aceea ce vedeau ochii. Ne-am pus să-l citim şi cu alte persoane şi ne-am convins, că, de azi înainte, în România, în virtutea codicelui Cuza, nu numai copiii naturali simpli, dar chiar copiii adulterini şi incestuoşi sunt puşi pe aceeaşi linie cu copiii legitimi. În tot cazul, pot fi recunoscuți şi legitimați de către autorii lor”. Astfel, „nu numai bastardul va veni să spolieze copilul născut din unirea solemnalmente consacrată de lege şi religiune, dar, cu fruntea ridicată, el va intra în familie pentru a o de-brava; el va profana încă, prin prezența sa, sanctuarul pe care naşterea sa l-a fost mânjit şi – cu codicele Cuza în mână – fără de nici o teamă, prin gura legilor, el va striga către familia înspăimântată: «Muma mea este adulteră”! [35, pag.18]. Această revoltă ne vorbeşte despre situația critică în care se aflau copiii născuți în afara căsătoriei. Ei nu numai că erau lipsiți de drepturi, dar şi condamnați fără judecată de către societate pentru faptul de care nu erau vinovați.

Începutul sec. al XX-lea a fost marcat de perceperea copilului şi femeii ca subiecte ce necesită protecție juridică specială: primul din cauza imaturității sale fizice şi psihice, ultima, ca mamă, din cauza particularitatilor fiziologice, problema începând să devină o preocupare a comunității internaționale.

Astfel, în anul 1902, au fost semnate la Haga, convențiile internaționale privind materia căsătoriei, divorțului şi a supravegherii minorilor, apare un şir de instrumente internaționale ce țin de reprimarea comerțului de femei şi copii: Acordul internațional din 18 mai 1904 cu privire la reprimarea traficului de femei; Convenția internațională din 4 mai 1910 cu privire la reprimarea traficului de femei; Convenția internațională din 30 septembrie 1921 cu privire la reprimarea traficului de femei si copii; Convenția internațională din 11 octombrie 1933 cu privire la traficul de femei majore [229].

O adevărată revoluție în ceea ce privește protecția drepturilor femeii și copilului a avut loc în cadrul Organizației Internaționale a Muncii (OIM). Primele convenții ale OIM, adoptate încă în anul 1919, aveau ca obiect protecția femeilor față de munca de noapte, de muncile manuale grele și de muncă în mină și porneau de la necesitatea protecției femeii ca viitoare mamă (concediul de maternitate, asigurarea locului de muncă, posibilitatea de a alăpta copilul în orele de muncă). Doar mai târziu, după a.1950, devin priorități accesul egal la muncă și tratamentul egal în muncă și doar după 20 de ani – principiul egalității soților în familie [6, pag. 58].

De menționat, că schimbările esențiale care au survenit în situația femeii și a copilului în societate și familie au fost influențate, în mare măsura, și de evenimentele care au urmat în Rusia, după octombrie 1917, fiind anulate legile ce plasau femeia într-o situație inegala cu bărbatul în familie, față de copii, în dreptul la proprietate, la divorț și chiar la alegerea locului de trai. Egalitatea femeii cu bărbatul în drepturile politice, civile, culturale a fost proclamată de art. 64 din Constituția R.S.F.S.R. din a.1918, astfel Rusia Sovietica fiind printre primele cinci state ale lumii, care au oferit femeilor dreptul de a alege și de a fi alese în organele reprezentative ale țării.

Articolul 100 din Constituția Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, din a.1941, păstrează dispozițiile care acordau femeii „drepturi egale cu bărbatul în toate ramurile vieții gospodărești de stat, culturale și obștești-politice". În calitate de garanții, Constituția oferea femeii dreptul egal cu bărbatul „la muncă, plata muncii, hodină, asigurare socială și învățătură, prin apărarea de către stat a intereselor mamei și copilului, dând femeii în vremea îngreunării concedii cu păstrarea întreținerii, printr-o rețea largă de case de naștere, leagăne și grădinițe de copii" [63, pag. 261].

Constituită Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești din a.1978 (art. 51), pentru prima data în istoria constituționalismului național, pune familia „sub ocrotirea statului". Astfel, statul trebuia sa aibă grija de familie prin „crearea si dezvoltarea unei largi rețele de instituții pentru copii, prin organizarea și perfecționarea sferei de deservire socială și de alimentație publicăa, prin plătirea de ajutoare la nașterea copilului, prin acordarea de ajutoare și înlesniri familiilor cu mulți copii, precum și de alte feluri de ajutoare și sprijin pentru familie" [63, pag. 277].

După destrămarea URSS, adoptarea Constituției Republicii Moldova în vigoare a urmărit scopul ordonării proceselor de dezvoltare și crearea fundamentului normativ și instituțional nou, chemat să asigure drepturile omului și cetățeanului. Constituția Republicii Moldova în vigoare consacră, într-o manieră nouă, protecția juridică a familiei, mamei și copilului. Astfel, prin art. 47 alin. 1, garantează dreptul la asistență și protecție socială, în vederea asigurării unui trai decent al fiecărui om și a familiei acestuia. Prin art. 48 alin. 1, familia este proclamată elementul fundamental al societății și are dreptul la ocrotire din partea societății și a statului. În art. 49 este materializat principiul relației „stat - familie», unde se menționează, că „statul facilitează prin măsuri economice și prin alte măsuri formarea familiei și îndeplinirea obligațiilor ce îi revin", art. 49 alin. 1, precum și

protecţia maternităţii, copiilor şi ale tinerilor art. 49 alin. 2. Legea fundamentală prevede ajutor şi ocrotire specială mamei şi copiilor, inclusiv celor născuţi în afara căsătoriilor, art. 50 alin. 1. Astfel, copiii familiilor monoparentale beneficiază de aceleaşi drepturi ca şi copiii proveniţi din familii nucleare (Anexa 2). Aceste prevederi constituţionale nu trebuie privite doar ca o constatare solemnă şi oficială a drepturilor şi libertăţilor umane, deoarece statul nu e donator de drepturi şi libertăţi personalităţii, dar ocrotitorul acestora. Familia monoparentală, fiind recunoscută ca o formă alternativă a familiei în ultimul deceniu, nu este reglementată şi protejată juridic în mod direct, dar unele aspecte sunt fixate în legislaţia în vigoare.

Codul Familiei (nr.1316-XIV din 26.10.2000) stipulează un şir de principii generale ce reglementează relaţiile dintre stat şi familie, stabileşte natura juridică a relaţiilor familiale în Republica Moldova. Art. 2 alin. 1 prevede, că familia şi relaţiile familiale sunt ocrotite de către stat. Prin art. 7 alin 2 drepturile familiei sînt ocrotite de lege, de autorităţile abilitate ale administraţiei publice şi instanţele judecătoreşti. Drepturile şi obligaţiile copiilor născuţi în afara căsătoriei sunt fixate în art. 50, conform căruia aceştia au aceleaşi drepturi şi obligaţii faţă de părinţi şi rudele lor ca şi cei născuţi de la persoane căsătorite. În art. 58 alin. 1 sunt stipulate drepturile şi obligaţiile părinţilor ca fiind egale faţă de copii, indiferent de faptul dacă copiii sunt născuţi în căsătorie sau în afara ei, dacă locuiesc cu părinţii sau separat. Drepturile părinţilor minori sunt elucidate în art. 59 alin. 1 şi 2, ei au dreptul să locuiască împreună cu copilul lor şi să participe la educaţia lui, cei care au atins vârsta de 16 ani pot cere stabilirea paternităţii pe cale judecătorească. Art. 64 reglementează exercitarea drepturilor părinteşti, în cazul când părinţii locuiesc separat, alin. 1 prevede, că părintele, care locuieşte împreună cu copilul, nu are dreptul să împiedice contactul dintre copil şi celălalt părinte care locuieşte separat; conform alin. 2, părinţii au dreptul să încheie un acord privind exercitarea drepturilor părinteşti de către părintele care locuieşte separat de copil; în alin. 4 se prevede, că părinţii care locuiesc separat de copil au dreptul de a primi informaţiile ce se referă la copilul lor de la toate instituţiile educative, curative, de asistenţă socială etc. Cu excepţia cazurilor când comportamentul părintelui absent este în detrimentul intereselor copilului sau prezintă pericol pentru starea lui fizică şi psihică [158].

Republica Moldova recunoaşte importanţa asigurării primordiale a drepturilor copilului, ca parte inalienabilă a drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului. Dispoziţiile constituţionale au venit să consfinţească grija autorităţilor moldoveneşti faţă de respectarea drepturilor copilului. În vederea creării bazei juridice necesare, respectării şi valorificării drepturilor copilului, au fost adoptate următoarele legi naţionale şi internaţionale:

- Legea privind drepturile copilului, nr.338-XIII din 15.12.1994. Aceasta stipulează, că ocrotirea de către stat şi societate a copilului, familiei şi maternităţii constituie, în Republica Moldova, o preocupare politică, socială şi economică de prim-ordin. Legea stabileşte statutul juridic al copilului ca subiect independent cu drept la ajutor şi ocrotire specială; prevede, că toţi copiii sunt

egali în drepturi fără deosebire de rasă, naţionalitate, origine etnică, sex, limbă, religie, convingeri, avere sau origine socială; evocă drepturile fundamentale ale copilului, precum şi prevede acordarea unei griji deosebite şi protecţii sociale copiilor lipsiţi temporar sau permanent de anturajul familial sau care se află în alte condiţii nefavorabile sau extreme;

- Decretul privind declararea anului 2000 Anul Copilului, nr. 1254-II din 14.12.1999;

- Hotărârea cu privire la aprobarea Programului de acţiuni consacrate Anului Copilului, nr. 395 din 21.04.2000;

- Hotărârea despre aprobarea Concepţiei naţionale privind protecţia copilului şi a familiei, nr. 51 din 23.01.2002;

- Hotărârea despre aprobarea Strategiei naţionale privind protecţia copilului şi a familiei, nr. 727 din 16.06.2003, document care asigură o abordare comprehensivă şi pe termen lung a problemelor copiilor, adresându-se, în particular, către grupurile de copii aflaţi în dificultate: abandonaţi, abuzaţi, maltrataţi, neglijaţi, copiii străzii, copiii cu disabilităţi, copiii lipsiţi de îngrijirea părintească, orfani, copiii instituţionalizaţi şi în risc de instituţionalizare, copiii cu HIV/SIDA, copiii în conflict cu Legea, copiii victime ale abuzului şi / sau traficului, precum şi copiii din familiile vulnerabile;

- Hotărârea privind aprobarea Planului Naţional de acţiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004-2008, nr. 415-XV din 24.10.2003, capitolul al 10-lea este dedicat, în exclusivitate, domeniului drepturilor copilului, stipulează modificarea şi perfecţionarea mai multor acte legislative şi regulamente din acest domeniu, elaborarea unor reglementari juridice noi care să suplinească vidul legislativ existent, crearea şi consolidarea unor instituţii, mecanisme şi servicii specializate pe asigurarea drepturilor copilului etc.;

- Hotărârea despre aprobarea Planului Naţional de acţiuni „Educaţie pentru toţi" pentru anii 2004-2008, nr. 527 din 21.05.2004. Obiectivele ambiţioase ale acestuia vizează: diminuarea diferenţelor de instruire şi finanţare dintre şcolile orăşeneşti şi cele din localităţile rurale; crearea condiţiilor necesare pentru asigurarea procesului de educaţie şi instruire în grădiniţe pentru cel puţin 75 la sută dintre copiii cu vârsta cuprinsă între 3 şi 5 ani şi în proporţie de sută la sută pentru copiii de vârsta preşcolară.

Printre actele internaţionale, adoptate în acest domeniu, se numără:

- Convenţia cu privire la drepturile copilului (Hot. Parl. nr. 408-XII din 12.12.1990);
- Convenţia asupra protecţiei copiilor şi cooperării în materia adopţiei internaţionale (Hot. Parl. nr. 1468-XIV din 29.01.1998);
- Convenţia asupra aspectelor civile ale răpirii internaţionale de copii (Hot. Parl. nr. 1468-XIV din 29.01.1998);
- Convenţia Europeană asupra statutului juridic al copiilor născuţi în afara căsătoriei (Legea nr. 722-XV din 07.12.2001);

- Convenţia OIM nr. 182 privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor şi acţiunea imediată în vederea eliminării lor (Legea nr. 849-XV din 14.02.2002);
- Convenţia Europeana asupra recunoaşterii şi executării deciziilor privind supravegherea copiilor şi restabilirea supravegherii copiilor (Legea nr. 315-XV din 18.07.2003);
- Protocolul facultativ cu privire la implicarea copiilor în conflicte armate la Convenţia privind drepturile copilului (Legea nr. 15-XV din 06.02.2004).

Astfel, în baza legislaţiei în vigoare, s-a format un mecanism de apărare a drepturilor copilului. În cadrul Parlamentului Republicii Moldova, în scopul implementării Convenţiei ONU cu privire la drepturile copilului şi realizării Legii cu privire la drepturile copilului pe lângă Guvernul Republicii Moldova, a fost instituit Consiliul Naţional pentru Protecţia Drepturilor Copilului, chemat să contribuie la elaborarea şi realizarea politicii de promovare a interesului major al copilului în societate. Sarcinile Consiliului sunt: asigurarea respectării integrale în Republica Moldova a Convenţiei cu privire la drepturile copilului; elaborarea politicii guvernamentale, vizând realizarea drepturilor copiilor la nivel naţional; consolidarea coeziunii sociale în domeniul protecţiei drepturilor copiilor [Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea Regulamentului Consiliului Naţional pentru Protecţia Drepturilor Copilului, nr. 409 din 09.04.98. Monitorul oficial al RM, nr. 60-61 (2 iulie),1998, pag. 19-21], ce contribuie la elaborarea şi realizarea politicii de promovare a interesului major faţă de copil în societate. Acest obiectiv este pus în sarcina a mai multor organe, cum ar fi: instituţiile guvernamentale, autoadministraţia locala, organizaţiile internaţionale, organizaţiile nonguvernamentale locale şi altele.

Deşi, în ultimul timp, în Republica Moldova, în domeniul drepturilor copiilor s-au produs shimbări radicale, totodată, este un adevăr incontestabil faptul, că în condiţiile crizei cu care se confruntă republica, copiii suferă cel mai mult. Conform opiniei Giovannei Barberis, reprezentantul Fondul Internaţional pentru Urgenţe ale Copiilor al Naţiunilor Unite (UNICEF) în Republica Moldova, acest adevăr „se refera nu doar la copiii din familiile vulnerabile, din punct de vedere social, dar şi la cei din familiile relativ asigurate material. Declinul general al calităţii serviciilor de educaţie şi sănătate, oportunităţile limitate pentru dezvoltare şi recreare, intensificarea violenţei şi a instabilităţii generale, riscurile sporite pentru sănătatea tinerilor şi răspândirea modelelor de comportament negativ în rândul tinerilor deţin un impact asupra tuturor copiilor, indiferent de situaţia lor socială" [217, pag. 43].

Un alt aspect legislativ important în cadrul protecţiei juridice a maternităţii reprezintă reglementarea raportului de muncă a femeilor şi a persoanelor cu obligaţii familiale ce sunt stipulate în Codului Muncii. Prin art. 97 alin. 1 se poate stabili un acord dintre salariat şi angajator referitor la ziua de muncă parţială sau săptămâna parţială a femeii gravide sau a salariatului care are copii în vârstă de până la 14 ani. Angajatorul, la rândul său, este obligat să stabilească ziua de muncă parţială sau săptămâna parţială, dar, conform alin. 2, art. 97, retribuirea muncii se efectuează

proporţional timpului lucrat sau în funcţie de volumul lucrului făcut. Astfel, ziua de muncă parţială sau săptămâna parţială este în detrimentul venitului părinţilor singuri şi, adesea, ei nu-şi pot permite acest „lux". În art. 108 sunt stipulate pauzele suplimentare pentru alimentarea copilului de până la trei ani, ce vor avea o frecvenţă de cel puţin odată la trei ore, având o durată de minimum 30 de minute. De asemenea, nu se admite atragerea la muncă în zilele de repaus a femeilor gravide, a femeilor aflate în concediul post natal şi a femeilor care au copii în vârstă de până la trei ani, art. 110 alin. 3. Art. 120 alin. 2 prevede acordarea anuală a unui concediu neplătit cu o durată de cel puţin 14 zile calendaristice femeilor care au 2 şi mai mulţi copii în vârstă de până la 14 ani, părinţilor singuri necăsătoriţi care au copii de aceeaşi vârstă. În capitolul IV sunt stipulate concediile de maternitate, parţial plătit pentru îngrijirea copilului, suplimentar neplătit pentru îngrijirea copilului în vârstă de la 3 până la şase ani, pentru salariaţii care au adoptat copii nou-născuţi sau sunt luaţi sub tutelă, art. 124, 126, 127 (Anexa 3).

Drepturile sunt garantate de un şir de acte normative şi legislative, însă, realizarea acestora rămâne în continuare la un nivel nesatisfăcător. Rezultatele prezentei investigaţii sociologice relevă, că legile ce protejează familiile monoparentale, nu funcţionează în măsura cuvenită (tab. 4.1.1.).

Tabelul 4.1.1.

Cum apreciaţi Dvs funcţionare legilor ce protejează familiile monoparentale? (%)

Variabile		Pozitiv	Negativ	Nu cunosc despre existenţa acestor legi	Nu mă pot pronunţa
Mediu de reşedinţă	urban	6,7%	50,9%	21,8%	23,1%
	rural	4,7%	49,0%	25,0%	21,3%
Sex Dvs	masculin	10,2%	61,5%	15,7%	12,7%
	feminin	5,0%	45,4%	24,7	24,9%
Vârstă	Până la 25 ani	5,9%	26,5%	42,6%	25,0%
	25-34 ani	11,5%	42,7%	25,7%	20,2%
	35-44 ani	5,3%	51,0%	16,8%	26,7%
	45 - 54 ani	2,9%	52,0%	27,2%	18,0%
Studii	medii incomplete şi primare	3, 4%	45,5%	24,3%	26,9%
	medii generale şi mediide pecialitate	6,6%	43,1%	27,4%	22,9%
	Superioare şi superioare incomplete	7,9%	47,7%	24,3%	20,1%

Sursa: Studiul „Probleme sociale ale familiei monoparentale", 2005-2007. Eşantion–850 respondenţi.

Analizând datele, obţinute la nivelul întregului eşantion, prin repartizarea în funcţie de diferite criterii socio-demografice, constatăm, că majoritatea respondenţilor apreciază „negativ"

funcționarea legilor ce le protejează. Semnificative sunt opțiunile „nu cunosc despre existența acestor legi” şi „nu mă pot pronunța” ce au înregistrat un procent relativ mare. Astfel, demonstrând un nivel scăzut de cunoaştere a legislației în vigoare şi de conştientizarea a oportunităților de care ar putea să beneficieze.

În urma analizei cadrului legislativ şi a funcționării acestuia, dorim să menționăm, că, nu există legi ce ar reglementa şi proteja direct familia monoparentală şi, îndeosebi, „paternitatea”, adică familia monoparentală, formată dintr-un părinte singur, tata şi copiii săi. Această situație poate fi explicată prin mentalitatea tradițională ce persistă în Republica Moldova, precum că femeia este responsabilă de proprii copii, bărbatul limitându-se la o pensie alimentară sau eschivându-se de la ea fără nici o responsabilitate. Un alt aspect priveşte favorizarea mamei la tutelă în detrimentul tatălui, considerând, că legătura parentală are un caracter mai mult facultativ în cazul divorțurilor. O problemă aparte este dreptul tatălui necăsătorit la tutelă, încredințare spre îngrijire, dreptul de acces la copiii născuți în afara căsătoriei. Însă, realitatea actuală atestă mărirea numărului de familii monoparentale conduse de tată, nu doar în cazul văduvii, ci şi în asemenea situații, ca: plecarea mamei la muncă peste hotare pe un termen mai mare de un an, abandonul familial şi divorțul. În acest sens, avem nevoie de o legislație cu mecanisme de implimentare în vederea reglementării şi protejării familiilor monoparentale conduse de tați şi, în special, a paternității.

În concluzie, menționăm, că nu este suficient de a declara doar ataşamentul față de valorile general-umane cunoscute prin ratificarea diferitor legi internaționale, este important de a susține la etapele următoare aceste declarații prin fapte concrete, prin instituirea unui mediu instituțional şi legal adecvat cu mecanisme eficiente de realizare a intențiilor propuse.

Cadrul normativ-instituțional predestinat să reglementeze şi să protejeze drepturile familiilor monoparentale sunt ineficiente atât timp cât nu vor fi sprijinite de schimbări la nivelul cunoaşterii şi a mentalității comune în societatea noastră. În absența elementelor de cultură a drepturilor, cadrul normativ-instituțional nu este suficient pentru garantarea şi protejarea efectivă a drepturilor membrilor familiilor monoparentale. Datele statistice indică faptul, că în ciuda măsurilor legislative familiile monoparentale rămân a fi cele mai vulnerabile grupuri sociale expuse riscurilor. De aceea, Legislația Republicii Moldova necesită o perfecționare continuă pentru a acoperi realitatea socială, foarte dinamică în ultimii ani.

4.2. Protecția socială a familiei monoparentale în Republica Moldova

În fiecare societate există anumite categorii de persoane care se confruntă cu situații de risc, ce generează imposibilitatea asigurării unui nivel de trai decent. Din aceste motive, se întreprind anumite acțiuni, destinate îmbunătățirii situației categoriilor defavorizate de persoane.

În scopul realizării acestui obiectiv, societatea contemporană a elaborat un sistem de protecție socială, axat pe diferite categorii de persoane şi grupuri aflate în dificultate şi care nu pot să realizeze, prin efort propriu, condiții normale, minime de viață. Literatura de specialitate definește protecția socială ca o totalitate de activități întreprinse de către stat, organizațiile societății civile, Biserica în scopul asigurării veniturilor pentru categoriile de persoane care nu pot dobândi resurse prin munca proprie; protejării populației față de efectele crizelor economice; protecției în caz de calamitate naturală sau de conflict armat; asigurării ordinii publice şi protecției față de criminalitate; apărării drepturilor civile; protejării față de orice factor de risc [12, pag.67].

Un instrument important al politicii de protecție socială îl reprezintă sistemul securității sociale. Acesta, prin intermediul unor instituții şi activități, asigură un larg program de ajutor pentru cei bătrâni, bolnavi, cu disabilități, şomeri, văduve, copii abandonați, care nu beneficiază de un venit corespunzător. Pentru a asigura o protecție socială, în asemenea situații de risc, pentru persoane sau grupuri aflate în dificultate sunt utilizate, în principal, două modalități de sprijin:

1. Sistemul asistenței sociale. Conform Legii Asistenței Sociale a Republicii Moldova art. 1, asistența socială este definită ca o componentă a sistemului național de protecție socială, în cadrul căruia statul şi societatea civilă se angajează să prevină, să limiteze sau să înlăture efectele, temporare sau permanente, ale unor evenimente considerate riscuri sociale, care pot genera marginalizarea ori excluderea socială a persoanelor şi familiilor aflate în dificultate [175, nr. 42-44.]. Printre formele asistenței sociale evidențiem şi serviciile sociale, ce pot fi abordate în două sensuri: lato senso şi stricto senso. După cum susține doctrinarul Maria Bulgaru, lato senso acestea cuprind învățământul, sănătatea şi sistemul serviciilor de asistență socială în cadrul cărora se disting servicii de asistență socială propriu-zise, servicii de îngrijire socială şi voluntariatul [pag. 41, Aspecte teoretice şi practice ale asistenței sociale/Coordonator: Bulgaru Maria. Chişinău: CE USM, 2003, 400 pag.], stricto senso constituie o totalitate de activități desfăşurate de către stat (alte subiecte împuternicite de către acesta) în scopul prevenirii, minimalizării sau înlăturării consecințelor negative ale riscurilor sociale care afectează o parte din membrii societății.

Sistemul asistenței sociale funcționează pe baza fondurilor bugetare de stat sau din fondurile obținute voluntar de la indivizi sau de la comunitate, care sprijină acele persoane, grupuri în dificultate, defavorizate, vulnerabile în funcție de necesitățile lor. În acest caz, prestația se face în funcție de nevoie, dar nu de contribuție personală anterioară, bazându-se pe principiul solidarității, în cadrul acestui sistem de asistență socială cei în nevoie sunt ajutați să aibă un mod de viață decent,

să se încadreze social, să-şi recupereze capacitatea de funcţionare normală în urma unui ajutor financiar, material sau social. Ajutorul se determină pe o perioadă limitată de timp până când persoanele cu dificultăţi speciale îşi găsesc resurse materiale, psihologice şi sociale de a putea să-şi desfăşoare o viaţă normală, autosuficientă.

2. Sistemul asigurărilor sociale. Fondurile asigurărilor sociale se obţin prin contribuţii sistematice ale populaţiei active care revin la cei care au contribuit, dar acum sunt în dificultate, în funcţie de contribuţia lor, sub formă de pensii, ajutor de şomaj, ajutor de boală şi îngrijire medicală etc. În cazul asigurărilor sociale, prestaţia este în funcţie de contribuţie.

Prestaţiile în bani constituie cea mai răspândită formă a asistenţei sociale, numărul lor fiind condiţionat şi de nivelul de trai al populaţiei. Astfel, în republică noastră, sărăcia, care a afectat o mare parte a populaţiei, impune statul să intervină prin diferite modalităţi în scopul înlăturării sau minimalizării consecinţelor diferitelor riscuri sociale. Un loc important printre prestaţiile în bani îl ocupă cele familiale, care reprezintă principalul instrument al politicilor familiale şi urmăresc să asigure familiei protecţie, condiţii de perpetuare şi dezvoltare, care i-ar permite să-şi exercite plenar funcţiile.

În funcţie de aria a prestaţiilor, acestea se clasifică în: prestaţii universale şi prestaţii condiţionate. Prestaţiile universale sunt plăţile achitate tuturor familiilor cu copii, în acest caz simpla prezenţă a copilului în familie şi cheltuielile suplimentare ce apar în legătură cu întreţinerea lui constituind temei pentru acordarea prestaţiei, iar prestaţiile condiţionate se achită doar unor categorii de copii sau familii (copil invalid, copil rămas fără ocrotire părintească, copil care şi-a pierdut întreţinătorul, familie săracă, familie monoparentală etc.).

Pe lângă prestaţiile băneşti de asistenţă socială, copiii şi familiile cu copii se pot bucura de anumite prestaţii în natură sau indirecte. Conform prevederilor art. 5 din Legea Fondului republican şi a fondurilor locale de susţinere socială a populaţiei Republicii Moldova, mijloacele acestui fond se utilizează pentru satisfacerea cerinţelor în produse alimentare şi mărfuri industriale de primă necesitate, în medicamente şi articole protetico-ortopedice şi pentru achitarea serviciilor medicale [32]. Pot fi oferite prestaţii în natură şi de către diferiţii donatori privaţi împuterniciţi de stat pentru a desfăşura astfel de activităţi. Prestaţiile indirecte se pot realiza sub diferite forme: scutiri la plata anumitor impozite, gratuităţi sau reduceri la procurarea anumitor bunuri sau la prestarea diferitelor servicii. Scopul acestora este, ca şi în cazul celorlalte două categorii de prestaţii, de a contribui la minimalizarea sau înlăturarea consecinţelor riscurilor sociale care pot afecta copiii sau familiile cu copii.

Diversitatea prestaţiilor băneşti de asistenţă socială, oferite copilului sau familiei cu copii, impune evidenţierea diferitelor criterii de clasificare a acestora.

În funcție de riscul social, consecințele căruia necesită minimalizare sau înlăturare, constatăm prestații stabilite la naşterea copilului, prestații achitate în legătură cu îngrijirea şi educația acestuia, prestații achitate din cauza sărăciei, statutului de orfan, disabilității etc.

În funcție de categoria de persoane, cărora li se stabileşte prestația, se disting: prestații stabilite copilului şi prestații stabilite familiei cu copii.

În funcție de termenul de acordare, evidențiem prestații unice, prestații lunare şi anuale. La prestațiile băneşti unice se referă indemnizația unică achitată la naşterea copilului, la prestațiile lunare – alocația pentru copiii invalizi, în vârstă de până la 16 ani, iar la prestațiile anuale se atribuie compensația bănească anuală egală cu costul mediu al unui bilet de tratament balneosanatorial în cazul imposibilității de acordare a unui astfel de bilet copiilor născuți după a.1986 ai participanților la lichidarea consecințelor avariei de la C.A.E. „Cernobîl" şi ajutorul material anual copiilor care şi-au pierdut întreținătorul în urma avariei de la C.A.E. „Cernobîl".

În funcție de sursa de finanțare a prestațiilor, există: prestații finanțate din bugetul de stat; prestații finanțate din bugetele locale; prestații finanțate de diferiți donatori. Prestațiile finanțate din bugetul de stat sunt de regulă: indemnizațiile, alocațiile, compensațiile, iar cele finanțate din bugetele locale sau din sursele diferiților donatori – ajutoarele materiale.

Totodată, gestionarea mijloacelor financiare şi achitarea nemijlocită a prestațiilor respective se realizează prin intermediul Casei Naționale de Asigurări Sociale. Această realitate este condiționată de faptul, că, la momentul actual, în Republica Moldova, nu există un buget separat destinat asistenței sociale. Astfel, anual, bugetul de stat transferă, la bugetul de asigurări sociale de stat, bani, destinați pentru achitarea prestațiilor băneşti de asistență socială, şi anume: indemnizații, alocații şi compensații. Celelalte prestații de asistență socială sunt finanțate din Fondul de susținere socială a populației din Republica Moldova sau din alte surse gestionate, de regulă, prin intermediul secției raionale de asistență socială şi protecție a familiei.

Astfel, asistența socială a copilului şi a familiei cu copii, fiind componentă a asistenței sociale, face parte din sistemul de securitate socială, acesta constituind principalul element al sistemului de protecție socială.

Conform celor expuse anterior, familia, ca institut social, formă şi structură, a fost semnificativ afectată de transformările social-economice şi a reorientărilor valorice, suportând schimbări profunde în ultimul deceniu. Transformările care au avut loc în cadrul familiei şi în relațiile dintre familie şi societate au generat probleme sociale noi. Într-o măsură tot mai mare, ele constituie subiectul de preocupare sau chiar de îngrijorare la nivel societal. Soluționare problemelor generate îi revine statului prin implementarea unui sistem de protecție social-juridic pe care se bazează acțiunile politicilor familiale.

Familia monoparentală reprezintă, în prezent, o realitate incontestabilă, fiind tratată ca defavorizată ce experimentează dependență economică, cu un statut precar şi pentru că această stare

de lucruri poate ajunge la izolarea şi marginalizarea persoanelor din cadrul ei, ea devine subiect al protecţiei sociale.

Menţionăm faptul, că, în Republica Moldova, protecţia socială nu desfăşoară acţiuni specializate familiilor monoparentale, deşi în Legea cu privire la asistenţă socială, pentru prima dată menţionată în mod direct, familia monoparentală cu copii face parte din categoriile de beneficiari, dar membrii ei pot beneficia de prestaţii băneşti ale asistenţei sociale ce sunt oferite copilului sau familiei cu copii [175, cap.2 art. 7].

Important este şi faptul, că persoanele care se află în dificultate să cunoască informaţie despre protecţia socială efectuată de către stat familiilor şi copiilor cu posibilităţi reduse de activitate şi realizare socială. Investigaţia sociologică, efectuată de către autor, şi-a propus să cerceteze în ce măsură membrii familiilor monoparentale sunt informaţi despre protecţia socială, desfăşurată de către stat (tab. 4.2.1.).

Tabelul 4.2.1.

Cum credeţi statul protejează familia monoparentală la momentul actual? (%)

Variabile		Opţiuni		
		da	nu	nu ştiu
1		2	3	4
Mediu de reşedinţă	urban	22,5%	36,2%	41,3%
	rural	23,3%	35,7%	41,0%
Sex	masculin	25,3%	46,4%	28,3%
	feminin	22,2%	33,5%	44,3%
Vârstă	Pina la 25 ani	14,7%	25,0%	60,3%
	25-34 ani	29,0%	32,8%	38,3%
	35-44ani	19,5%	35,8%	44,7%
	45 - 54 ani	26,2%	40,8%	33,0%
Studii	medii incomplete şi primare	20,7%	36,6%	42,8%
	medii generale şi medii de specialitate	18,9%	35,1%	46,0%
	superioare şi superioare incomplete	28,3%	36,8%	35,0%

Sursa: Studiul „Probleme sociale ale familiei monoparentale”, 2005-2007. Eşantion–850 respondenţi.

Examinând datele din tabel la nivelul întregului eşantion, constatăm, că respondenţii care cred că statul protejează familia monoparentală au înregistrat cea mai mică pondere, mai mult de o treime consideră, că statul nu protejează familia monoparentală, semnificativ este răspunsul „nu ştiu", ce a acumulat cea mai mare pondere. Aceasta se explică prin nivelul redus de informare şi cunoaştere a respondenţilor despre protecţia socială, desfăşurată de către stat pentru prevenirea sau înlăturarea stării de dificultate şi a integrării sociale a membrilor familiilor monoparentale.

În continuare vom analiza condiţiile de acordare a diferitor prestaţii băneşti, oferite copilului sau familiei cu copii, de care poate beneficia şi familia monoparentală, în baza legislaţiei în vigoare.

Astfel, potrivit Legislaţiei Republicii Moldova, prestaţiile băneşti de asistenţă socială, oferite copilului sau familiei cu copii, includ: indemnizaţia unică la naşterea copilului; indemnizaţia lunară pentru creşterea/îngrijirea copilului până la vârsta de 1,5 ani; indemnizaţia lunară pentru întreţinerea copilului de la 1,5 până la 16 ani, inclusiv a copiilor aflaţi sub tutelă sau curatelă; alocaţia socială pentru copiii care şi-au pierdut întreţinătorul; alocaţia socială pentru copiii invalizi în vârstă de până la 16 ani; alocaţia socială pentru invalizii din copilărie, cu vârsta cuprinsă între 16 şi 18 ani; alocaţia socială pentru îngrijirea la domiciliu a unui copil invalid în vârstă de până la 16 ani cu severitatea I; alocaţia pentru îngrijire acordată invalizilor din copilărie de gradul I, cu vârsta cuprinsă între 16 şi 18 ani; compensaţia nominativă; compensaţia bănească anuală egală cu costul mediu al unui bilet de tratament balneosanatorial în cazul imposibilităţii de acordare a unui astfel de bilet copiilor născuţi după a.1986 ai participanţilor la lichidarea consecinţelor avariei de la C.A.E. „Cernobîl"; ajutorul material anual pentru copiii care şi-au pierdut întreţinătorul în urma avariei de la C.A.E. „Cernobîl", alocaţia lunară de stat pentru copiii participanţilor la cel de-al doilea război mondial sau la acţiunile de luptă în timp de pace din rândurile militarilor, căzuţi la datorie, copiilor participanţilor la lichidarea consecinţelor avariei de la C.A.E. „Cernobîl", decedaţi sau ai invalizilor de război decedaţi; indemnizaţia pentru copiii aflaţi sub tutelă sau curatelă; indemnizaţia pentru copiii înfiaţi; prestaţiile băneşti unice, acordate după absolvirea instituţiei de învăţământ copiilor rămaşi fără ocrotire părintească; prestaţiile băneşti pentru copiii din cadrul caselor de copii de tip familial; ajutoarele din cadrul surselor bugetelor locale, fondului de susţinere socială a populaţiei, donatorilor externi sau interni. Statul acordă aceste prestaţii cu scopul acoperirii nevoilor de creştere şi educare a copiilor.

Menţionăm, că universalitatea prestaţiilor băneşti acordate familiei cu copii, în Republica Moldova, îşi păstrează valabilitatea doar până la 1,5 ani ai copilului, după această vârstă prestaţiile se stabilesc doar pentru familiile, venitul cărora nu depăşeşte o anumită limită stabilită de Lege sau care sunt afectate de un alt risc social prevăzut de Lege.

La momentul actual, indemnizaţia unică la naşterea copilului constituie un drept bănesc acordat persoanelor care au copii, în scopul compensării unor cheltuieli suplimentare ce apar în legătură cu naşterea copilului [115, pag.302]. În Republica Moldova, modul de stabilire şi acordare

a acestei indemnizaţii este stipulat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la indemnizaţiile adresate familiilor cu copii, prin care a fost aprobat Regulamentul cu privire la modul de stabilire şi plată a indemnizaţiilor adresate familiilor cu copii. Conform pct. 2 b) din acest act normativ, indemnizaţia unică la naşterea copilului se stabileşte mamei, iar în cazul decesului ei – tatălui, altei rude în grija căreia a rămas copilul, tutorelui sau adoptatorului [164]. Analizând aceste prevederi legale, evidenţiem, că nu doar în cazul decesului mamei copilul poate să rămână în îngrijirea altei persoane. Prevederi asemănătoare conţine şi Legea României privind venitul minim garantat, care stabileşte, că „alocaţia pentru copiii nou-născuţi se poate acorda reprezentantului legal al copilului, când mama nu este în situaţia de a beneficia de acest drept" [185]. Ţinând cont de aceste prevederi legale, propunem modificarea Regulamentului din Republica Moldova cu privire la modul de stabilire şi plată a indemnizaţiilor adresate familiilor cu copii şi stabilirea faptului, că indemnizaţia unică la naşterea copilului se stabileşte unuia dintre părinţi sau persoanei care îl înlocuieşte.

Indemnizaţia unică la naşterea copilului se stabileşte pentru fiecare copil născut viu, inclusiv în cazul gemenilor, cuantumul acesteia, începând cu 01.01.2006, fiind 800 de lei. Remarcăm, că până la 01.01.2005 cuantumul acestei prestaţii se stabilea diferenţiat în funcţie de faptul dacă femeia se afla la prima sau la următoarea naştere. Astfel, de la 01.01.2004 pentru primul copil se achita 380 lei, iar pentru următorul – 250 de lei [164].

Indemnizaţia lunară pentru creşterea/îngrijirea copilului constituie un drept bănesc acordat lunar mamei sau tatălui neîncadrat în câmpul muncii, până la vârsta de 1,5 ani a copilului. Scopul acestei prestaţii este de a susţine lunar persoanele care îngrijesc un copil.

Odată cu intrarea în vigoare, la 28.03.2003, a Codului Muncii al Republicii Moldova, persoanele asigurate beneficiază, în conformitate cu art. 124 din acest act, de concediu pentru îngrijirea copilului până la vârsta de 3 ani [159]. Mai târziu, începând cu 01.01.2005, prin modificarea Regulamentului cu privire la modul de stabilire şi plată a indemnizaţiilor adresate familiilor cu copii, s-a stabilit, că în cazul persoanelor asigurate indemnizaţia pentru îngrijirea copilului se acordă lunar până la împlinirea de către copil a vârstei de 3 ani, dacă mama, tatăl, bunica, bunelul, tutorele sau o altă rudă se află în concediu pentru îngrijirea copilului [164]. În ceea ce priveşte indemnizaţia pentru persoanele neasigurate, indemnizaţia dată se stabileşte doar mamei sau tatălui neîncadraţi în câmpul muncii, până la atingerea de către copil a vârstei de 1,5 ani. În cazul în care ambii părinţi nu sunt încadraţi în câmpul muncii, prestaţia respectivă se stabileşte părintelui care, de fapt, îngrijeşte copilul.

Indemnizaţia pentru întreţinerea copilului cu vârste cuprinse între 1,5 şi 16 ani. Această indemnizaţie se stabileşte familiilor care îngrijesc copii de la 1,5 până la 16 ani (în cazul elevilor şcolilor, gimnaziilor, liceelor – până la absolvirea instituţiei respective), precum şi mamelor solitare, în cazul în care venitul mediu lunar total pentru fiecare membru al familiei nu depăşeşte 54 de lei.

Mamei solitare, în cazul în care ea se căsătoreşte, dar copilul nu este adoptat de soţul acesteia, i se păstrează dreptul la indemnizaţie, iar în cazul în care paternitatea este recunoscută în conformitate cu legislaţia în vigoare, indemnizaţia se recalculează la fel ca pentru familiile complete.

Cuantumul indemnizaţiei pentru întreţinerea copilului cu vârste cuprinse între 1,5 şi 16 ani, conform pct. 2 din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la indemnizaţiile adresate familiilor cu copii, constituie 50 de lei [154].

O altă categorie de prestaţie bănească este alocaţia pentru copii în cazul pierderii întreţinătorului. Această prestaţie se stabileşte copiilor până la vârsta de 18 ani, iar dacă aceştia îşi fac studiile într-o instituţie de învăţământ primar, mediu şi superior, cu excepţia învăţământului fără frecvenţă, până la absolvirea instituţiei de învăţământ respective, fără a depăşi 23 de ani, în cazul în care persoana decedată nu răspundea condiţiilor pentru obţinerea dreptului la pensie de asigurări sociale de stat. Cuantumul alocaţiei constituie 61,63 de lei, dar în cazul în care sunt mai mulţi copii, acesta nu va depăşi 123,26 de lei. În cazul pierderii ambilor părinţi, cuantumul alocaţiei se dublează, iar în cazul modificării numărului de beneficiari, alocaţia se recalculează potrivit noii situaţii, începând cu luna următoare a celei în care au intervenit modificările sau a fost solicitată recalcularea. Fiecare beneficiar de alocaţie este în drept să solicite separarea părţii de alocaţie ce i se cuvine. Partea de alocaţie se determină prin împărţirea cuantumului alocaţiei stabilite la numărul de beneficiari.

Alocaţia socială de stat pentru copiii invalizi cu severitatea I, II sau III constituie un drept bănesc acordat lunar în scopul minimalizării consecinţelor cauzate de disabilitate. Această prestaţie se stabileşte de la data emiterii de către Consiliul Medical Consultativ a deciziei de încadrare în severitatea respectivă dacă cererea şi toate actele necesare au fost depuse în termen de 30 de zile de la data emiterii deciziei. Menţionăm, că astfel de prestaţie nu se stabileşte copiilor aflaţi la întreţinerea deplină a statului. Cuantumul alocaţiei sociale de stat pentru copiii invalizi până la 16 ani constituie: pentru severitatea I – 322,60 de lei, pentru severitatea II şi III – 170,09 lei. Dreptul la o astfel de alocaţie dispare odată cu atingerea de către copil a vârstei de 16 ani, în legătură cu însănătoşirea copilului sau odată cu plasarea copilului în întreţinerea deplină a statului.

Alocaţia pentru îngrijire, stabilită persoanei apte de muncă care îngrijeşte la domiciliu un copil invalid în vârstă de până la 16 ani, cu severitatea I şi invalidului din copilărie de gradul I cu vârsta cuprinsă între 16 şi 18 ani a fost introdusă în Legislaţia Republicii Moldova în anul 2002. Această alocaţie vine să atenueze lipsa unui act special care ar reglementa drepturile îngrijitorului (asistentului personal).

Conform prevederilor art.1 din Hotărârea Guvernului României pentru aprobarea normelor metodologice privind condiţiile de încadrare, asistentul personal al persoanei cu handicap ce acordă asistenţă şi îngrijire copilului sau adultului cu handicap grav, în baza programului individual de

recuperare, readaptare şi reintegrare socială a persoanei cu handicap, elaborat de comisiile de expertiză medicală a persoanelor cu handicap pentru adulți, respectiv de comisiile pentru protecția copilului, se încadrează în muncă în baza unui contract individual de muncă, această perioadă incluzându-se în stagiul de cotizare [174]. În calitate de asistent personal pot activa atât soțul, soția, rudele, cât şi alte persoane.

În Republica Moldova, perioada de îngrijire a unui copil invalid nu este inclusă în stagiul de cotizare. Conform art. 50 din Legea Republicii Moldova privind pensiile de asigurări sociale de stat, perioada de îngrijire a copilului invalid sub 16 ani se va include în stagiul de cotizare dacă aceasta a fost realizată până la 01.01.1999 [183]. Stabilirea acestei prevederi a fost motivată prin faptul, că persoana care are în îngrijire un copil invalid până la 16 ani nu este încadrată în câmpul muncii şi nu achită contribuția de asigurări sociale de stat. Considerăm, că trebuie urgentată adoptarea unei legi ar stabili statutul de salariat al asistentului personal şi perioada aceasta să fie inclusă în stagiul de cotizare.

Un alt aspect ce trebuie revizuit este, că, alocația de îngrijire se acordă doar în cazul în care copilului i-a fost stabilit gradul I de severitate, fiind lipsit de acest drept îngrijitorul unui copil cu severitatea II sau III. De exemplu, în Federația Rusă, se stabileşte compensația persoanelor neîncadrate în câmpul muncii care îngrijesc la domiciliu un copil invalid până la vârsta de 18 ani, indiferent de gradul de severitate [157, pag. 452].

Cuantumul prestației pentru ambele categorii de persoane constituie 122,30 de lei. Conform pct. 14 din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la protecția copiilor şi familiilor socialmente vulnerabile, se stabilesc indemnizații lunare, de mărimea unui salariu minim, părintelui ce nu este plasat în câmpul muncii şi îngrijeşte copiii cu deficiențe neuropsihice şi fizice, care, conform prescripțiilor medico-pedagogice, sunt instruiți la domiciliu [165] (Anexa 4).

Pe lângă indemnizațiile acordate familiilor cu copii şi alocațiile sociale de stat pe care le-am relevat mai sus, s-au adoptat un şir de acte normative ce reglementează şi alte categorii de prestații venite să contribuie la anihilarea consecințelor diferitelor riscuri sociale. În conformitate cu art. 3 din Legea Republicii Moldova cu privire la protecția socială specială a unor categorii de populație [182] şi cu pct. 1 din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la compensațiile nominative pentru unele categorii de populație [169], aceste prestații se acordă: invalizilor din copilărie; copiilor invalizi sub 16 ani; copiilor până la atingerea vârstei de 18 ani ai celor căzuți la datorie şi ai celor decedați în urma participării la lichidarea consecințelor avariei de la Cernobîl; familiilor cu 4 sau mai mulți copii. Acestor beneficiari li se acordă următoarele categorii de prestații: compensații pentru plata serviciilor comunale (încălzirea centralizată, gazele naturale utilizate pentru aragaze, apa rece şi caldă); serviciile de canalizare, salubrizare (evacuarea deşeurilor menajere solide şi lichide), ascensoare, deservirea blocului sau chiria; pentru energie electrică, inclusiv cea utilizată pentru plitele electrice din apartamentele (casele) dotate cu acestea; pentru

gazele naturale, utilizate pentru încălzire; pentru gazul lichefiat în butelii pentru pregătirea bucatelor; pentru cărbune şi lemn de foc.

Cuantumul compensației se determină procentual în funcție de categoria de beneficiari. Astfel, pentru invalizii din copilărie de gradul I şi II; pentru copiii invalizi sub 16 ani; pentru copiii până la atingerea vârstei de 18 ani ai celor căzuți la datorie şi ai celor decedați în urma participării la lichidarea consecințelor avariei de la Cernobîl; pentru familiile cu 4 sau mai mulți, inclusiv, şi celor monoparentale ce au 4 şi mai mulți copiii, ea se va achita în mărime de 50%, iar pentru invalizii din copilărie de gradul III – în mărime de 25%.

Copiilor şi familiilor cu copii aflați în dificultate li se acordă şi ajutoare din Fondul republican şi fondurile locale de susținere socială a populației. Regulamentul privind distribuirea ajutorului material din mijloacele Fondului republican şi fondurilor locale de susținere socială a populației şi modul de încasare a plăților suplimentare în aceste fonduri, aprobat de către Guvernul Republicii Moldova în pct. 2 defineşte ajutorul material ca formă de asistență socială nerambursabilă cu destinație specială, menită să susțină material şi direct persoanele socialmente vulnerabile [172]. Ajutorul material se acordă sub formă bănească sau în bunuri materiale, în cazul când au fost primite ca ajutoare umanitare de la organizațiile de binefacere locale sau străine. De regulă, ajutoarele materiale se acordă din fondurile locale de susținere socială a populației, în cazuri deosebite ele pot fi acordate şi de către Fondul republican de susținere socială a populației.

În scopul protecției copilului şi familiei cu copii Legislația în vigoare prevede diverse scutiri, gratuități sau reduceri. Conform art. 4 din Legea cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală, Guvernul Republicii Moldova alocă mijloace financiare pentru asigurarea cu polițe de asigurare medicală a copiilor de vârstă preşcolară; a elevilor din învățământul primar, gimnazial, liceal şi mediu de cultură generală; a elevilor din învățământul secundar profesional; a elevilor din învățământul mediu de specialitate (colegii) cu frecvență la zi; a copiilor neîncadrați la învățătură până la împlinirea vârstei de 18 ani; a gravidelor, parturientelor şi lăuzelor [178]. În acest context, Legislația în vigoare prevede asigurarea gratuită sau la prețuri de achiziție cu hrană. Conform art. 7 din Legea Republicii Moldova privind cantinele de ajutor social se stabileşte, că hrana se distribuie, de regulă, la sediul cantinei sau prin intermediul centrelor mobile de deservire instituite în acest scop [181]. În calitate de beneficiari apar şi copiii până la 18 ani din familiile cu mulți copii, monoparentale şi din alte familii considerate socialmente vulnerabile, în baza anchetei sociale întocmite de secțiile teritoriale de asistență socială şi protecție a familiei [163].

Deşi, în Republica Moldova există un sistem sofisticat de prestații băneşti, oferite copilului sau familiei cu copii, totuşi, acestea nu reuşesc să le asigure, în majoritatea cazurilor, nici un minimum de existență. Conform pct. 2 din Regulamentul cu privire la modul de calculare a minimumului de existență, aprobat de către Guvernul Republicii Moldova, cuantumul minimumului de existență reprezintă volumul consumului minimal de bunuri materiale şi servicii necesare pentru

satisfacerea necesităţilor primordiale şi care asigură păstrarea sănătăţii şi susţinerea activităţii vitale a omului. Acelaşi act normativ prevede, că în componenţa minimumului de existenţă se includ următoarele articole: produsele alimentare (pâinea şi produsele de panificaţie, carnea şi produsele din carne, laptele şi produsele lactate, ouăle, peştele, zahărul şi produsele de cofetărie, grăsimile, cartofii, legumele, bostănoasele, fructele, produsele de băcănie, nucile, sarea, ceaiul, produsele pentru alimentaţia copilului de vârstă fragedă); mărfurule industriale de primă necesitate; medicamentele; obiectele sanitare şi de igienă (săpunul şi detergenţii); serviciile comunale: chiria spaţiului locativ (deservirea tehnică a casei), încălzirea, alimentarea cu apă rece şi caldă (încălzirea apei reci), energia electrică, gazele naturale utilizate pentru aragaze şi pentru încălzire, serviciile de canalizare, salubrizare (evacuarea deşeurilor menajere solide şi lichide), ascensoare; serviciile de transport: toate tipurile de trasport în comun (cu excepţia taximetrelor); serviciile de telecomunicaţii (legătura telefonică şi radioul local); serviciile prestate instituţiilor preşcolare; serviciile de reparaţie a îmbrăcămintei, încălţămintei şi aparatelor de uz casnic; serviciile cu caracter ritual; contribuţiile individuale ale asigurărilor sociale de stat obligatorii şi mărimea impozitului pe venitul persoanelor fizice [50]. Potrivit datelor Biroului Naţional de Statistică, în anul 2005, minimul de existenţă (media lunară pe o persoană) a constituit pentru copiii până la 1 an – 273,0 lei, de la 1 an la 6 ani – 608,0 lei şi de la 7 la 15 ani – 784,6 lei, bărbaţi – 856,7 lei, femei – 761,0 lei [189, 2006, pag. 115].

În ultimii ani, cheltuielile generale determinate de plata indemnizaţiilor pentru copii au înregistrat o tendinţă de creştere (anexa 5), sporind radical rolul bugetului de stat în acoperirea acestora. Acest fapt indică, sporirea gradului de pauperizare a familiilor cu copii, în deosebi, a celor monoparentale, fiind redus numărul de persoane asigurate, care beneficiază de indemnizaţii din bugetul de asigurări sociale de stat şi crescând numărul celor neasigurate, care beneficiază de indemnizaţii din bugetul de stat (Anexa 6).

Menţionăm, că indemnizaţiile adresate familiilor cu copii constituie principalele prestaţii băneşti şi, cu toate că mărimea lor este nesemnificativă în raport cu cheltuielile suportate la îngrijirea copilului, acestea au drept scop susţinerea familiilor cu copii. În urma cercetării sociologice, efectuată de autor, s-a constatat faptul, că mai mult de 70% dintre familii monoparentale nu beneficiază de careva prestaţii băneşti (tab. 4.2.2.).

Tabelul 4.2.2.

Beneficiază membrii familiei Dvs de careva prestaţii băneşti alocate de stat ? (%)

Variabile		Opţiuni	
		da	nu
Mediul de reşedinţă	urban	27,8%	72,2%
	rural	27,7%	72,3%
Sexul Dvs.:	masculin	7,9%	92,1%
	feminin	28,2%	71,8%
Vârsta Dvs	Pîna la 25 ani	14,7%	85,3%
	25-34 ani	25,1%	74,9%
	35-44ani	24,1%	75,9%
	45 - 54 ani	38,3%	61,7%
Studiile Dvs.	medii incomplete şi primare	28,3%	71,7%
	medii generale şi medii speciale	25,0%	75,0%
	superioare şi superioare incomplete	30,7%	69,3%

Sursa: Studiul „Probleme sociale ale familiei monoparentale", 2005-2007. Eşantion–850 respondenţi.

Analizând datele obţinute la nivelul întregului eşantion, observăm, că nu există diferenţe semnificate. Şi totuşi, menţionăm, că bărbaţii care îşi cresc copiii singuri, înregistrează ponderea cea mai mică de 7,9% ce beneficiază de prestaţii băneşti, pe când valoarea cea mai mare de 38,3% au înregistrat-o respondenţii care au o vârstă cuprinsă între 45-54 de ani. Dar, de regulă, prestaţiile sunt acordate pe motiv de invaliditate a tatălui, mamei sau a unui mebru de familie, pentru participarea la război sau pentru lichidarea consecinţelor avariei de la C.A.E. „Cernobîl" etc., situaţia monoparentală nu constituie un raport juridic pentru acordarea unei prestaţii băneşti în Republica Moldova. Atenţionăm asupra faptului, că evidenţa beneficiarilor se ţine pe programe diferite şi este imposibilă urmărirea numărului de prestaţii şi a cuantumului total al acestora de care beneficiază o familie sau alta. În afară de aceasta, în componenţa familiei pot fi două sau mai multe persoane care au dreptul la câteva prestaţii băneşti, însă, evidenţa la acest compartiment în practică lipseşte.

Analizând în acelaşi context Legislaţia României, am constatat, că alocaţia de susţinere pentru familia monoparentală se acordă conform Ordonanţei de urgenţă a Guvernului nr. 105/2003, dacă familia este formată dintr-o persoană singură şi copiii în vârstă de până la 18 ani, aflaţi în întreţinere şi care locuiesc împreună cu aceasta, denumite familii monoparentale. Prin persoană singură se înţelege persoana care se află în una dintre următoarele situaţii: a) este necăsătorită; b) este văduvă; c) este divorţată; d) al cărei soţ/soţie este declarat/declarată dispărut/dispărută prin hotărâre

judecătorească; e) al cărei soț/soție este arestat/arestată preventiv pe o perioadă mai mare de 30 de zile sau execută o pedeapsă privativă de libertate şi nu participă la întreținerea copiilor; f) nu a împlinit vârsta de 18 ani şi se află în una dintre situațiile prevăzute la lit. a) – e); g), a fost numită tutore sau i s-au încredințat ori dat în plasament unul sau mai mulți copii şi se află în una dintre situațiile prevăzute la lit. a) – c), cu excepția asistentului maternal profesionist. Alocația de susținere se acordă lunar familiilor monoparentale dacă realizează venituri nete lunare pe membru de familie de până la 168 de lei (RON). Cuantumul alocației de susținere este de: 50 de lei (RON) – pentru familia cu un copil; 59 de lei (RON) – pentru familia cu 2 copii; 67 de lei (RON) – pentru familia cu 3 copii; 76 de lei (RON) – pentru familia cu 4 sau mai mulți copii [186].

Ministerul Muncii, Solidarității Sociale şi Familiei din România acorda, la sfârşitul lunii iunie 2007, alocație de susținere pentru familiile monoparentale unui numar de 247.075 de familii, dintre care 145.283 au un copil, 67.079 au doi copii, 22.431 au trei copii, iar 12.282 au patru copii.

În prezent, familia monoparentală nu este inclusă în "pachetul de bază" a serviciilor sociale, oferite de stat, care include: serviciile rezidențiale tradiționale, serviciile oferite de cantinele de ajutor social şi serviciile de îngrijire la domiciliu. Din cauza incapacității statului de a diversifica serviciile sociale prestate, această responsabilitate a fost plasată pe umerii societății civile. Dar nici pe această cale problema nu poate fi soluționată definitiv, deoarece, nu există acte normative care ar stabili mecanismele de stat pentru acreditarea prestatorilor de servicii sociale şi controlul asupra calității lor. Această stare de lucruri nu permite deținerea situației în domeniu, evaluarea costurilor serviciilor şi crearea unei piețe competitive pentru toți furnizorii de servicii sociale.

În concluzie, dorim să atenționăm asupra imperfecțiunii Legislației Republicii Moldova cu privire la reglamentarea diferitelor prestații sociale destinate copilului sau familiilor cu copii aflați în dificultate: acte normative sunt multe, dar lipseşte un mecanism de evidență generală, care ar cuprinde toate tipurile de familii care au nevoie de protecție, lipsesc criteriile în baza cărora ar urma să fie acordat ajutorul, prevederile legale se dublează.

Este necesar de a unifica treptat toate programele de asistență socială (compensații nominative, indemnizații familiilor neasigurate cu copii, ajutor material familiilor sărace, alocații sociale etc.), efectuate în baza unui singur criteriu – în funcție de mărimea venitului mediu lunar pentru un membru al familiei; de nivelul sărăciei, stabilit prin lege; în baza unei forme unice de solicitare, precum şi a unui sistem simplificat de administrare, şi nu în baza principiului categorial, fără a ține cont de nivelul bunăstării beneficiarilor şi a veniturilor acestora.

CONCLUZII ŞI RECOMANDĂRI

În cadrul prezentei investigaţii s-au elucidat problemele sociale cu care se confruntă familia monoparentală în contextul transformărilor social-economice ce au loc în Republica Moldova. Pe parcursul cercetării, s-au monitorizat studiile teoretice şi practice internaţionale şi naţionale, fapt ce a permis depistarea caracteristicilor distincte al realităţii sociale a familiilor monoparentale din ţară.

Prin intermediul studiului comparativ s-a constatat, că amploarea fenomenului de monoparentalitate, în Republica Moldova, nu are loc doar pe fonul tendinţelor generale ale evoluţiei familiei: emanciparea femeii, creşterea independenţei ei economice, opţiunea de a fi părinte singur, precum şi răspândirea tot mai largă a cuplurilor neformale, dar constituie, mai degrabă, rezultatul dezintegrării familiale din cauza incapacităţii acesteia de a face faţă efectelor negative ale transformărilor social-economice: insuficienţa veniturilor, reducerea consumului, lipsa locuinţelor, rata înaltă a şomajului, migraţia de muncă forţată etc.

Analiza minuţioasă a proceselor social-demografice, ce au loc în cadrul celei de „a doua tranziţie demografică» a demonstrat, că familia monoparentală reprezintă un fenomen social-demografic, fiind rezultatul următoarelor procese demografice, ce s-au intensificat în ultimele decenii: decesul, divorţul, naşterea în afara căsătoriei şi migraţia. Conform datelor investigaţiei sociologice, ponderea cea mai mare îi revine divorţului, 71% – în cazul bărbaţilor şi 61,5% în cazul femeilor, după care s-a înregistrat fenomenul „plecării partenerului la serviciu peste hotare" cu 22,8% – pentru bărbaţi şi 20,2% – pentru femei. Ceea ce se poate explica prin numărul mai mare al femeilor, plecate peste hotare în căutarea locului de muncă, decât al bărbaţilor. Urmează fenomenul „naşterii în afara căsătoriei", fiind de 4,4% – pentru genul masculin şi 11,2% – pentru cel feminin, decesului revenind 1,8% pentru bărbaţi şi 5,5% – pentru femeii, ceea ce confirmă, că viaţa bărbatului este supusă unui risc mai mare decât a femeii. Menţionăm, că procesele socio-demografice participă, în mod direct, la formarea familiilor monoparentale.

Deasemenea, s-a constatat, că dinamica negativă a locurilor de muncă are o influenţă dezastruoasă asupra nivelului de trai al familiilor monoparentale, deoarece părintele singur este unica sursă de venit. Conform datelor studiului, efectuat de către autor, şomajul şi sărăcia constituie cea mai mare problemă pentru părinţii singuri. Deşi, taţii singuri, cu un procent nesemnificativ (30,3%; 35,2%), sunt mai puţin îngrijoraţi de „sărăcie" şi „şomaj" decât mamele singure (33,8%; 38,0%), totuşi, aceste opţiuni înregistrează cea mai mare pondere. Acesta se explică, pe de o parte, prin legătura dintre şomaj şi sărăcie, care este bilaterală: şomajul înalt determină un risc de sărăcie mai mare, iar sărăcia permanentă diminuează capitalul uman al săracilor (sănătatea, deprinderile acumulate anterior, legăturile sociale) şi complică identificarea unui loc de muncă, ce ar fi remunerat la un nivel suficient pentru a depăşi sărăcie.

Prin urmare, o altă problemă este riscul sărăciei, deosebit de mare, în cazul gospodăriilor familiilor monoparentale cu copii în vârsta de până la 18 ani. Familiile monoparentale, care locuiesc în mediul rural, se confruntă cu un risc deosebit de mare al sărăciei absolute şi extreme, aproximativ o treime dintre aceştia trăiesc în condiţii de sărăcie extremă. Riscul de a fi sărace este determinat şi de numărul copiilor, aflaţi la întreţinere din cadrul familiei monoparentale. Numărul mai mare al copiilor în familie determină utilizarea a mai multor resurse financiare de întreţinere, de care familia, în mare măsură, nu dispune şi scade posibilitate părintelui singur de a găsi un loc de muncă stabil, şi bine remunerat.

În lucrare s-a evidenţiat, că un rol important în funcţionarea familiilor monoparentale il deţine perceperea subiectivă a nivelului de trai. În cadrul investigaţiei sociologice, capii familiilor monoparentale s-au autoidentificat la o anumită categorie a nivelului de asigurare a propriei familii. Cea mai mare pondere o deţin cei care se autoidentifică ca fiind „puţin asigurat", 76,9% – din mediul rural şi 78,0% – din mediul urban, ca fiind „asigurat" se percep 11,2% – în mediul rural şi 11,7% – din cel urban de familii monoparentale, categoria celor „neasigurat" înregistrează 10,8% – în mediul rural şi 7,0% – din cel urban, „foarte asigurat" se consideră 2,1% de familii monoparentale rurale şi 3,3% urbane. Astfel, mediul de reşedinţă rural înregistrează un procent mai mic de familii monoparentale „calitative" decât cel urban şi invers, cele mai puţine familii monoparentale dezorganizate şi social vulnerabile sunt în mediul urban, deşi diferenţa procentuală nu este semnificativă, acest fapt, confirmă profilul diferit al sărăciei în funcţie de mediul de reşedinţă.

Astfel, familia monoparentală se dovedeşte a fi segmentul cel mai expus riscului de sărăciei. Din aceasta derivă o multitudine de probleme sociale, precum: subnutriţia; calitatea proastă a produselor alimentare; retarduri în dezvoltarea fizică şi psihică a copiilor, proveniţi din familii monoparentale; accesul limitat la bunurile sociale; nivelul scăzut de instruire; inegalitatea şanselor de realizare a potenţialului uman.

În cadrul cercetării s-a efectuat abordarea microsocială ce a permis efectuarea analizei semnificaţiei fenomenului monoparentalităţii din perspectiva „actorului" social prin prisma practicilor familiale proprii şi elaborarea unei tipologii complexe în funcţie de mai multe variabile. Menţionăm, că familiile monoparentale nu reprezintă o categorie omogenă, ci acoperă o mare varietate de situaţii familiale, care se încadrează într-o mare varietate de realitate multiformă şi diversă. Conform studiului realizat, am constatat, că exista o monoparentalitate tipic feminina, în care universul familial se reconstituie matricentric în jurul relaţiei parentale, iar din configuraţia familială orice figură masculină este exclusă. În celelalte tipuri monoparentale se pot regăsi atât mame cât şi taţi singuri. În toate cazurile, monoparentalitatea poate fi durabilă sau poate fi doar un episod din traiectoria familială. O altă caracteristică esenţială a monoparentalităţii este importanţa reţelelor familiale în depăşirea crizei, evidenţiată de faptul, că majoritatea părinţilor, care deţin o

situaţie echilibrată, au reuşit datorită sprijinului esenţial, acordat de către familia extinsă. Dimpotrivă, izolarea accentuează dificultăţile prin supraîncărcarea părintelui cu sarcini familiale şi profesionale.

De asemenea, s-a constatat, că dezvoltarea personalităţii copilului din familie monoparentală, precum şi socializarea acestuia, în mare măsură, depinde de influenţa factorilor informali. Părintele singur, fiind suprasolicitat de activităţile economice, adesea, nu acordă atenţia necesară copilului, astfel, acest gol este suplinit de mediul social informal, în care activează copilul. Majoritatea copiilor din familiile monoparentale rurale sunt antrenaţi în procesul de muncă pe lângă gospodăriile casnice şi chiar în câmp (34%), în timp ce copiii din localităţile rurale nu obişnuiesc se lucreze în gospodăriile sale, înregistrând doar 9%, „privesc televizorul" 16% şi se „joacă cu prietenii" 18% dintre copiii din localităţile rurale, iar pentru copiii din localităţile urbane aceste activităţi înregistrează cel mai mare procent, „privesc televizorul" 32% şi se „joacă cu prietenii" 29% dintre copii. Îngrijorător este faptul, că copiii, care frecventează „diferite cercuri" din cadrul şcolii şi a instituţiilor de profil, alcătuiesc doar 4% în localităţile rurale şi 14% – în cele urbane. Menţionăm, că frecventarea diferitor secţii sportive sau cercuri de creaţie este un eveniment foarte important, din punct de vedere educativ, în cadrul activităţilor extraşcolare copiii îşi dezvoltă talentele, îşi formează abilităţi de comunicare, învaţă să construiască relaţii de lungă durată cu semenii săi şi îşi petrec o parte din timpul liber sub supravegherea pedagogilor.

Instaurarea noilor valori privind comportamentele nupţiale din societate confirmă, că familia monoparentală reprezintă un stil de viaţă ce încearcă să se încadreze în sistemul de valori familiale general acceptate de către societate, participând nemijlocit la crearea, promovarea şi conservarea lor prin socializarea propriilor copii. Proliferarea familiei monoparentale denotă reorientarea valorică asupra familiei, răspândirea noilor stiluri de viaţă familială, centrarea pe interesele individuale şi non-conformism. Evoluţia de la familia nucleară la familia cu un singur părinte implică modalităţi noi de realizare a funcţiilor şi a distribuirii rolurilor pentru membrii săi. Este cert faptul, că, fiind afectată de factori sociali şi economici, în special, când resursele şi sprijinul necesar nu sunt disponibile, familiile monoparentale îşi creează strategii bazându-se pe propria ierarhie valorică în cadrul reţelelor sociale ce le permite supravieţuire şi depăşirea situaţiilor critice.

De asemenea, s-a cercetat nivelul de protecţie social-juridică al familiilor monoparentale în Republica Moldova. Deşi, drepturile sunt garantate de un şir de acte normative şi legislative, realizarea lor rămâne în continuare la un nivel nesatisfacător. Rezultatele prezentei investigaţii sociologice relevă, că legile ce protejează familiile monoparentale nu funcţionează în măsura cuvenită. Conform datelor obţinute, constatăm, că majoritatea respondenţilor apreciază „negativ" funcţionarea legilor ce le protejează. Semnificative sunt opţiunile „nu cunosc despre existenţa acestor legi" şi „nu mă pot pronunţa" ce au înregistrat un procent relativ mare pe parcursul desfăşurării eşantionului, astfel, demonstrând un nivel scăzut de cunoaştere a legislaţiei în vigoare şi

de conştietizare a oportunităţilor de care ar putea să beneficieze. În urma analizei cadrului legislativ şi a funcţionării acestuia menţionăm, că nu există legi ce ar reglementa şi proteja direct familia monoparentală şi, îndeosebi, „paternitatea", adică familia monoparentală, formată dintr-un părinte singur (tată) şi copiii săi. Datorită mentalităţii tradiţionale, ce persistă în Moldova, precum că femeia este responsabilă de proprii copii, bărbatul se limitează la o pensie alimentară sau eschivează de la aceasta fără nici o responsabilitate. Un alt aspect priveşte favorizarea mamei la tutelă în detrimentul tatălui, considerând, că legătura parentală are un caracter mai mult facultativ în cazul divorţurilor. O problemă aparte este dreptul tatălui necăsătorit la tutelă, încredinţare spre îngrijire, dreptul de acces la copiii născuţi în afara căsătoriei. Însă, realitatea actuală atestă mărirea numărului de familii monoparentale conduse de tată, nu numai în cazul văduvii, dar şi în astfel de situaţii, ca: plecarea mamei la muncă peste hotare pe un termen peste un an şi abandonarea familiei de către mamă. În acest sens, societatea are nevoie de o legislaţie cu mecanisme de implimentare în vederea reglementării şi protejării familiilor monoparentale conduse de taţi şi, în special, a paternităţii.

S-a indetificat, că soluţionare problemelor familiei monoparentale îi revine statului prin implimentarea unui sistem de protecţie social-juridic, pe care se bazează acţiunile politicilor familiale. Menţionăm faptul, că, în Republica Moldova, protecţia socială nu desfăşoară acţiuni specializate familiilor monoparentale, deşi, în Legea cu privire la asistenţa socială, pentru prima dată menţionată în mod direct, familia monoparentală cu copii face parte din categoriile de beneficiari, dar membrii acesteia pot beneficia de prestaţii băneşti ale asistenţei sociale, ce sunt oferite copilului sau familiei cu copii. Important este şi faptul, că persoanele care se află în dificultate de a cunoaşte despre protecţia socială efectuată de către stat a familiilor şi copiilor cu posibilităţi reduse de activitate şi realizare socială. Investigaţia sociologică, efectuată de către autor, intenţionează să cerceteze în ce măsură membrii familiilor monoparentale sunt informaţi de protecţia socială, desfăşurată de către stat. Examinând datele obţinute, constatăm, că respondenţii, care cred că statul protejează familia monoparentală, au înregistrat cea mai mică pondere, mai mult de o treime consideră, că statul nu protejează familia monoparentală, semnificativ este răspunsul „nu ştiu", ce a acumulat cea mai mare pondere. Ceea ce denotă nivelul jos de informare şi cunoaştere a respondenţilor despre protecţia socială desfăşurată de către stat pentru prevenirea sau înlăturarea stării de dificultate şi a integrării sociale a membrilor familiilor monoparentale. Reieşind din faptul, că indemnizaţiile adresate familiilor cu copii constituie principalele prestaţii băneşti şi, cu toate că mărimea acestora este nesemnificativă în raport cu cheltuielile suportate la îngrijirea copilului, acestea au drept scop susţinerea familiilor cu copii. În urma cercetării sociologice s-a constatat, că mai mult de 70% de familii monoparentale nu beneficiază de careva prestaţii băneşti. Deşi, în Republica Moldova există un sistem sofisticat de prestaţii băneşti, oferite copilului sau

familiei cu copii, totuşi, acestea nu reuşesc să le asigure, în majoritatea cazurilor, nici un minimum de existenţă.

RECOMANDĂRI

În urma realizării studiului teoretico-aplicativ cu privire la problemele sociale ale familiei monoparentale, sunt raşionale următoarele recomandări:

- Formarea unei baze de date statistice, ce ar include principalele informaţii referitor la toate categoriile familiilor monoparentale;
- Orientarea politicilor sociale spre consolidarea familiei autohtone şi reducerea numărului de familii monoparentale;
- Dezvoltarea serviciilor orientate spre prevenire, sprijin şi reintegrare socială a copiilor şi părinţilor din familii monoparentale aflaţi în situaţii de risc;
- Elaborarea unui mecanism de integrare, educaţională şi socială a copiilor din familii monoparentale prin intermediul diverselor programe extracuriculare şi în cadrul centrelor de creaţie pentru copii;
- Pregătirea prin instruire continuă a cadrelor, ce vor fi abilitate să presteze servicii specializate familiei monoparentale
- De a încadra copiii şi părinţii în diverse domenii de activitate, utilizându-se tehnologii moderne din domeniul protecţiei sociale a familiei monoparentale, în scopul soluţionării în complexitatea a nevoilor sociale a familiilor monoparentale;
- Dezvoltarea serviciilor comunitare pentru familiile monoparentale prin implicarea resurselor umane din localitate, mijloacelor financiare bugetare şi extrabugetare, direcţionarea eficientă a acestor resurse, orientarea necesităţilor operative ale acestor familii;
- Dezvoltarea la nivelul administraţiei publice locale, a unor structuri locale cu implicarea comunităţii în promovarea bunăstării familiei monoparentale, dispunând de serviciile de asistenţă şi sprijin, prevenirii şi de implicare directă în caz de necesitate.
- De a asigura accesul copiilor din familii monoparentale la programele educaţionale timpurii (creşă, grădiniţă);
- De a reduce decalajul de cuprindere în invatamantul preşcolar şi şcolar al copiilor din familii monoparentale din mediul urban şi cel rural;
- De a oferi alimentaţie gratuită copiilor din familii monoparentale în cadrul instituţiilor de învăţământ obligatoriu;
- Îmbunătăţirea accesului la studii superioare pentru copiii proveniţi din familii monoparentale dezavantajate;
- De a eficientiza sistemul de prestaţii sociale prin direcţionarea şi focalizarea acestora pe familiile monoparentale social vulnerabile;

- De a indexa prestaţiile sociale la coşul minim de consum al populaţiei
- Elaborarea unui mecanism de informare şi consultare juridică a membrilor familiilor monoparentale, din domeniul protecţiei social-juridice specifice acestei categorii de populaţie.

Statul trebuie să sprijine dezvoltarea şi consolidarea familiei prin măsuri de ordin economic şi social, iar priorităţile de acţiune vor fi direcţionate spre susţinerea familiilor prin creşterea economică de ansamblu, ce va reduce considerabil riscurile cu care se confruntă părinţii singuri şi copiii lor în societatea contemporană.

BIBLIOGRAFIA

1. Adina Băran-Pescaru *Familia azi. O perspectivă socio-pedagogică*, Ed. Aramis, –Bucureşti, 2004.
2. Alexiu T. *Asistența socială în Marea Britanie şi România, Studiu comparativ,* –Bucureşti, 2000.
3. Andrei P. *Sociologie generală*, Ed. Polirom, – Iaşi, 1997.
4. Aspecte teoretice şi practice ale asistenței sociale. Coordonator: Bulgaru Maria, Ed USM, – Chişinău, 2003.
5. Bădescu I. *Istoria sociologiei – teorii contemporane,* Ed. Eminescu, – Bucureşti, 1996.
6. Balahur D. *Protecția dreptului ca principiu al asistenței sociale*, Ed. All Beck, – Bucureşti, 2001.
7. Banciu D. *Control social şi sancțiuni sociale,* Ed. Hiperion, – Bucureşti, 1992.
8. Banciu D. *Sociologia juridică*, Ed. Hiperion XXI, – Bucreşti, 1995.
9. Bandura A. *Aggressions: A Social Learning Analysis*, Ed Endhowood Cliffs, N.J.Prentice – Hall, 1973.
10. Bawin-Legros B. *Famille. Mariage, divorc,*. Ed. Liege-Bruxelles, Pierre Mardaga Editeur, –Bruxelles s 1988,
11. Béjin André. *Căsătoria extraconjugală de astăzi*, Ed.Antet, Bucureşti ,1998.
12. Bocancea C. Neamțu G. *Elemente de asistență socială*, Ed. Polirom, –Iaşi, 1999.
13. Bocancea C., Neamțu G. *Asistența socială*, Ed. A92, –Iaşi, 1996.
14. Boudon R. *Tratat de sociologie,* Ed. Humanitas, –Bucureşti, 1997.
15. Brandon M. *Social work with children*. New York 1998.
16. Broderick, Historical Currents Forms, *în Marriage and the Family*, Prentice Hall, Ehleowood Cliff, –New York 1988.
17. Brofenbenner U. *Ecology of Human Development*, –Cambridge: Harvard University Press, 1979.
18. Bulgaru M. *Copiii străzii în oraşul Chişinău*, studiu elaborat în baza cercetării sociologice, –Chişinău, 2000.
19. Bulgaru M. *Metode şi tehnici în asistența socială*, Ed. USM, –Chişinău, 2002.
20. Bulgaru M., Dilion M. *Asistența socială în perioada de tranziție: probleme şi modalități de soluționare,*Ed. USM, –Chişinău, 2000.
21. Bulgaru M., Dilion M. *Concepte fundamentale ale asistenței sociale*, Ed. USM, –Chişinău, 2000.
22. Bulgaru M. *Metode şi tehnici în asistența socială*, Ed. USM, –Chişinău, 2000.
23. Burch H.A., Michaels D. G. *The why's of social policy: perspective on policy preferences,* –Praeger Publishers, 1991.
24. Buzărnescu Ş. *Istoria doctrinelor sociologice*, Ed. Didactică şi Pedagogică, –Bucureşti, 1995.
25. Cazacu A. *Sociologia educației*, Ed. Hiperion XXI, –Bucureşti, 1992.
26. Chelcea S. *Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative şi calitative*, Ed.a 2-a rev.Economică, –Bucureşti, 2004.
27. Cicchetti D., Toth S.L. *Child Aduse, Child development and social policy, Ablex Publishing corporation,* –Norwood, New Jersey, 1995.
28. *Codul Calimah*, ediție critică de A. Rădulescu, Ed. Academiei Republicii Populare Române –Bucureşti, 1958.
29. Cooley C.H. *Social process,* Ed. Southern, –Illinois UP, 1966.
30. Cooper D., Ball D. *Abuzul asupra copilului*, Ed. Alternative, –Bucureşti, 1993.
31. Costin L., Bell C. *Child welfare. Policies and practice*, –London: Longman, New York, 1991.
32. Coulshed V. *Practica asistenței sociale*, Ed. Alternative, –Bucureşti, 1993.
33. Ciupercă C. *Cuplu modern, între emancipare şi disoluție*, Ed. Tipoalex, –Alexandria, 2000.
34. Crăciunescu C.M. *Regimuri matrimoniale*, Ed. ALL Beck, –Bucureşti ,1996.
35. Cuza A. I. *Despre dreptul de succesiune a copiilor naturali*, editor Nicolai Rosetti Rosnovano, Ed. Rudolf Eckhardt, – Cernăuți, 1865.
36. Dandurand, R. Saint-Jean L *Des meres sans alliance. Monoparentalite et desunions conjugales*, Ed. IQRC, – Quebec, 1988.
37. Danii T. *Republica Moldova în spațiul tranziției şi costul social al reformelor*, Ed. Pontus, –Chişinău, 2004.
38. De Rougemont D. *Iubirea şi Occidentul*, Ed. Univers, Bucureşti 2000.
39. *Drepturile familiei şi copilului*, UNUCEF, –Chişinău, 2001, vol. I.
40. *Drepturile familiei şi copilului*, UNUCEF, –Chişinău, 2001, vol. II.
41. Dunkan S., Edwards R. *Sngle mothers in an international context: Mothers or workers*. Ed. UCL Press – London, 1997.
42. *Educație în spiritul respectării drepturilor omului şi copiilor ca bază a culturii păcii, Educație pentru dezvoltare,* , Ed. Epigraf, UNICEF –Chişinău, 2000.
43. Elkind D. *Eric Erikson şi cele opt stadii din ciclul vieții umane*, vol. 8, Ed. Dialog, – SUA, 1979.
44. Elshtain J. B. *Feminism, Family ahd Community*, în Feminism and Community, (coord., Penny A., Weiss M.F.) Ed.Temple University Press, –Philadelphia, 1991.
45. Engels F. *Originea familiei, a proprietății private şi a statului*, Ed. Politică, –Bucureşti, 1987.
46. Erikson E. *Childhood and society*, Ed. Norton, –New York, 1986.
47. Etienne J. *Dictionaire de socilogie*, Ed. Hatier, Paros, –Bucureşti 1997.
48. Farley E. *American Social Problems. An Institutional Analysis*, Ed.Prentis Hall, –New Jersey, 1992.
49. Foley P. *Children in Society, contemporary theory, policy and practice*, Ed. Open University, 2001.
50. Fortin A., Delage, D., Dufour, J.-D., Fortin, L., Histoires de familles, Ed. St-Martin, –Montrual, 1987.
51. Freeman M. *Chidren's rights. A comparative perspective*, Ed. Dartmouth Publ., –Aldershot, 1996.

52. Freud A.*Opere,vol.1*, Ed. Ştiinţifică, –Bucureşti, 1991
53. Freud S. *Angoasă în civilizaţie, Opere, vol. I*, Ed. Ştiinţifică, –Bucureşti, 1991.
54. Ghebrea G. *Regim social – politic şi viaţa privată (Familia şi politica familială în Romînia),* Ed. Universităţii din Bucureşti, 2000.
55. Gheţău V. *Demografia anilor 90 şi populaţia tînără.* UNICEF, – Bucureşti, 2000.
56. Ghiglione R., Matalon B. *Les enquets socialogiques, Theories et practique*, – Paris, 1978.
57. Giddens A. *Dragoste, angajament şi relaţie pură în transformarea intimităţii. Sexualialitatea, dragostea şi erotismul în societăţile moderne,* Ed. Antet, – Bucureşti 2000.
58. Gînu D. *Situaţia copiilor instituţionalizaţi în Republica Moldova*, Ed. Institutul de Politici Publice, – Chişinău, 2002.
59. Goldstein L. S. *Teaching with love: a femenist approach to early childhood education*, Ed. –Peter Lang, 1997.
60. Gordon, D. *Children in the Middle, Center for Divorce Education*, –Atena, 1994.
61. Graham W. *Administrarea justiţiei în comunitate: standarde şi regelentări internaţionale*, Ed. Expert, – Bucureşti, 2001.
62. Gross B. *The children rights movement – overcoming the oppession of young people, Garden City,* Ed. Anchor Press, –New York, 1977.
63. Guceac I. *Evolutia constitutionalismului în Republica Moldova*. –Chisinau, 2000,
64. Gusti D. *Sociologia, vol. I*, –Bucureşti, 1998.
65. Hartman,A.,Laird J. *Family-centred social work practice*, Ed. The Fre Press, –New York, Londra, 1983
66. Holman R. *Unsupprted mothers and the care of their children. Mothers in Action, 1970.*
67. Iluţ P., *Sociopsihologia şi antropologia familiei*, Ed. Polirom, –Iaşi, 2005.
68. Inglehart M. R. *Reactions to critical life events: a social psychological analysis*, Ed, Prager –Pudlishers, 1991.
69. Ionescu I. *Sociologia şcolii*, Ed. Polirom, –Iaşi, 1997.
70. John Stuart Mill Essays *on Marriage and Divorce, în A. Rossi (coord.), Essays on Sex Equality,* Ed.University of Chicago Press, –1970.
71. Key E. *The century of the child,* Ed.G.P.Pusnam's sons, –New-York-London, 1999.
72. Lalement M. *Istoria ideilor sociologice*, Ed. Antet, –Oradia, 1997.
73. MacCashin. *Single mothers in Ireland: A local Study*, Ed. Combat poverty agency, –Dublin 1995.
74. Manoiu F., Epuraru V. *Asistenţa socială în România*, Ed. All, – Bucureşti, 1996.
75. Margineanu I.*Tineretul deceniului unu: provocarea anilor '90*, Ed. Expert, –Bucureşti, 1996.
76. Margineanu L., Margineanu G. *Dreptul familiei*, –Chişinău, 2002.
77. Maris R. *Family Problems, in Social Prblems*, –California, 1988.
78. Marsden D. *Mothers alone: Poverty and the Fatherless family*. Ed. The Penquin Press, –1969.
79. Martin C. *L'apres divorce. Lien familial et vulnerabilite*.Ed. Presses de l'Universite Laval, –Quebec, 1997.
80. May T. *Social research. Issues, methods and process,* Buckingam/Philadelphia, Open University Press, – 1993.
81. Mămăligă, I. *Protecţia internaţionala şi internă a drepturilor fundamentale ale familiei mamei şi copilului în statul de drept. În Gh. Costachi et. al. Probleme ale edificarii statului de drept în Republica Moldova.* Ed. Tipografia Centrala, –Chişinau, 2003.
82. McKinley, Siddiq Osmani, Michael Reynolds, Economic Policy for Growth, Employment and Poverty Reduction: *Moldova in Transition*, –2005.
83. McLaughlin I.G., Leonard K.E. & Senchak M. *Prevalence and distribution of premarital aggresion among couples applying for a marriage license,* in: Journal of Family Violence, vol.7 , –1992.
84. Miftode V. *Dimensiuni ale Asistenţei Sociale*, Ed. Eidos, –Botoşani, 1995.
85. Mihăilscu I. *De la familie la familii. Un deceniu de tranziţie. Situaţia copilului şi a familiei în România.* UNICEF, –Bucureşti, 2000.
86. Mihăilescu I., Familia în societăţile europene, Ed. Universităţii din Bucureşti, 1999.
87. Mihăilescu I. *Sociologie Generala*. Ed. Polirom, –Iasi, 2003.
88. Mill J. S. *Essays on Marriage and Divorce, în A. Rossi (coord.), Essays on Sex Equality*. Ed.University of Chicago Press, –1970.
89. Minow M., Shanley M.L.*Reconsiderarea conceptului de familie. Drepturi şi responsabilităţi relaţionale,* în Shanley M.L, Uma N., Reconstrucţia teoriei politice, Ed Polirom, –Iaşi 2001.
90. Minuţ L., Lauritzen B. *Modele de politici sociale / Models of social policz*, Ed. Didactica şi Pedagogică, – Bucureşti, 1999.
91. Mitrofan I., Ciuperca C. *Psihologia relaţiilor dintre sexe. Mutaţii şi alternative.* —Bucureşti, 1997.
92. Mitrofan I., Ciupercă C., Incursiune în psihosociologia şi psihosexologia familiei. –Bucureşti, 1998.
93. Montei J.M. *Educaţia şi formare*, Ed. Polirom, –Iaşi, 1997.
94. Morgan D., *Politics, Family; State în the Family, Poilitics and Social heory*, Ed.Routledge and Kegan Paul, –Londan, 1985.
95. Neculau A., Ferreol G. *Aspecte psihosociale ale sărăciei,* Ed. Polirom, –Iaşi, 1999.
96. Neculau A. *Psihologia schimbării*, Ed. Polirom, –Iaşi, 1998.
97. Ogien A. *Sociologia devianţei*, Ed. Polirom, –Iaşi, 2002.

98. Osterieth P. *Copilul şi familia*, Ed. Didactică şi Pedagogică, –Bucureşti, 1973.
99. Parkingson L. *Separarea, divorţul şi familia,* Ed. Alternetive, –Bucuraşti, 1993.
100. Paladi G., Găgăuz O., Timuş A. *Familia: probleme sociale, demografice şi psihologice. Centrul de cercetări medicale şi socio-demografice ale familiei al Academiei de Ştiinţe a Moldovei,* – Chişinău, 2005.
101. Paladi G., Matei C., Gagauz O., Caunenco I.,Transformările demografice, viaţa familială şi sănătatea populaţiei. Secţia cercetări Socio-Demografice ale Familiei a Institutului de Filosofie, Sociologie şi Stiinţe Politice al A. Ş. M., –Chişinău, 2007.
102. Preda C. *Liberalismul*, Ed. Humanitas, –Bucureşti, 2003.
103. Pînzari V. *Dreptul familiei*, Ed. Universitas, –Chişinău, 2000.
104. Pitrou, A. *Les politiques famiiiale: approches sociologiques*, Ed. Syros, –Paris, 1994.
105. Polakov. *Lives on the Edge*, Ed. Universty of Cgicago Press, –London – Chicago 1992.
106. *Politica socială şi problemele ameliorării calităţii vieţii, sub redacţia* Timuş A. Ed. AŞM, –Chişinău, 2002.
107. Pop L. *Dicţionar de politic sociale*, Ed. Expert, –Bucureşti, 2002.
108. Popescu-Neveanu P. *Dicţionar de psihologie*, Ed. Albatros, –Bucureşti, 1978.
109. Preda M., *Politica socială românească între sărăcie şi globalizare,* Ed. Polirom, –Iaşi, 2002.
110. Preda V., *Profilaxia delicvenţei şi reintegrare socială,* Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, –Bucureşti, 1981.
111. Rădulescu S. *Sociologia vîrstelor*, Ed. Hiperion XXI, –Bucureşti, 1994.
112. Raymond A. *Istoria şi dialectica violenţei,* Ed. Babel, –Bucureşti, 1995.
113. Reckless W.C., Diwits S. *The Precintion of juvenile delinquency,* Ed.Ohio State University Press, –1972.
114. Reiss D., Cole R.E. *How do famelies cope with chronic illness?,* Ed. Lawrence Erlbaum Associates, –1993.
115. Romandaş N. *Dreptul Protecţiei Sociale*, Ed.Universitas, –Chişinău, 2001.
116. Roşca A., *Statul, Societatea, Omul: realizări şi probleme ale tranziţiei*, – Chişinău, 1998.
117. Rotariu T., Iluţ P. *Ancheta sociologică şi sondajul de opinie,* Ed. Polirom, –Iaşi. 1997.
118. Roth M. *Protecţia copilului, dileme, concepţii şi metode*, Ed. Presa universitară clujană, –Cluj-Napoca, 1999.
119. Rubington E. Weimberg M. S. *The Study of Social Problems. Six Perspectives,* Ed. University Press, –Oxford 1989 (fourth edition).
120. RutterM. *Developing minds: challenge and continuity acroos the life span,* Ed. Basic Books, –1993.
121. *Sărăcia în Republica Moldova, Programul Naţiunilor Unite pentru dezvoltare*. –Chişinău, 2003.
122. Saxton L. *The individual, Marriage and the Family, Wadsworth Publishing Company, Belmont,* –California, 1986.
123. Sheila B. Kamerman and Alfred J. Kahn, *Mothers Alone: Strategies for a Time of Change.* –1993.
124. Spînu M. *Introducere în asistenţa socială a familiei şi protecţia copilului,* Ed. Tehnică, –Chişinău, 1998.
125. Stanciulescu E. *Sociologia educaţiei familiale*, *v. I,* Ed. Polirom –Iaşi, 1997.
126. Stanciulescu E. *Sociologia educaţiei familiale, v. II*, Ed. Polirom –Iaşi, 1998.
127. Straus A., Gelles R. J., Steinnutz S.K. *Behin closed door: violence and the American family,* Ed. Anchor Books, 1–981.
128. Şleahtiţchii M. *Cîmpul social - intervenţii psihopedagogice*. –Chişinău, 1996.
129. Ştefan C. Familia monoparentală. Aspecte privind protecţia socială. Ed. Arefeană, –Bucureşti, 2002.
130. Ştefan C. *Familia monoparentală. O abordare politică (studii de gen)*. Ed.Polirom, – Iaşi, 2006.
131. Tăsică L. *Conselierea şi orientarea elevilor cu devianţă comportamentală*, Ed.Institutul de ştiinţe al Educaţiei, –Bucureşti, 2002.
132. Timuş A. *Ameliorarea sănătăţii şi modul de viaţă al populaţiei: probleme sociale,* –Chişinău, 2003.
133. Timuş A., Movileanu P. *Perfecţionarea politicii sociale – imperativul timpului*, –Chişinău, 2001.
134. Toffler A. *Al treilea val,* Ed. Politică, –Bucureşti, 1983.
135. Toffler A. *Şocul viitorului*, –Bucureşti , 2000.
136. Tucicov B. *Dicţionar de psihologie socială*, Ed. ştiinţifică şi enciclopedică, –Bucureşti, 1981.
137. Van De Kaa, *Europe's second demographic transition, Population Buletin*, Vol 42,1987.
138. Van den Akker *Primary relations in western societes*, Ed. Tilburg University Press, –1993.
139. Voinea M. *Sociologia Familiei*, Ed. Universităţii Bucureşti, –Bucureşti1993.
140. Vrînceanu M., *Educaţie şi dezvoltare timpurie şi accesul copiilor la ea*. –Chişinău, 2002.
141. Weeks J., Giovanni A. C., Izman F., Ladus R. Osmani S., Reynolds M., *Economic Policy for Growth, Employment and Poverty Reduction: Moldova in Transition.,* – 2005.
142. Whitehead B.D., Barbara & Popenoe David, *Why Wed? Young Adults Talk About Sex, Love and First Unions,* New Brunswick, National Marriage Project, Ed. Rutgers University, –1999.
143. Wilson J.Q. Herrnstein R. *Crime and Human Nature, Simon and Schuster*, –New York, 1985.
144. *Women as Single Parent*, Edited by Elizabeth Mulrou, Ed. Dover,Mass, –1998.
145. Wynn M., *Fatherles families*, Ed. Michael Joseph, –1964.
146. Zamfir C. *Dicţionar de sociologie*, Ed. Babel, –Bucureşti, 1993.
147. Zamfir C. Politici sociale în România, –Bucureşti, 1999.
148. Zamfir E. *Strategii antisărace şi dezvoltarea comunitară*, Ed. Expert, –Bucureşti, 2000.
149. Бубен С. С. и др. *Социальная работа с ребенком и семъей*, Из. Народная Асвета, –Минск, 2000.

150. Голод С.И., *Семья и брак: историко-социологический анализ*. –Санкт-Петербург, 1998.
151. Леонтьев А.Н., *Деятельность. Сознание. Личность*, –Москва, 1975.
152. Моленда О. *Влияние ценностных ориентаций на асоциальное поведение подростков,* Из РАН. – Москва, 1992.
153. *Социологический справочник*, Киев, 1990.
154. *Социология молодежи*, –Санкт-Петербург, 1996.
155. *Право социального обеспечения*. Учебное пособие / Под редакцией Гусова К. Н., Из. Проспект, – Москва, 1999.
156. *Технологии социальной работы с детьми и подростами*, –Санкт-Петербург, 2001.
157. Захаров М. Л., Тучкова Э. Г. *Право социального обеспечения России*. Учебник. Москва: WoltersKluwer, 2004.

Acte legislative

158. Codul Familiei, Legea nr. 1316-XIV din 26 octombrie 2000, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 47-48 din 26.04.2001.
159. Codul Muncii al Republicii Moldova, Legea nr. 154-XV din 28.03.2003, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 159-162.
160. Constituţia Republicii Moldova, 27 iulie 1994, modificări 5 iulie 2000, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994.
161. Hotărîrea Guvernului nr. 727 din 16 iunie 2003 „Cu privire la Strategia Naţională privind protecţia copilului şi familiei", Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 126-131 din 27.06.3003.
162. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 409 din 09.04.98. "Privind aprobarea Regulamentului Consiliului Naţional pentru Protecţia Drepturilor Copilului", Monitorul oficial al RM, nr. 60-61din 06.021998.
163. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1246 din 16.10.2003, Despre aprobarea regulamentului tip cu privire la funcţionarea cantinelor de ajutor social, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 218-220.
164. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1478 din 15.11.2002 Cu privire la indemnizaţiile adresate familiilor cu copii, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 154-157.
165. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 198 din 16.04.1993 Cu privire la protecţia copiilor şi familiilor socialmente vulnerabile, Monitor, 1993, nr. 4.
166. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 51 din 23 ianuarie 2002 „Cu privire la Concepţia naţională privind protecţia copilului şi a familiei", Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.17-19 din 31.01.2002.
167. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 524 din 24 aprilie 2002 „Cu privire la Strategia preliminară de combatere a sărăciei", Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.106-109 din 25.07.2002.
168. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 739 din 25.07.2000 „Cu privire la aprobarea Statutului Casei Naţionale de Asigurări Sociale a Republicii Moldova", Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 94-97 din 03.08.2000
169. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 761 din 31.07.2000 „Cu privire la compensaţiile nominative pentru unele categorii de populaţie", Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 94-97 din 03 08.2000
170. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 761 din 31.07.2000 Cu privire la compensaţiile nominative pentru unele categorii de populaţie Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 94-97.
171. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 902 din 28.08.2000 Despre aprobarea Regulamentului cu privire la Modul de calculare a minimumului de existenţă, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 115.
172. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1083 din 26.10. 2000 Privind punerea în aplicare a Legii fondului republican şi a fondurilor locale de susţinere socială a populaţiei, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 139.
173. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1478 din 15 noiembrie 2002 „Cu privire la îndemnizaţiile adresate familiilor cu copii", Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 154-157 din 21.11.2002.
174. Hotărârea Guvernului României nr. 427/2001 din 25.04.2001 Pentru aprobarea normelor metodologice privind condiţiile de încadrare, drepturile şi obligaţiile asistentului personalal persoanei cu handicap / Monitorul Oficial al Romaniei, 2001, nr. 232.
175. Legea Asistenţei Sociale a Republicii Moldova nr. 547-XV din 25.12.2003, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr. 42-44.
176. Legea Fondului republican şi a fondurilor locale de susţinere socială a populatiei nr. 827-XIV din 18.02.2000, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 65-67.
177. Legea Învăţămîntului din Republica Moldova nr. 547-XIII, din 21 iulie 1995, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.62-63/692 din 09.11-1995.
178. Legea Republicii Moldova nr. 1585-XIII din 27.02.1998 Cu privire la asigurarea obligatorie de asistenţă medicală, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr. 38-39.
179. Legea Republicii Moldova nr. 267 din 3 februarie 1999 "Cu privire la minimul de asistenţă medicală gratuită, garantată de stat", Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 33-34/155 din 08.04.1999.

180. Legea Republicii Moldova nr. 338-XIII din 15 decembrie 1994 „Cu privire la drepturile copiilor" Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.13/127 din 02. 03. 1995.
181. Legea Republicii Moldova nr. 81-XV din 28.02.2003 Privind cantinele de ajutor social, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 67-69.
182. Legea Republicii Moldova nr. 933-XIV din 14 aprilie 2000 „Cu privire la protecţia socială specială a unor categorii de populaţie", Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 70-72/507 din 22.06. 2000.
183. Legea Republicii Moldova nr.156-XIV din 14 octombrie 1998 „Cu privire la pensiile de asigurări sociale de stat", Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 111-113 din 17.12.1998.
184. Legea Republicii Moldova nr.156-XIV din 14.10.98 Privind pensiile de asigurări sociale de stat, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.111-113.
185. Legea României nr. 272/2004 Privind protecţia şi promovarea drepturilor copilului /Monitorul Oficial, 2004, Partea I, nr. 557.
186. Legea României nr.416/2001 Privind venitul minim garantat, Monitorul Oficial, 2001, Partea I, nr. 401.

Rapoarte şi studii

187. Abandonul copiilor în Republica Moldova, UNICEF 2005.
188. Accesul populaţiei din Republica Moldova la servicii de sănătate, UNICEF, 2001.
189. Anuar statistic, Biroul Naţional de Statistică, Ed. Statistica, Chişinău, 2000-2006.
190. Asistenţă profesională practică, ghid de aplicate practică, Chişinău, 2003.
191. Aspects of labour force migration un the context of Republic of Moldova, Council of Europe, Ladom, Chişinău, 2003.
192. Batîr D., Socializarea copiilor – mod de exercitare a rolurilor parentale. Calitatea Vieţii, XII, №1-4, Bucureşti, 2002, pag.159-171.
193. Datele Recensământului populaţiei din 2004. Biroul Naţional de Statistică al Republicii Moldova, Chisinau, 04.12.2006.
194. Ciupercă C., Viitorul Familiei – Perspective şi Ipoteze, Calitatea Vieţii, XII, nr. 1-4, 2000, pag. 135-142.
195. Copii Moldovei, departamentul Statistic şi Sociologie din Republica Moldova, Chişinău, 2003
196. Evaluarea comună de ţară, ONU, 2005.
197. Ferreol G., Se poate vorbi de o criză a familiei? În sociologie Romînească, anul V, nr. 5, Ed. Academiei de Ştiinţe, Bucureşti, 1994.
198. Găgăuz O., Aspecte socio-demografice ale naşterilor extraconjugale. Materialele conferinţei practico-stiinţifice consacrate jubileului a 40 ani de activitate a Spitalului Clinic Municipal nr.1, Chişinau, 2001, pag. 38-43.
199. Justiţia juvenilă în Republica Moldova, UNICEF, 2002-2003.
200. Miron L., Bulgaru M., Consecinţele divorţului asupra copiilor. Materialele conferintei 29-30 octombrie 1999 „Asistenta sociala în perioda de tranzitie: probleme şi modalităţi de soluţionare". Ed.USM, Chisinau, pag. 60-68.
201. Moldova: evaluarea sărăciei. Studiu de ţară al Băncii Mondiale, 2004.
202. National Vital Statistics Report. Volume 52, № 22. Natoinal Centerfor Health statistics. 10 june 2004. www.cdc.gov/nhcs
203. Notă cu privire la politica educaţională. Banca Mondială Republica Moldova 2005.
204. Parteneriate în dezvoltarea serviciilor de alternativă pentru copiii şi familii în situaţii de risc. Materialele conferinţei internaţionale. Chişinău, 2003.
205. Particularităţile şi tendinţele proceselor demografice în Republica Moldova, Centrul naţional de informare şi consultaţii în problemele familiei, Centrul de cercetări medicale şi socio-demografice ale familiei al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău, 2001.
206. Popescu R., Familia contemporană. Tendinţe globale şi configuraţii locale. Calitatea vieţii. XII, 1-4, Bucureşti, 2001, pag.161-167
207. Popescu R., Familia tînără în societatea românească, Calitatea vieţii, XIV. nr. 1. 2003.
208. Raport anual 2000-2001, Trustul european al Copiilor, Moldova, 2002.
209. Raportul naţional al dezvoltării umane, PNUD Moldova, 2005.
210. Raportul naţional al dezvoltării umane, PNUD Moldova, 2006.
211. Raportul naţional privind implimentarea Agendei 21 în Republica Moldova, PNUD 2002.
212. Rotariu T., Starea demografică a României în context european. Posibile politici demografice şi consecinţele lor, starea societăţii româneşti după 10 ani de tranziţie, Ed. Expert, Bucureşti, 2000.
213. Timuş A., Securitatea cetăţenilor: probleme sociale // Revista naţională de drept, nr. 10, 2001.
214. Sănătatea Publică în Moldova, Ministerul Sănătăţii, Centrul Ştiinţifico-Practic Sănătate Publică şi Management Sanitar, Chişinău, 2002.
215. Simion M., Familia în Europa intre anii 1960-2000. „Calitatea Vieţii", XIII nr.1- /2002/ Sesiunea de comunicari stiintifice, Bucuresti, 2002.
216. Situaţia copiilor instituţionalizaţi în Republica Moldova, UNICEF, 2001.
217. Situaţia copiilor şi familiei în Republica Moldova, UNICEF, 2000-2001.
218. Situaţia mamei şi a copilului în Republica Moldova, UNICEF, 1997.
219. Social Monitor, UNICEF, 2002.

220. Starea de nutriție în republica Moldova, UNICEF, 2002.
221. Strategia națională pentru dezvoltarea durabilă, UNDP, 2006.
222. Studiu de indicatori multipli în cuiburi, UNICEF, 2000
223. Thompson E. H., Gongla P. A., Single-parent families: In the mainstream of American society. Ed., E. D. Mackin & R. H. Rubin, 1985.
224. Voinea M., Restructurarea familiei. Modele alternative de viață. Sociologia Românească, Seria noua, nr.5, Bucuresti, 1994, pag.521-526.
225. Voinea M., Familia tînără – particularități socio-demografice în perioada de tranziție, în Elena Zamfir. Starea societății româneşti după 10 ani de tranziție, Ed. Expert, Bucureşti, 2000
226. Дементиева И., Негативные факторы воспитания детей в неполной семье. СОЦИС, 11, Москва, 2001, с. 108 -113.
227. Каменева Т. Н., Степашов Н. С. Неполные материнские семьи. Международная научно-практическая конференция «Демографическое развитие и его социально-экономические последствия» Курск, 2001.
228. Лунякова Л.О., О современном уровне жизни семей одиноких матерей. СОЦИС, 8, 2001, 86-95 с.
229. Международная защита прав и свобод человека Сборник документов. Москва Юридическая литература.1990
230. Молодежи в меняющемся обществе, UNICEF, 2001.
231. Социальный мониторинг «инноценти», UNICEF, 2004.

Pagini WEB:

232. http://.gov.md/ – Plan de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeana.
233. http://www.statistica.md/ – Notă informativă Cu privire la totalurile recensamintului populației din 2004.
234. http://www.statistica.md/ - Nota Informativă Activitatea instituțiilor de învățământ primar şi secundar, general la începutul anului de studii 2005/2006.
235. http://www.statistica.md/ – Studiul Bugetelor Gospodăriilor Casnice, 2004.
236. http://www. msif.md/ – pagina WEB a Fondului de Investiții Sociale din Moldova.
237. http://www.scers.md/ – Raportul anual de evaluare a implementării Strategiei de Creştere Economică şi Reducere a Sărăciei, 2006.
238. http://www.aliantacf.net.md/ – pagina WEB a Alianței ONG-urilor active in domeniul Protecției Sociale a Copilului şi Familiei.
239. http://www.migratiune.md/ – Pagina WEB a Organizației Internaționale de Migrațiune.
240. http://www.youth.md/ – pagina WEB a Centrului Național de Resurse pentru Tineri. Buletin electronic nr. 72 din 09.11.2004. Anunț privind proiectul „Plan Local de Acțiune pentru promovarea drepturilor copilului".
241. http://www.undp.md/ – Raportul Global al Dezvoltării Umane, 2006.

Anexa 1.

Studiul sociologic: „Probleme sociale ale familiei monoparentale”

Bună ziua! Dna (Dl)_____. Academia de Ştiinţe din Moldova Institutul de Filozofie, Sociologie şi Ştiinşe Politice cercetează situaţia familiei monoparentale din Moldova. Vă rugăm să răspundeţi la întrebările propuse indicaţi în cerculeţ numărul acelei variante de răspuns care vă convine Dvs., dacă aveţi altă părere scrieţi-o mai jos. Ancheta este absolut anonimă şi toate datele vor fi utilizate într-o formă generală după prelucrarea lor.

1.Cum apreciaţi Dvs. starea lucrurilor la momentul actual din Republica Moldova?

1. foarte bună 3,2%
2. bună 9,9%
3. satisfacătoare 24,0%
4. nesatisfacătoare 25,1%
5. dificilă 20,0%
6. nu ştiu 17,9%

2.Care din problemele sociale enumerate mai jos vă îngrijorează mai mult?

1. sărăcia	31,2%
2. şomajul	34,3%
3. criminalitatea	11,9%
4. sănătatea	12,4%
5. înstrăinarea socială	10,2%

3. Cum credeţi societatea contemporană este un mediu favorabil pentru întemeierea unei familii trainice?

1. da 29,6%
2. nu 51,6%
3. îmi vine greu să răspund 18,8%

4. Cum credeţi care sunt cauzele ce împiedică formarea unei căsătorii la momentul dat în Republica Moldova? Indicaţi 3cauze.

1. dificultatea de a-ţi găsi partenerul potrivit	86,9%
2. tendinţa tinerilor de a fi liberi şi independenţă.	61,8%
3. accentul pus pe o carieră profesională.	42,2%
4. lipsa locuinţei.	78,7%
5. venituri instabile, relativ mici.	17,4%

5. Cum credeţi din ce motive oamenii oficializează căsătoria?

1. asigurarea materială.	23,2%
2. satisfacţia sexuală.	21,8%
3. dragostea.	22,4%
4. respectul faţă de partener.	8,9%
5. copilul deja conceput	13,4%
6. pentru a obţine un suport psihologic.	7,2%
7. pentru a respecta tradiţia.	3,1%

6.Care sînt valorile dominante in viaţa Dvs.? Enumeraţi 4 opţiuni.

1.familia	76,1%
2.copiii	63,8%
3.sănătatea	57,3%
4.dragostea	50,1%

5.cariera profesională	49,6%
6.banii şi averea	60,8%
7.succesul în viaţă	44,3%
8.libertatea şi independenţa	28,5%
9.prietenii adevăraţi	39,9%
10.distracţii, călătoriile	11,4%

7. Care sunt cauzele unui divorţ actualmente în societatea noastră? Enumeraţi 4 opţiuni.

1. emanciparea feminină.	60,9%
2. renunţarea la maternitate (paternitate).	69.3%
3. infidelitatea.	76,8%
4.iresponsabilitatea unuia din parteneri.	78,7%
5. lipsa minimului necesar pentru existenţă.	91,6%
6. plecarea unuia din soţ la un serviciu pe un termen îndelungat	84,7%
7. infertilitatea	37,9%

8. Cum a devenit familia Dvs. monoparentală? Indicaţi cauza.

1. decesul soţiei (soţului)	4,9%
2. plecarea partenerului la serviciu peste hotare	20,1%
3. neajunsurile materiale	24,1%
4. incompatibilitatea caracterelor	25,9%
5. motive sexule	13,3%
6. a apărut copilul în afara familiei	10,4%
7. Altceva (indicaţi)	1,3%

9. Cîţi copii aveţi?

1. unul 55,3%
2.doi 37,1%
3. trei şi mai mulţi 7,6%

10. Care sunt temele cele mai frecvente, pe care le discutaţi cu copiii Dvs.? Indicaţi 2 opţiuni.

1. Despre prieteni 25,3%
2. Despre şcoală 23,6%
3. Despre disciplină 31,2%
4. Despre valorile vieţii 34,9%
5. Despre ce e bine şi ce e rău 55,2%
6. Altceva (indicaţi) 28,4%

11. Sunteţi în stare să asiguraţi şcolarizarea copilului (lor) Dvs.? Indicaţi nivelurile pe care sunt în stare a le asigura.

1. studii primare	97,3%
2. studii gimnaziale	92,7%
3. studii liceale	58,4%
4. susţinerea la facultate	17,9%

12. Cum crede-ţi,în ce mod sînt trataţi copiii Dvs în instituţiile de învăţămînt?

1.trataţi în mod egal	27,5%
2.în funcţie de starea materială	18,5%
3.în funcţie de poziţia socială a părinţilor	16,0%
4 după meritul ţi purtare copilului	21,5%
5.după cunoştinţe	18,0%

13. Ce activităţi extraşcolare practică copiii Dvs?

1. se joacă cu prietenii	24,3%
2. priveşte televizorul	26,1%
3. munceşte în gospodărie	21,2%
4. îngrijeşte de fraţi surori	19,1%
5 frcventează diferite cercuri	7,2%
6. nu are alte ocupaţii	2,1%

14. Dispuneţi Dvs de un loc de muncă stabil?

l. da 68,8
2. nu 31,2

15 Care este sursa de existenţă a familiei Dvs.?

1. salariu	34,8%
2.propria gospodărie	28,1%
3.propria afacere	14,6%
4. cîştiguri ocazionale	9,4%
5. pensia alimentară	2,0%
6. ajutorul rudelor, prietenilor	9.6%
7 alocaţiile statului	1,5%

16 Cum apreciaţi Dvs. veniturile proprii în raport cu necesităţile?

1. venitul nu acoperă nici strictul necesar 26,2%
2. este suficient numai pentru strictul necesar 34,4%
3. venitul permite un trai decent, fără cheltuieli în plus 20,1%
4. permite cheltuieli mai deosebite dar cu efort 10,4%
5. în genere pot să-mi permit orice cheltuieli 8,9%

17. Cum credeţi care este nivelul de consumare a produselor alimentare a familiilor Dvs.?

1. foarte bun 4,8%
2. bun 22,9%
3. suficient 53,1%
4. lasă de dorit 12,9%
5. nu pot să apreciezi 7,3%

18. Vă rugăm să apreciaţi starea dvs de sănătate?

1. excelentă 4,5%
2. bună 19,8%
3. satisfăcătoare 54,3%
4 nesatisfăcătoare 21,4%

19. Atunci cînd vă îmbolnăviţi de obicei ce faceţi?

1. merg la medicul de familie 24,7%
2. mă tratez acasă singur 48,6%
3. merg direct la farmacie şi mă consult cu farmacistul, apoi cumpăr medicamente 16,0%
4. folosesc plantele medicinale şi recetele populare 10,7%

20 Ce cunoaşteţi Dvs privind asigurărea medicală?

_____

_____

21 Care sunt diferenţele dintre familia Dvs. şi cea completă?

1. Este mai asigurată material familia completă 28,7%
2. Sunt distribuite funcţiile egal între soţi 36,9%
3. Psihologic copii sunt emoţional stabili 14,8%
4. Copii suferă din cauza certurilor dintre soţi 17,6%
5. Altceva (indicaţi) 1,9

22. Cum se reflectă aceste diferenţe faţă de Dvs.?

_____

_____

23. Cum credeţi, rudele şi prietenii consideră familia Dvs fericită?

1. da 60,7%
2.nu 21,5%
3. îmi vine greu să răspund 17,8%

24. Cum apreciaţi funcţionare legilor ce protejează familiile monoparentale?

1. pozitiv 6,0%
2. negativ 48,6%
3. nu cunosc despre existenţa acestor legi 22,9%
4. nu mă pot pronunţa 22,5%

25. Cum credeţi, statul protejează familia monoparentală la momentul de faţă?

l. da 22,8%
2. nu 36,0%
3. nu ştiu 41,2%

26. Primiţi Dvs careva prestaţii băneşti alocate de stat

l.da 27,8%
2. nu 72,2%

27 Cu ce ar putea să ajute Statul familia Dvs (concret)?

_____

_____

28 Vă bucuraţi de sprijinul administraţiei locale atunci când vă aflaţi în dificultate?

l. da 34,0%
2. nu 64,6%
3. îmi vine greu să răspund 1,4%

29 Doriţi Dvs să vă recăsătoriţi din nou ?

l. da 38,9%
2. nu 20,9%
3. îmi vine greu să răspund 40,1%

31 La ce categorie vă atribuiţi Dvs

1. foarte asigurat 3,6%
2. asigurat 12,9%
3. puţin asigurat 73,3%
4. neasigurat 10,2%

32. Sexul Dvs.

1. masculin 7,8%
2. feminin 92,2%

33. Vîrsta Dvs

l. Până la 25 ani 10,9%
2. 25-34 ani 22,9%
3. 35-44ani 42,7%
4. 45 – 54 şi mai mult 23,5%

34. Studiile Dvs.

l. medii incomplete şi primare 15,6%
2. medii generale şi medii de specialitate 73,8%
3. superioare şi superioare incomplete 10,6%

35. Naţionalitatea Dvs:

1. Moldovean 77,8%
2. Rus 11,5%
3. Ucrainean 6,4%
4. Găgăuz 1,9%
5. Bulgar 2,5%

Anexa 2

CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA

Articolul 47. Dreptul la asistență şi protecție socială

(1) Statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, care să-i asigure sănătatea şi bunăstarea, lui şi familiei lui, cuprinzînd hrana, îmbrăcămintea, locuința, îngrijirea medicală, precum şi serviciile sociale necesare.

(2) Cetățenii au dreptul la asigurare în caz de: şomaj, boală, invaliditate, văduvie, bătrânețe sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subzistență, în urma unor împrejurări independente de voința lor.

Articolul 48. Familia

(1) Familia constituie elementul natural şi fundamental al societății şi are dreptul la ocrotire din partea societății şi a statului.

(2) Familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între bărbat şi femeie, pe egalitatea lor în drepturi şi pe dreptul şi îndatorirea părinților de a asigura creşterea, educația şi instruirea copiilor.

(3) Condițiile de încheiere, de desfacere şi de nulitate a căsătoriei se stabilesc prin lege. (4) Copiii sunt obligați să aibă grijă de părinți şi să le acorde ajutor.

Articolul 49. Protecția familiei şi a copiilor orfani

(1) Statul facilitează, prin măsuri economice şi prin alte măsuri, formarea familiei şi îndeplinirea obligațiilor ce îi revin.

(2)Statul ocroteşte maternitatea, copiii şi tinerii, stimulând dezvoltarea instituțiilor necesare. (3) Toate preocupările privind întreținerea, instruirea şi educația copiilor orfani şi a celor lipsiți de ocrotirea părinților revin statului şi societății. Statul stimulează şi sprijină activitățile de binefacere față de aceşti copii.

Articolul 50. Ocrotirea mamei, copiilor şi a tinerilor

(1) Mama şi copilul au dreptul la ajutor şi ocrotire specială. Toți copiii, inclusiv cei născuți în afara căsătoriei, se bucură de aceeaşi ocrotire socială.

) Copiii şi tinerii se bucură de un regim special de asistență în realizarea drepturilor lor. (3) Statul acordă alocațiile necesare pentru copii şi ajutoare pentru îngrijirea copiilor bolnavi ori handicapați. Alte forme de asistență socială pentru copii şi tineri se stabilesc prin lege. (4) Exploatarea minorilor, folosirea lor în activități care le-ar dăuna sănătății, moralității sau carele-ar pune în primejdie viața ori dezvoltarea normală sînt interzise. (5) Autoritățile publice asigură condiții pentru participarea liberă a tinerilor la viața socială, 2 economică, culturală şi sportivă a țării.

Anexa 3

Codul muncii

Articolul 124. Concediul de maternitate şi concediul parţial plătit pentru îngrijirea copilului

(1) Femeilor salariate şi ucenicelor, precum şi soţiilor aflate la întreţinerea salariaţilor li se acordă un concediu de maternitate ce include concediul prenatal, cu o durată de 70 de zile calendaristice, şi concediul postnatal, cu o durată de 56 de zile calendaristice (în cazul naşterilor complicate sau naşterii a doi sau mai mulţi copii - 70 de zile calendaristice), plătindu-li-se pentru această perioadă indemnizaţii în modul prevăzut la art.123 alin. (2).

(2) În baza unei cereri scrise, persoanelor indicate la alin.(l), după expirarea concediului de maternitate, li se acordă un concediu parţial plătit pentru îngrijirea copilului pînă la vârstă de 3 ani. Indemnizaţia pentru acest concediu se plăteşte din bugetul asigurărilor sociale de stat.

(3) Concediul parţial plătit pentru îngrijirea copilului poate fi folosit integral sau parţial în orice timp, până când copilul va împlini vârstă de 3 ani. Acest concediu se include în vechimea în muncă, inclusiv în vechimea în muncă specială, şi în stagiul de cotizare.

(4) Concediul parţial plătit pentru îngrijirea copilului poate fi folosit şi de tatăl copilului, bunică, bunel sau altă rudă care se ocupă nemijlocit de îngrijirea copilului.

Articolul 126. Concediul suplimentar neplătit pentru îngrijirea copiluluiîn vârstă de la 3 la 6 ani

(1) În afară de concediul de maternitate şi concediul parţial plătit pentru îngrijirea copilului până la vârsta de 3 ani, femeii, precum şi persoanelor menţionate la art.124 alin.(4), li se acordă in baza unei cereri scrise, un concediu suplimentar neplătit pentru îngrijirea copilului în vârstă de la 3 la 6 ani, cu menţinerea locului de muncă (a funcţiei).

(2) În baza unei cereri scrise, în timpul aflării în concediul suplimentar neplătit pentru îngrijirea copilului, femeia sau persoanele menţionate la art.124 alin. (4) pot să lucreze în condiţiile timpului de muncă parţial sau la domiciliu.

(3) Perioada concediului suplimentar neplătit se include în vechimea în muncă, inclusiv în vechimea în muncă specială, dacă contractul individual de muncă nu a fost suspendat Conform 78 alin. (l).

(4) Perioada concediului suplimentar neplătit nu se include în vechimea în muncă ce dă dreptul la următorul concediu de odihnă anual plătit, precum şi în stagiul de cotizare potrivit legii.

Articolul 27. Concediile pentru salariaţii care au adoptat copii nou-născuţi sau i-au luat sub tutelă

(1) Salariatului care a adoptat un copil nou-născut nemijlocit din maternitate sau 1-a luat sub tutelă i se acordă un concediu plătit pe o perioadă ce începe din ziua adopţiei (luării sub tutelă) şi până la expirarea a 56 de zile calendaristice din ziua naşterii copilului (în caz de adopţie a doi sau mai mulţi copii concomitent - 70 de zile calendaristice) şi, în baza unei cereri scrise un concediu parţial plătit pentru îngrijirea copilului până la vârstă de 3 ani. Indemnizaţiile pentru concediile menţionate se plătesc din bugetul asigurărilor sociale de stat.

(2) Salariatului care a adoptat un copil nou-născut nemijlocit din maternitate sau l-a luat sub tutelă i se acordă, în baza unei cereri scrise, un concediu suplimentar neplătit pentru îngrijirea copilului în vârstă de la 3 la 6 ani, conform art.126.

Anexa 4

Beneficiarii alocației de îngrijire, 2002 - 2004*

	2002		2003		2004	
	Numă-rul benefici arilor	Suma totală/mi i lei lunar	Numărul beneficiari -lor	Suma totală/mii lei lunar	Numărul beneficiari-lor	Suma totală/mi i lei lunar
	2	3	4	5	6	7
Beneficiari de pensii sociale	2640	171,6	2	0,1	-	-
Alocație pentru îngrijirea copilului invalid de până la 16 ani cu severitatea I	5	0,3				
Alocație pentru invalizii din copilărie de gradul I	2635	171,3	2	0,1		
Beneficiari de alocație socială	5368	349	8731	872,4	9378	1146,7
Alocație pentru îngrijirea copilului invalid de până la 16 ani cu severitatea I	4012	260,8	4353	434,8	4640	567,3
Alocație pentru invalizii din copilărie de gradul I	1356	88,1	4378	437,6	4738	579,4
Total general	8008	520,6	8733	872,5	9378	1146,7

Sursa: Raportul Social Anual 2004, elaborat de către Ministerul Sănătății şi Protecției Sociale al Republicii Moldova. - Chişinău, 2005, pag. 74.

Anexa 5

Cuantumul alocaţiilor sociale de stat

Alocaţii sociale	Cuantumul lunar, lei	Cuantumul lunar, lei	Cuantumul lunar, lei	Cuantumul lunar, lei
	2003	2004	2005	2006
1	2	3	4	5
Pentru copiii invalizi, sub vârsta de 16 ani				
Severitatea I	100,00	122,30	179,00	322,60
Severitatea II	85,00	103,96	152,00	170,90
Severitatea III	85,00	103,96	152,00	170,90
Pentru invalizii din copilărie				
Gradul I	100,00	122,30	179,00	322,60
Gradul II	85,00	103,96	152,00	170,09
Gradul III	50,00	61,15	100,00	111,90
Pentru copii în cazul pierderii întreţinătorului				
un copil	49,00	49,00	55,08	61,63
2 şi mai mulţi copii	98,00	98,00	110,16	123,26
În cazul pierderii ambilor	părinţi			
un copil	98,00	98,00	110,16	123,26
2 şi mai mulţi copii	196,00	196,00	220,32	246,52

Sursa: Casa Naţională de Asigurări Sociale.

Anexa 6

Evoluţia cuantumurilor indemnizaţiilor pentru copii

în perioada 2000-2006*

Tipul indemnizaţiei	Mărimea indemnizaţiei						
	a.2000	a.2001	a.2002	a.2003	a.2004	a.2005	a.2006
1	2	3	4	5	6	7	8
Indemnizaţia unică la naşterea primului copil							
în cazul persoanelor asigurate	144,00	245,00	370,00	420,00	420,00	500,00	800,00
în cazul persoanelor neasigurate	144,00	245,00	245,00	300,00	380,00	500,00	800,00
Indemnizaţia unică la naşterea fiecărui următor copil							
în cazul persoanelor asigurate	108,00	165,00	250,00	280,00	280,00	500,00	800,00
în cazul persoanelor neas igurate	108,00	165,00	165,00	200,00	250,00	500,00	800,00
Indemnizaţia lunară pentru îngrijirea copilului pînă la 1,5/3 ani							
în cazul persoanelor asigurate	32,40	50,00	75,00	100,00	100,00	20% din baza de calcul	20% din baza de calcul
în cazul persoanelor neasigurate	32,40	50,00	50,00	75,00	75,00	100	100
Indemnizaţia lunară pentru copilul cu vârsta între 1,5/3 - 16 ani							
	16,20	25,00	25,00	25,00	50,00	50,00	50,00

Sursa: Biroul Naţional de Statistică

- Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1478 din 15.11.2002 cu privire la indemnizaţiile adresate familiilor cu copii // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 154-157.

ADNOTARE

pentru teza de doctor a Nataliei Şarogov la tema **„Probleme sociale ale familiilor monoparentale în condiţiile transformării societăţii**" (în baza materialelor Republicii Moldova) la specialitatea 22.00.04 - Structuri sociale, institute şi procese sociale

În lucrare sunt studiate problemele cu care se confruntă familiile monoparentale în condiţiile transformării societăţii din Republica Moldova.

Au fost evidenţiate procesele sociale ce duc la intensificarea tendinţei constante a creşterii numărului de familiei monoparentale, sunt elucidaţi factorii demografici, economici şi juridici ce duc la disfuncţionarea socială ale acestui grup de familii.

De asemenea s-au analizat procesele sociale fundamentale, din punct de vedere interdisciplinar, ce determină statutul social al familiei monoparentale şi contradicţiile sistemului de protecţie socială în condiţiile formării relaţiilor de piaţă în Republica Moldova.

În baza cercetării sociologice efectuate s-au relevat schimbările ce au avut loc în orientarea valorică şi modului de trai, condiţionate de declinul economic, şomaj şi sărăcie în legătură cu transformările societăţii. În urma acestor fenomene, ce au luat amploarea în perioada de trecere la economia de piaţă, s-au înrăutăţit condiţiile în vederea educării copiilor, asigurării materiale, protecţiei sociale plasând familia monoparentală în grupul social de risc mărit.

În lucrare sînt analizate particularităţile protecţiei social-juridice a familiilor monoparentale care s-au dovedit a fi insuficient şi contradictoriu condiţionînd micşorarea rolului instituţiilor de stat în promovarea politicilor sociale de susţinere a familiilor incomplete.

Au fost elaborate recomandări pentru organele de resort în vederea întocmirii unei politici sociale şi a unui mecanism de aplicare a legislaţiei, ce ar asigura funcţionalitatea şi ar apăra drepturile şi interesele, membrilor familiilor monoparentale.

Cuvinte cheie: familie, structură familială, familie monoparentală, copil, probleme sociale, sărăcie, valori, orientări valorice, integrare socială, nivel de trai, stil de viaţă, politică socială, asistenţă socială, mecanism social, servicii sociale, protecţie socială.

ANNOTATION

to doctorial dissertation of Natalia Saragov on theme
„Social problems of single parent families in conditions of transformation of a society"
(based on materials on the Republic of Moldova) at the specialty 22.00.04- Social structures, institutes and social processes

In this work are studied problems that confront families with single parent family during the formation of market relations in Republic of Moldova.

Were distinguished social processes that influence intensification of the phenomena of the single parent family, as well as demographic, economic and juridical factors that lead to it's social desfunction.

Also, fundamental social processes are analyzed from the interdisciplinary point of view that determines social status of the single parent families and contradictions of a social protection system in condition of the formation of market relations in the Republic of Moldova.

On the basis of social studies conducted were destinguished changes in values orientation and style of living conditioned by economic decline, unemployment and poverty. As a result of these factors, during the period of transition to the market economy conditions of youth education, financial maintainance and social protection have changed to the worst, placing single parent families in a social group of a high potential risk.

Were analized the peculiarities of socio-juridical protection which were proved to be insufficient and contradictory conditioning the reducing the role of state institutions in the promotion of social policies for sustaining of incomplete families.

Were elaborated recommendations for main spring organs for establishing of a social policy and a legislation application mechanism which would ensure the functionality and would protect rights and interests of single parent families.

Key words: family, family structure, single parent family, child,social problems, poverty, values, value orientations, social integration, standard of living, life style, social policy, social assistance, social mechanism, social services, social protection.

АННОТАЦИЯ

к доторской диссертации Натальи Шарагов на тему
«Социальные проблемы монородительской семьи в условиях трансформации общества» (на базе материалах Республики Молдова), по специальности 22.00.04 – Социальные структуры, институты и социальные процессы

В данной работе исследованы социальные проблемы с которыми сталкиваются семьи с одним родителем в условиях переходной экономики в Республике Молдова.

Проанализированы социальные процессы которые влияют на благополучие и дисфункционирование семьи с одним родителем. А также выявлены демографические, экономические и юридические факторы способствуюшие возникновению и росту семьи даного типа.

Основное внимание уделено вопросам оптимизации социального действия в условиях общего снижения качества услуг для семьи с одним родителем в области здравоохранения, ограниченных возможностей для развития, повышения уровня нестабильности в обществе, недостатка социальных служб ориентированных на семью, что отрицательным образом сказывается на положении семьи с одним родителем.

На основании проводимого социологического исследования выявлены изменения, произошедшие в ценностных ориентациях как результат снижения уровня жизни, вызывающего озабоченность роста бедности, снижения социального статуса семьи, её ответственности в обеспечении необходимых условий для развития и воспитания детей, а также снижения роли государственных институтов в поддержке семьи.

На основе полученных результатов были сделаны выводы и разработаны предложения, которые составляют перспективные направления научного подхода к пересмотру и разработке социальной политики государства в области защиты прав и интересов семьи с одним родителем.

Ключевые слова: Семья, семьи с одним родителем, ребенок; социальная интеграция, социальная защита, социальная политика, социальные проблемы, бедность, ценность, ценностные ориентации, система социального обеспечения, социальный механизм, социальные услуги, образ жизни, уровень жизни.